

IZVJEŠTAJ O RAZVOJU FEDERACIJE BIH 2018.

S A D R Ž A J

1. UVOD.....	3
1.1 <i>Sažetak.....</i>	4
1.2 <i>Pregled preporuka .....</i>	9
2. MAKROSTABILNOST	14
2.1 <i>Bruto domaći proizvod .....</i>	14
2.2 <i>Industrija .....</i>	16
2.3 <i>Vanjska trgovina .....</i>	17
2.4 <i>Javne finansije .....</i>	20
2.5 <i>Izvršenje budžeta FBiH .....</i>	22
2.6 <i>Direktni i indirektni porezi .....</i>	25
2.7 <i>Javni dug .....</i>	29
2.8 <i>Razvoj finansijskog tržišta .....</i>	30
2.9 <i>Cijene .....</i>	33
2.10 <i>Plate .....</i>	36
3. KONKURENTNOST.....	39
3.1 <i>Kompetentnost ljudskih resursa .....</i>	42
3.2 <i>Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura.....</i>	45
3.3 <i>Jedinstven ekonomski prostor.....</i>	47
4. ZAPOŠLJAVANJE	49
4.1 <i>Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja .....</i>	56
4.2 <i>Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mesta .....</i>	57
5. ODRŽIVI RAZVOJ	62
5.1 <i>Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj .....</i>	62
5.2 <i>Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije.....</i>	66
5.3 <i>Transport i komunikacije .....</i>	72
6. SOCIJALNA UKLJUČENOST	72
6.1 <i>Socijalna politika u funkciji zapošljavanja .....</i>	83
6.2 <i>Položaj porodica sa djecom .....</i>	88
6.3 <i>Obrazovanje .....</i>	93
6.4 <i>Zdravstvena zaštita .....</i>	104
6.5 <i>Penziona politika.....</i>	123
6.6 <i>Položaj osoba sa invaliditetom .....</i>	127

1. UVOD

U skladu sa dobrom praksom razvijenih zemalja, Federalni zavod za programiranje razvoja (FZZPR) je 2011. godine počeo raditi Izvještaj o razvoju Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), dok je od 2017. godine to postala i obaveza u skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH.

Ovo je osmi po redu izvještaj koji je pripremljen sa ciljem praćenja i analize stepena društveno-ekonomskog razvoja i strukturnih izazova u ekonomiji Federacije Bosne i Hercegovine.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je podržala Strategiju razvoja BiH i Strategiju socijalnog uključivanja BiH 2010. – 2014. i u septembru 2010. godine usvojila akcione planove za implementaciju istih.

Nakon 2014. godine Federacija BiH nema razvojnu strategiju. Budući da su navedeni strateški dokumenti BiH rađeni uz puno učešće Vlade FBiH, nastavljena je implementacija zacrtanih strateških ciljeva i poslije 2014. godine. Ovi strateški ciljevi su preuzeti u Programu rada Vlade FBiH za mandatni period, a mjere i aktivnosti za implementaciju su planirane trogodišnjim planovima federalnih ministarstava i godišnjim planovima rada Vlade FBiH.

Koncipiran na način da predstavlja jedan cjelovit pregled aktuelne situacije i trendova, Izvještaj o razvoju treba da posluži vladama u Federaciji Bosne i Hercegovine kao putokaz u reformskim procesima u narednom periodu. Izvještaj se zasniva na relevantnim statističkim podacima publikovanim od strane nadležnih federalnih institucija, državnih ili međunarodnih institucija, kao i na različitim publikacijama, istraživanjima i analizama.

Sa ciljem ubrzanog razvoja, dana 07.05.2017. godine na snagu je stupio Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH. Ovaj Zakon treba da uspostavi horizontalnu i vertikalnu koordinaciju kada je u pitanju planiranje razvoja u Federaciji. Aktivnosti oko koordinacije do sada su bile jako loše ili nepostojeće i u tom smislu ovaj Zakon predviđa i uspostavljanje određenih tijela, koja će se baviti razvojem na nivou Federacije BiH, kantona i jedinica lokalne samouprave.

1.1 Sažetak

Strateški ciljevi razvoja Federacije BiH, usmjereni su ka povećanju zaposlenosti, jačanju konkurentske pozicije privrede, te većoj produktivnosti rada i nižim troškovima poslovanja. Programom rada Vlade FBiH za mandatni period definirani su sljedeći strateški ciljevi:

1. Makroekonomski stabilnost
2. Konkurentnost
3. Zapošljavljivanje
4. Održivi razvoj
5. Euro integracije
6. Socijalna uključenost

U okviru svakog strateškog cilja utvrđeni su podciljevi i mјere za implementaciju. U izvještajnoj godini, Vlada FBiH je intenzivno radila na realizaciji mјera zacrtanih u Programu ekonomskih reformi 2017 – 2019 i Reformskoj agendi 2015 – 2018.

U sklopu procesa implementacije Reformske agende, kreirana je i javnosti predstavljena preliminarna verzija sveobuhvatnog interaktivnog Registra neporeznih prihoda u Federaciji BiH, strukturiranog prema vrsti naknada i pristojbi koje se naplaćuju, zakonodavnom okviru, obveznicima plaćanja, načinu uplate i pripadnosti prihoda. Potpunom implementacijom Registra uspostaviti će se kontrola i nadzor nad uvođenjem novih neporeznih prihoda od strane svih razina vlasti, te će se na temelju istog izvršiti analiza neporeznih prihoda u Federaciji BiH koja bi trebala poslužiti kao temelj za davanje prijedloga smanjenja postojećih opterećenja za porezne obveznike, čime bi se potaklo povećanje stope zaposlenosti i rast novih gospodarskih ulaganja.

U 2018. godini, zabilježen je rast BDP-a u FBiH. Ostvareni nominalni BDP na nivou FBiH u izvještajnoj godini iznosi 21.945 mil. KM (Federalni zavod za statistiku (FZS), 2019). Nominalna stopa rasta iznosi 6,8%, dok je realna stopa rasta 3,6%. Struktura učešća područja, po standardnoj klasifikaciji (KD BiH 2010) u BDP-u FBiH u 2018. godini slična je prethodnoj godini. Najznačajnije učešće imaju područja trgovine i prerađivačke industrije u procentima od 14,9% i 14,1%, respektivno. Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a, dok je najmanje učešće područja administrativnih djelatnosti u procentu od 1,1%.

Obim industrijske proizvodnje bilježi rast u 2018. godini za 0,8%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je proizvodnja u prerađivačkoj industriji, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila niža za 0,2% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći rast proizvodnje zabilježen je u sektoru rudarstva za 9,8%. Zabilježen je pad u sektoru snabdijevanja električnom energijom i plinom za 6,1%.

Ukupni javni prihodi i primici u FBiH u izvještajnom periodu (konsolidovani podaci budžeta svih nivoa vlasti u FBiH) iznose 9.220 mil. KM i u odnosu na prethodnu godinu viši su za 435 mil. KM, dok ukupni javni rashodi i izdaci iznose 8.343 mil KM i viši su za 644 mil KM u odnosu na prethodnu godinu. Ostvaren je višak prihoda nad rashodima u iznosu od 877 mil KM. Učešće javne potrošnje u BDP-u FBiH iznosi 38,3%, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodnu godinu kada je ovaj podatak iznosio 37,5%.

Primljeni krediti i zajmovi u izvještajnoj godini iznosili su 2.412,9 mil KM i podjednako se odnose na primitke od dugoročnog i kratkoročnog zaduživanja. Međutim, otplate kredita i zajmova su iznosile 981 mil. KM, što je više za 619 mil KM u odnosu na prethodnu godinu.

U izvještajnoj godini prihodi od indirektnih poreza učestvovali su sa 15,6% BDP-a, a prihodi od direktnih poreza sa 23,5% BDP-a.¹

Porezna uprava Federacije BiH je u 2018. godini naplatila 5.182 mil. KM javnih prihoda, što je za 7,5% odnosno za 362 mil. KM više u odnosu na 2017. godinu. Najveći udio u ukupnim prihodima čine prihodi od doprinosa za penziono osiguranje (1.910 mil. KM) i zdravstveno osiguranje (1.378 mil. KM).

Ostvareni prihodi, primici i primljeni krediti i zajmovi u 2018. godini iznosili su 2.412,9 mil. KM, što je 81% planiranih sredstava. U odnosu na 2017. godinu, niži su za 117,1 mil. KM ili 5%. U periodu 2013. - 2018. ukupni prihodi (prihodi, primici i krediti) i ukupni rashodi (rashodi, izdaci i otplata duga) imali su tendenciju rasta. Prosječna godišnja stopa rasta ukupnih prihoda u periodu 2013. - 2018. iznosila je 4,3%, a ukupnih rashoda 3,2%.

Trend izdvajanja za plate i naknade zaposlenim u javnom sektoru, kao procenat BDP-a, posljednjih godina je opadajući. U periodu od 2013. – 2018. godine najveće učešće u BDP-u bilo je 2013. i 2014. godine (9,3%). U izvještajnoj godini izdvajanja za plate i naknade iznose 8,1% BDP-a, što predstavlja smanjenje u odnosu na prethodnu godinu (8,2%).

Konsolidovani dug u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2018. godine (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) iznosi 5.652 mil. KM, od čega se 83,2% odnosi na vanjski i 16,8% na unutrašnji dug.

Nakon konstantnog rasta duga u periodu 2013. - 2016. godina, došlo je do osjetnog pada ukupnog duga 2017. godine. U izvještajnoj godini zabilježen je pad ukupnog duga za 3,8% ili 219,6 mil. KM. Vanjski dug je smanjen za 36,6 mil. KM, a unutrašnji za 183 mil. KM

Bankarski sektor u FBiH je u 2018. godini ostvario pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 255,4 miliona KM, što je za 6,4% ili 15,4 mil. KM više u odnosu na kraj 2017. godine. Od ukupno 15 banaka, pozitivan rezultat ostvarilo je njih 14 u iznosu od 290,1 mil. KM, dok je negativan rezultat ostvarila jedna banka u iznosu od 34,7 mil. KM.

Bilansna suma bankarskog sektora sa 31.12.2018. godine iznosila je 22,1 mlrd. KM i za 1,9 mlrd. KM ili 9,3% je veća nego na kraju prethodne godine. Rast bilansne sume je prvenstveno rezultat rasta depozita za 1,8 mlrd. KM i ukupnog kapitala za 105,2 miliona KM

Krediti su u 2018. godini zabilježili rast za 8,7% ili 1,1 mlrd. KM i na kraju godine iznosili su 14,3 mlrd. KM. Krediti odobreni pravnim osobama ostvarili su rast od 651,5 mil. KM ili 9,6%, tako da iznose 7,5 mlrd. KM, sa učešćem u ukupnim kreditima od 52,2%. Krediti dati stanovništvu bilježe rast od 495,3 mil. KM ili 7,8%, sa učešćem u ukupnim kreditima od 47,8% i iznose 6,8 mlrd. KM.

---

¹ Učešće prihoda u BDP-u se može razlikovati od podatka iz prošlogodišnjeg Izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2018. godini se povećao i na izvoznoj i na uvoznoj strani u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni izvoz u 2018. godini iznosi 7.911.910 hilj. KM i veći je za 9,0% u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni uvoz iznosi 13.266.591 hilj. KM i veći je za 6,6% u odnosu na prethodnu godinu.

Trgovinski deficit Federacije BiH u 2018. godini ostvaren je u iznosu od 5.354,7 mil. KM, što je za 174,2 mil. KM ili 3,4% više u odnosu na trgovinski deficit u 2017. godini.

Produktivnost rada mjerena omjerom BDP-a i broja radnika, ukazuje na značajne razlike u nivou produktivnosti u FBiH i zemalja u okruženju, a posebno u odnosu na prosjek EU28 za 2017. godinu. Produktivnost FBiH dostigla je nivo od 28% i niža je u odnosu na prethodnu godinu kad je iznosila 32,78% EU28 prosjeka.

Rast potrošačkih cijena u 2018. godini iznosio je 1,6%. Cijene hrane i bezalkoholnih pića u FBiH, kao najznačajnije stavke u potrošnji stanovništva, porasle su u prosjeku za 0,5%, dok je zabilježen porast cijena kod alkoholnih pića i duhana za 4,3%, najviše zbog povećanja akciza na ovu vrstu robe.

U 2018. godini zabilježen je rast prosječne neto plate u FBiH u odnosu na prethodnu godinu. Prosječna neto plata po zaposlenom radniku u FBiH iznosila je 889 KM, ili 3,4% više u odnosu na prethodnu godinu. Stopa realnog rasta plata u FBiH iznosila je 1,7%.

Prosječan broj zaposlenih u FBiH u 2018. godini iznosio je 519.800, što je u odnosu na 2017. godinu više za 14.599 uposlenih ili 2,81%. Broj zaposlenih u 1991. godini na području koje danas pripada FBiH iznosio je 631.020, tako da je nivo zaposlenosti u 2018. godini dostigao 82,37 % nivoa iz 1991. godine. Stepen zaposlenosti u 2018. godini iznosio je 34,4 % (mjerен u odnosu na radno sposobno stanovništvo prema metodologiji Eurostata – registrirana zaposlenost).

Broj nezaposlenih u FBiH u 2018. godini iznosio je 335.610 lica, što je manje za 22.361 lica ili 6,66%, u odnosu na 2017. godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost - mjerena brojem nezaposlenih u odnosu na ukupnu radnu snagu) u 2018. godini iznosila je 38,8 %, a u 2017. godini 41,5%. Jedan od bitnih uzroka visoke nezaposlenosti je neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta. U posljednje četiri godine radilo se na ovom problemu, provodili su se projekti koje je finansirala EU, ali nije napravljen značajniji pomak.

Stopa anketne nezaposlenosti u FBiH u 2018. u odnosu na 2017. godinu (prema dokumentu Anketa o radnoj snazi za 2018. godinu - obuhvaćeno je 5.969 domaćinstva u FBiH), bilježi pad u procentu od 2,1% i iznosi 18,4% (takođe predstavlja odnos broja nezaposlenih prema anketi i radne snage) i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu registrovane nezaposlenosti, a 2,5 puta je veća od stope anketne nezaposlenosti prosjeka EU 28 (7,5 %).

U FBiH, ukupan broj učenika osnovnog obrazovanja u 2018/19 godini iznosi 182.986 učenika, što je manje za 1.737 učenika ili 0,94% u odnosu na prethodnu godinu i manje za 23.640 učenika ili 11,44% u odnosu na 2011/12 godinu. Broj učenika na jednog nastavnika i prosječan broj učenika u odjeljenju u osnovnom obrazovanju ima tendenciju smanjenja. U 2018/19 godini ukupan broj škola za redovno obrazovanje je iznosio 1.058, što je manje za

8 škola u odnosu na prethodnu godinu, a 33 škole manje u odnosu na školsku 2011/12 godinu. (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Broj prometnih nesreća u FBiH je u 2018. godini iznosio 25.905, što je za 6,5% manje u odnosu na prethodnu godinu. Smrtno je stradalo 143 osobe, dok je 6.756 osoba teže ili lakše povrijeđeno. U periodu od 2013. do 2018. godine, u 2018. godini je zabilježen najmanji broj saobraćajnih nesreća, sa najmanje poginulih i povrijeđenih osoba.

U FBiH, u 2018. godini, u javnom sektoru zdravstvene zaštite je bilo ukupno 26.818 zaposlenih ili 1.221 ukupno zaposlenih na 100.000 stanovnika, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja povećanje za 1,9%.

Od ukupnog broja zaposlenih, u zdravstvenim ustanovama (javnim i privatnim) je evidentirano 32.330 zaposlenika (97,4%), a u zavodima zdravstvenog osiguranja (federalnom i kantonalnim) 861 zaposlenik ili 2,6% od ukupnog broja zaposlenih. Od ukupnog broja radnika u zdravstvenim ustanovama, u javnim zdravstvenim ustanovama radi 27.423 zaposlenika, a u privatnim 4.907 zaposlenika, i zavodima zdravstvenog osiguranja 861 zaposleni. Od ukupnog broja zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama, na radnike zdravstvene struke se odnosi 24.430 radnika ili 73,604%, administrativne, tehničke i ostale nemedicinske radnike 7.935 ili 23,80%. Broj zaposlenih u zdravstvenim ustanovama je povećan za 1,1% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim uslugama je povećan za 5,75% u odnosu na 2017. godinu. Broj medicinskih radnika je povećan za 1,6%, a administrativnih i tehničkih je smanjen za 0,4%. U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je smanjen za 2,1%.

Ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2018. godini iznose 2.106.534.159 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 2.078.259.663 KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 28.274.496 KM. Ukupna sredstva su povećana za 7% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim prihodima, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.501.775.411 KM i povećani su za 6,8%. Najveći dio ostvarenog ukupnog prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja su prihodi od doprinosa u procentu od 90,9%, dok su ostali prihodi iz svih drugih izvora 9,1%.

Iz finansijskih podataka o prihodima zdravstvenog sektora posljednjih godina, može se zaključiti da je ostvarivan kontinuirani rast prihoda. U periodu 2003. – 2010. prosječna stopa rasta je iznosila 10%, dok je u periodu 2011. – 2018. godine rast prihoda na nižem nivou (prosječna stopa 4,6%).

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u posljednje tri godine zabilježen je značajan dobitak, što je pravi put ka finansijskoj održivosti zdravstvenog sektora. U periodu od 2008. do 2018. godine, ukupni akumulirani dobitak javnog zdravstvenog sektora iznosi 52.508.237 KM. Ukupan akumulirani gubitak javnih zdravstvenih ustanova i zavoda zdravstvenog osiguranja, u istom periodu iznosi 80.202.347 KM i značajno je smanjen u posljednje tri godine.

Broj penzionera u FBiH konstantno raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2018. godine iznosio je 416.828, što je za 1% više u odnosu na prethodnu godinu. U periodu 2013. – 2018. godine, broj penzionera rastao je po prosječnoj stopi od 1,5%. U izvještajnoj

godini starija populacija (65+) čini oko 15,12% ukupnog stanovništva FBiH, dok penzioneri čine 18,98% ukupne populacije u FBiH.

U decembru 2018. godine prosječna penzija iznosila je 398,97 KM i u odnosu na decembar prethodne godine veća je za 7,37%. Minimalnu penziju u iznosu od 348,06 KM primilo je 236.199 korisnika ili 56,66% od ukupnog broja penzionera, a penzije u rasponu od minimalne do zajamčene penzije koja je u decembru 2018. godine iznosila 450,12 KM, primilo je 59.019 penzionera. Ove dvije kategorije penzionera učestvuju sa 70,82% u ukupnom broju penzionera.

Ukupan iznos isplaćen za penzije u 2018. godini porastao je za 6,77% u odnosu na 2017. godinu, dok su prihodi od doprinosa porasli za 8,23%, što je donekle popravilo stanje održivosti penzijskog sistema. Učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u FBiH u 2018. godini iznosilo je 9,37%². U 2015. godini, učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u u FBiH iznosilo je 10%, što je nešto niže u odnosu na zemlje regije (Hrvatska 10,7%, Slovenija 10,9% Srbija 12,2%).³.

Do kraja 2018. godine prava na financiranje ostvarilo je 48.238 osoba sa (neratnim) invaliditetom što je za 0,2% više u odnosu na prethodnu godinu, a za financiranje ovih prava iz federalnog budžeta je izdvojeno 139.771.991,30 KM. Iako je u zadnjoj godini zabilježen lagani rast, u periodu 2013. - 2018. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 1,7%.

U izvještajnoj godini, u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 9.439 korisnika, što je za 2,3% manje u odnosu na 2017. godinu. Prosječna stopa promjene ovih korisnika, u periodu 2013.-2018. godina, iznosila je -2%. Za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata izdvojeno je ukupno 35,56 miliona KM od čega je iz federalnog budžeta izdvojeno 25,13 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30% sredstava u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

Sa 31.12.2018. godine ukupan broj korisnika prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 85.922 od čega se na lične invalidnine odnosi 47.119 korisnika, a na porodične invalidnine 38.803 korisnika (FMBI, 2019.). U periodu 2013. - 2018. godina, broj korisnika ratnih invalidnina opadao je po prosječnoj stopi od 1,3%. Razlozi smanjenja broja korisnika su nastali uslijed ukidanja prava koji je rezultat provedene revizije, prestanka prava i smanjenja isplata iz razloga smrti, prestanka školovanja, kao i prestancima prava u postupcima inspekcijskog nadzora.

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2015. godine (zadnji raspoloživi podaci), procenat siromašnih domaćinstava iznosi 16,0%, dok je procenat siromašnih pojedinaca 17,1%. Polazeći od procijenjenog broja stanovnika u anketi - 1.943.513 i utvrđenih 17,1% stanovnika ispod generalne linije siromaštva, može se zaključiti da je oko 332.341 stanovnik živio u relativnom siromaštvu (FZS, 2015). Jaz siromaštva⁴ iznosi je 25,8%. U odnosu na pokazatelje o siromaštvu domaćinstava i pojedinaca prema Anketi o

² Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Obračun BDP, Tekuće cijene, prvi rezultati, FZMIO/PIO za podatke o isplaćenim sredstvima po osnovu penzija – Kalkulacija FZZPR

³ Izvor Eurostat –zadnji raspoloživi podaci

⁴Jaz siromašva mjeri koliko je (u procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva.

potrošnji domaćinstva u BiH 2004. i 2007. godine, može se reći da se broj siromašnih u FBiH neznatno smanjio (2004. godine - siromašnih domaćinstava 18,3%, siromašnih pojedinaca 18,8%, 2007. godine - siromašnih domaćinstava 16,3%, siromašnih pojedinaca 17%).

1.2 Pregled preporuka

Tabela 1. Pregled preporuka

CILJ	PREPORUKE	
MAKROEKONOMSKA STABILNOST	U dugoročnom periodu, sa 38,3% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a.	Nastaviti sa kontrolom ostalih kategorija tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija, ugovori o djelu, telekomunikacije i komunalne usluge.
	U dugoročnom periodu plaće u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 8,1%, dovesti na nivo 7,5% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,2% BDP-a.	Donijeti srednjoročni program racionalizacije broja zaposlenih u javnom sektoru (budžetski i vanbudžetski korisnici) svih nivoa vlasti u FBiH.
	Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda smanjenjem tekuće potrošnje i povećanjem javnih investicija.	Nastaviti sa striktnom zabranom novog zapošljavanja u javnom sektoru (samo izuzetno uz odluku Vlade). Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plaća u javnim preduzećima i otaklanjati debalanse u odnosu na plaće u organima uprave i realnom sektoru.
KONKURENTNOST	Rasteretiti privrednu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip).	Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijekлом iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu.
	Izvršiti reviziju stečajnog zakonodavstva u cilju skraćivanja stečajnog postupka i opstanka zdravih dijelova privrednih subjekata.	Razviti statistiku i uporedna mjerjenja kvaliteta ishoda obrazovanja. Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavnoučnog kadra koji će stimulisati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate.
	Analizirati eventualne prednosti djelimične privatizacije BH Telekoma (manjinski dio), sa ciljem povećanja konkurentnosti.	Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama.
ZAPOŠLJAVANJE	Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima.	Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP.
	Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika.	Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP.
	Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.	Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje. Pooštiti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno“.

ODRŽIVI RAZVOJ	POLJOPRIVREDA	Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja.	Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada.	
		Restrukturiranje zavoda za zapošljavanje (implementacija aktivnih mjera zapošljavanja, dovođenje u red evidencije nezaposlenih osoba, ostavljanje na spiskovima samo onih koji aktivno traže posao i dr.).	Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa).	
		Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi.	Predefinisati evidencije o zdravstvenom osiguranju nezaposlenih i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje.	
		Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona.	Proširiti postojeće programe obuke i preduzetničkog osposobljavanja mladih u srednjim školama i na univerzitetima kroz posebne predmete i nastavne jedinice i vannastavne aktivnosti za sve učenike i studente.	
OKOLIS I ENERGIJA	OKOLIS I ENERGIJA	Donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona.	Jačati i proširiti infrastrukturu za otkup poljoprivrednih proizvoda i mlijeka.	
		Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti omogućujući povoljno kreditiranje nabavke poljoprivredne opreme preko Razvojne banke FBiH.	Ubrzati, omasoviti i pojefitniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima.	
		U skladu sa mogućnostima, povećati poticajna sredstva za primarnu poljoprivrednu proizvodnju i prehrambenu industriju u skladu sa Zakonom o poljoprivredi, te poboljšati efikasnost poticaja, kako bi se povećala proizvodnja prehrambenih proizvoda i smanjio uvoz istih.	Opromiti i osposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale adekvatne certifikate koji bi se priznavali i van granica Bosne i Hercegovine, što bi olakšalo plasman domaćih proizvoda na strana tržišta.	
		Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju.	Stvoriti preduslove za izдавanje potrebnih dozvola poljoprivrednim proizvođačima, te pojednostaviti procedure za dobijanje istih, svako u okviru svoje nadležnosti (kantoni, općine).	
		Kontinuirano educirati građane o značaju energije i energetskih resursa za razvoj društva, te raditi na podizanju nivoa svijesti o štednji energije.	Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH.	
		Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH.	Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspekcijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi.	
		Emisijom dužničkih vrijednosnih papira pojedinih kompanija koje su u vlasništvu Federacije BiH obezbijediti sredstva koja će biti usmjerena na kapitalne elektroenergetske projekte.	Zakonski urediti geološka istraživanja na području Federacije Bosne i Hercegovine da bi se istraživanje i korištenje mineralnih sirovina radilo planski i kontrolisano.	
			Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete zraka.	

TRANSPORT I KOMUNIKACIJE	SOC.POL. U FUNKCIJI ZAPOSŁJAVANJA	Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve uraditi strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina.	Dosljedno i efikasno pratiti implementaciju Strategije upravljanja vodama FBiH na federalnom, kantonalnom i opštinskom nivou.
		Kroz proces približavanja EU, usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU.	Uskladiti pokazatelje Federalnog zavoda za statistiku za sektor voda sa potrebama sektora voda i standardnim statističkim indikatorima u EU.
		Ubrzati izgradnju prioritetnih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena Zenicu i Tuzlu.	Privatizirati manjinske udjele javnih telekom operatera u svrhu poboljšanja kvaliteta usluga i obezbjeđenja dodatnih sredstava koja će se usmjeriti na povećanje konkurentnosti privrede.
		Pronaći rješenje kako bi se na adekvatan način implementirao Zakon o finansijskoj konsolidaciji JP ŽFBiH, i time stvorili uslovi za ekonomsko i tržišno orijentisano poslovanje ovog preduzeća.	Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture. Razmotriti izmještanje međunarodnog aerodroma, uz koncesiono ulaganje, na lokaciju izvan Sarajeva kako bi se omogućio razvoj grada i FBiH.
SOCIJALNA UKLJUČENOST	POLOŽAJ PORODICA SA DJECOM	Izraditi studiju isplativosti izgradnje dionice pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko, a time i dužina putnog pravca Sarajevo – Beograd.	Obezbijediti preduslove za razvoj i veće korištenje luke Brčko ulaganjem u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.
		Reformisati sisteme socijalne zaštite (u konsultacijama sa Svjetskom bankom i MMF-om), uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne finansira iz doprinosa.	Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovног i civilnog sektora.
	OBRAZOVANJE	Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa.	Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.
		Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama).	Usvojiti Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH.
	POLOŽAJ PORODICA SA DJECOM	Definisati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja.	Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH.
	OBRAZOVANJE	Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja radi sticanja kvalifikacije i povećanja obrazovnog nivoa stanovništva FBiH.	Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednjom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.
	OBRAZOVANJE	Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti,	Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih (kvalifikacije, prekvalifikacije, doškolovanja, usavršavanja i dr. obrazovanja i obuke za odrasle) i osigurati određena sredstva za ovu namјenu iz

		stranih državljana i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa.	federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta.
		Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika.	Uspostaviti sistem praćenja cijeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih.
		Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju.	U cilju efikasnijeg financiranja, razmotriti financiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba.
		Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe.	Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem.
ZDRAVSTVO		Nastaviti sa ograničenjem troškova zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg financiranja zdravstvenog sektora.	Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja.
		Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih.	U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova.
		Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosa i dosljedno vršiti prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspekcijskih službi.	Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja, vrsti zdravstvenih usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteda odnosno uspostaviti evidenciju i šifriranje liječenja po DRG (Diagnosis Related Groups).
		Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa finansijskim mogućnostima zdravstvenog sektora i smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama.	Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije.
		Smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja.	Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova, posebno antibiotika i upućivanja na specijalistički pregled.
		Informatički uvezati ZZO i domove zdravlja.	Izvršiti izmjene i dopune Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmjeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH.
		Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i nastaviti raditi na uštedi istih.	
		Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama.	
		Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteda u zdravstvenom sektoru.	Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept.

POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM	PENZIONA POLITIKA	Zamrzavanje troškova za privilegovane penzije Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU.	Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa u dosadašnjem razdoblju sa mogućnošću otpisa kamate sa uplatom osnovnog duga, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu.
		Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i evidencije u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržište rada u FBiH i kantonima.	Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kojeg se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta. Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan predušlov zapošljavanja i integracije u društvo.
		Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije.	Kontinuirano vršiti provjere boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja zloupotreba.
		Razmotriti pitanje osnivanja ustanova za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom na nivou kantona/županija i Federacije BiH, koje bi obavljale aktivnosti procjene preostale radne sposobnosti, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba sa invaliditetom;	Bolje usmjerenje sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanja dvojnih davanja.

2. MAKROSTABILNOST

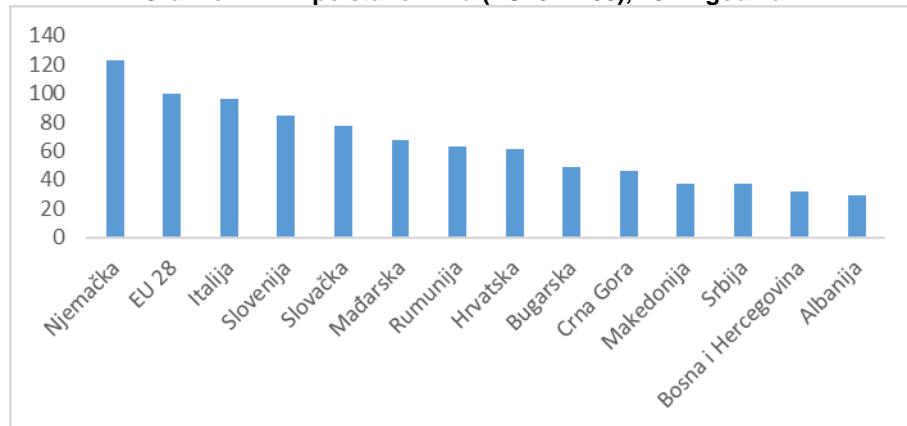
U nedostatku strategije razvoja za naredni period, analizirano je stanje makroekonomskih kategorija u skladu sa projekcijama Direkcije za ekonomsko planiranje BiH (DEP). Visok nivo nezaposlenosti, javne potrošnje i javnog duga, predstavljaju osnovne izazove u prevazilaženju makroekonomске nestabilnosti koja je primarni problem Bosne i Hercegovine i Federacije BiH.

2.1 Bruto domaći proizvod

Prema pokazateljima državne Agencije za statistiku BiH, procijenjeni BDP na nivou BiH proizvodnim pristupom za 2017. godinu nominalno iznosi 31.332 miliona KM i u odnosu na 2016. godinu viši je za 4,8%, dok realni rast iznosi 3,1%. Zabilježen je nastavak rasta potražnje za bh. proizvodima od strane vanjskotrgovinskih partnera, kao i jačanje domaće potražnje, što je imalo pozitivan učinak na obim vanjskotrgovinske razmjene BiH (povećanje izvoza za 9,1% te povećanje uvoza za 4,7%). Također bilježimo i rast industrijske proizvodnje, kao i povećanje zaposlenosti i aktivnosti bankarskog sektora.

Zajedno sa Albanijom, Bosna i Hercegovina ima najniži BDP po stanovniku u poređenju sa zemljama okruženja i zemljama EU 28.

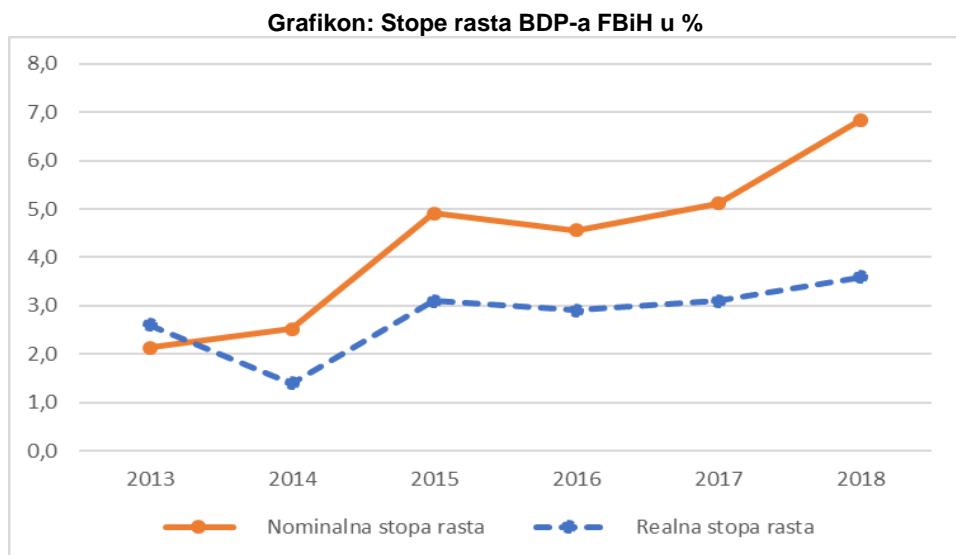
Grafikon: BDP po stanovniku (EU28 = 100), 2017. godina

Izvor: (Eurostat, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

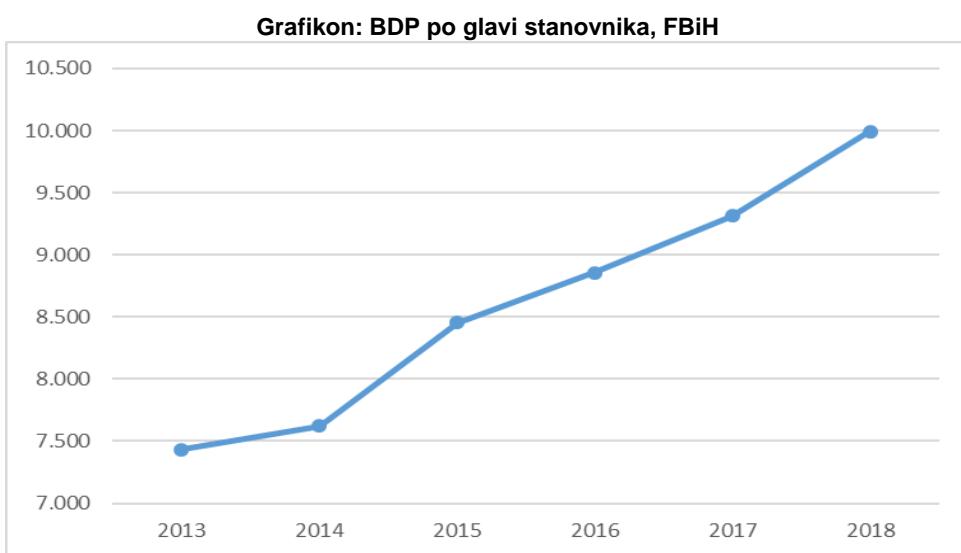
U FBiH, u 2018. godini, zabilježen je rast bruto domaćeg proizvoda. Ostvareni nominalni bruto domaći proizvod na nivou FBiH za 2018. godinu iznosi 21.945.615 hilj. KM⁵. Nominalna stopa rasta iznosi 6,8%, dok je realna stopa rasta 3,6%. U periodu 2013. - 2018. godine ostvaren je prosječan godišnji rast BDP-a u procentu od 4,8%.

⁵ Prvi rezultati FZS, Saopštenje 10.1.1.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

U periodu od 2013. do 2018. godine, BDP po glavi stanovnika u FBiH je u stalnom rastu. BDP po glavi stanovnika je u 2018. godini iznosio 9.992 KM.⁶ Prosječna godišnja stopa rasta BDP-a po glavi stanovnika u periodu 2013. - 2018. iznosi 6,0%. Poređenje BDP-a po glavi stanovnika u entitetima ukazuje na viši nivo u FBiH u odnosu na RS (8.873 KM⁷).

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Struktura učešća djelatnosti po standardnoj klasifikaciji u BDP-u FBiH u 2018. godini slična je kao i prethodne godine. Najznačajnije učešće imaju sektor trgovine i prerađivačka industrija u procentu od 14,9%, odnosno 14,1%. Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a. Najmanje učešće ima sektor administrativnih djelatnosti u procentu od 1,1%.

⁶ Prisutno stanovništvo, procjena sredinom godine iznosi 2.196.233 stanovnika u FBiH (FZS, Saopštenje 14.2.1.).

⁷ Procjena stanovništva za 2018. godinu iznosi 1.147.902 stanovnika (Republički zavod za statistiku).

Grafikon: Struktura u % u odnosu na BDP, deset najznačajnijih područja, 2018. godina

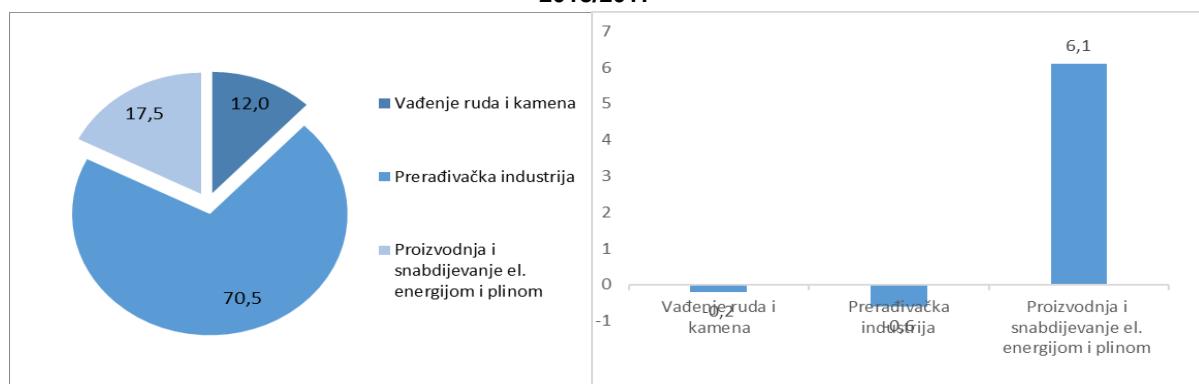
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

2.2 Industrija

Obim industrijske proizvodnje bilježi blagi rast u 2018. godini za 0,8%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je u području C - Prerađivačka industrija, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila niža za 0,2%. Pad proizvodnje zabilježen je i u području B – Vađenje ruda i kamena za 0,6%, a rast u području D- Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom i plinom za 6,1%.

Struktura industrijske proizvodnje u 2017. godini nije se značajnije mijenjala pa i dalje najveće učešće ima područje C - Prerađivačka industrija, zatim područje D- Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom i plinom, te područje B – Vađenje ruda i kamena.

Grafikon: Struktura industrijske proizvodnje u % (lijevo), stope rasta proizvodnje u % (desno), 2018/2017

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Najveći rast industrijske proizvodnje unutar Federacije BiH u 2018. godini zabilježen je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu za 22,3%, dok je najveći pad industrijske proizvodnje zabilježen u Posavskom kantonu za 12,3%.

Tabela: Industrijska proizvodnja po kantonima

Kanton	Indeks	
	2017/2016	2018/2017
Unsko - sanski	100,4	100,2
Posavski	100,8	87,7
Tuzlanski	100,0	100,0
Zeničko - dobojski	100,7	96,6
Bosansko - podrinjski	110,1	95,3
Srednjobosanski	98,5	99,2
Hercegovačko - neretvanski	91,5	122,3
Zapadno - hercegovački	105,1	103,0
Kanton Sarajevo	108,1	104,6
Kanton 10	102,7	97,3
Federacija BiH	103,8	100,8

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

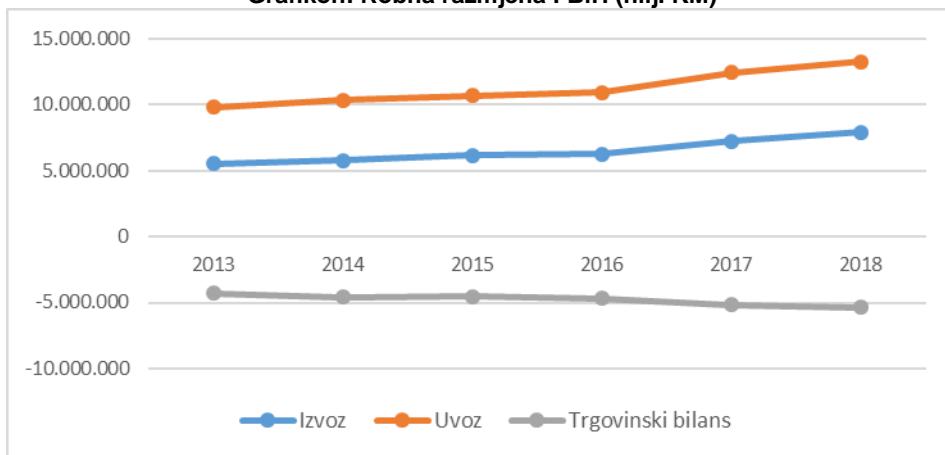
2.3 Vanjska trgovina

Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2018. godini se povećao i na izvoznoj i na uvoznoj strani u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni izvoz u 2018. godini iznosi 7.911.910 hilj. KM i veći je za 9,0% u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni uvoz iznosi 13.266.591 hilj. KM i veći je za 6,6% u odnosu na prethodnu godinu.

Procenat pokrivenosti uvoza izvozom u 2018. godini iznosi 59,6% i viši je u odnosu na 2017. godinu kada je pokrivenost iznosila 58,3%.

Trgovinski deficit Federacije BiH u 2018. godini ostvaren je u iznosu od 5.354,7 mil. KM, što je za 174,2 mil. KM ili 3,4% više u odnosu na trgovinski deficit u 2017. godini.

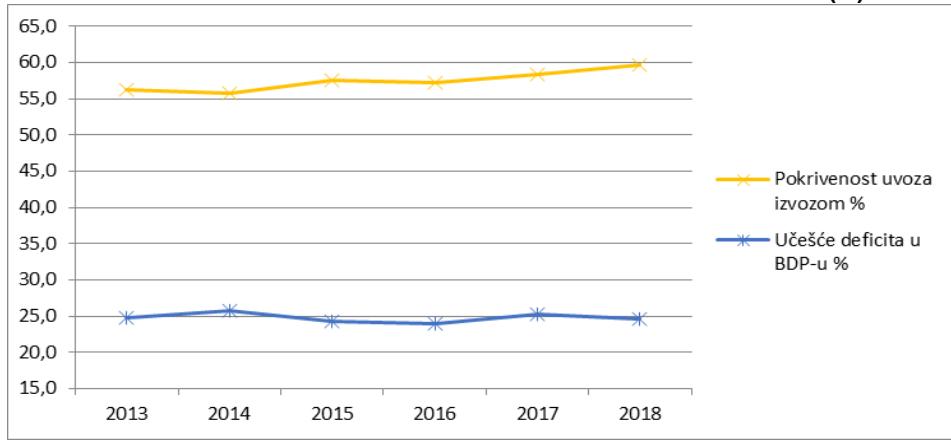
Prosječna godišnja stopa rasta izvoza u periodu 2013.-2018. godine iznosila je 7,4%, a uvoza 6,2%. Izvozni rast posljednjih godina Federacije BiH ostvaruje zahvaljujući pojačanom rastu izvozne tražnje i rasta svjetskih cijena.

Grafikon: Robna razmjena FBiH (hilj. KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Učešće trgovinskog deficitu u BDP-u FBiH u 2018. godini iznosi 24,6%, što je niže za 0,6 pp. u odnosu na prethodnu godinu. Najnepovoljnije učešće trgovinskog deficitu u BDP-u bilo je 2008. godine kada je ovaj procenat iznosio 42,9%.

Grafikon: Pokrivenost uvoza izvozom i učešće deficita u BDP-u (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Vanjskotrgovinska razmjena po kantonima u 2018. godini pokazuje da je uvoz najviši u Kantonu Sarajevo, Tuzlanskom i Zeničko-dobojskom kantonu. Najviši izvoz je također ostvaren u ista tri kantona. U odnosu na prethodnu godinu, uvoz i izvoz su najviše porasli u Kantonu 10.

Bosansko-podrinjski kanton je jedini kanton koji je ostvario vanjskotrgovinski deficit (pokrivenost uvoza izvozom je 138,2%). Najveći doprinos u izvozu u Bosansko-podrinjskom kantonu čine industrijski proizvodi.

Tabela: Robna razmjena po kantonima, 2018. godina

Kanton	Vrijednost u hilj. KM		Indeks 2018/2017		Pokrivenost uvoza izvozom (%)	Trgovinski bilans (hilj. KM)
	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz		
Unsko - sanski	342.783	390.672	110,3	105,0	87,7	- 47.889
Posavski	125.344	219.528	99,5	98,0	57,1	- 94.184
Tuzlanski	1.729.499	1.942.320	111,7	108,4	89,0	- 212.821
Zeničko – dobojski	1.709.002	1.814.030	115,2	110,4	94,2	- 105.028
Bosansko - podrinjski	159.046	115.056	96,0	110,1	138,2	43.989
Srednjobosanski	770.048	980.224	107,7	100,5	78,6	- 210.177
Hercegovačko - neretvanski	863.117	1.395.143	110,0	101,9	61,9	- 532.026
Zapadno - hercegovački	571.985	1.522.627	110,6	108,4	37,6	- 950.642
Kanton Sarajevo	1.540.432	4.678.033	101,4	106,3	32,9	- 3.137.601
Kanton 10	95.400	126.708	125,5	127,4	75,3	- 31.308
Federacija BiH	7.911.910	13.266.591	109,1	106,7	59,6	- 5.354.681

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

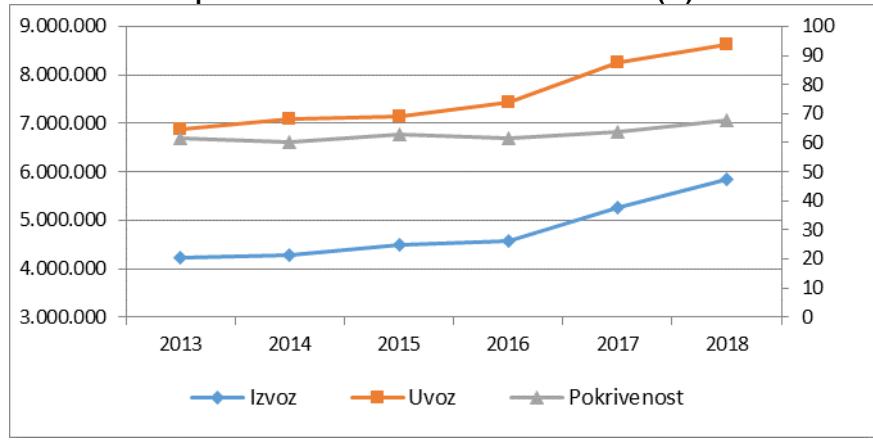
Najveći trgovinski partneri FBiH su bile zemlje EU28 i zemlje CEFTA-e.

Učešće robne razmjene sa zemljama EU28 u ukupnoj robnoj razmjeni je gotovo na istom nivou kao i prethodne godine. Učešće izvoza u EU28 u ukupnom izvozu FBiH iznosi 73,8%, a učešće uvoza 65,1% ukupnog uvoza FBiH.

Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje EU28 iznosi 67,7%, što predstavlja rast u odnosu na 2017. godinu, kada je pokrivenost iznosila 63,6%.

Prosječna godišnja stopa rasta izvoza u zemlje EU28 u periodu 2013. - 2018. godine iznosila je 6,7%, a uvoza 4,7%.

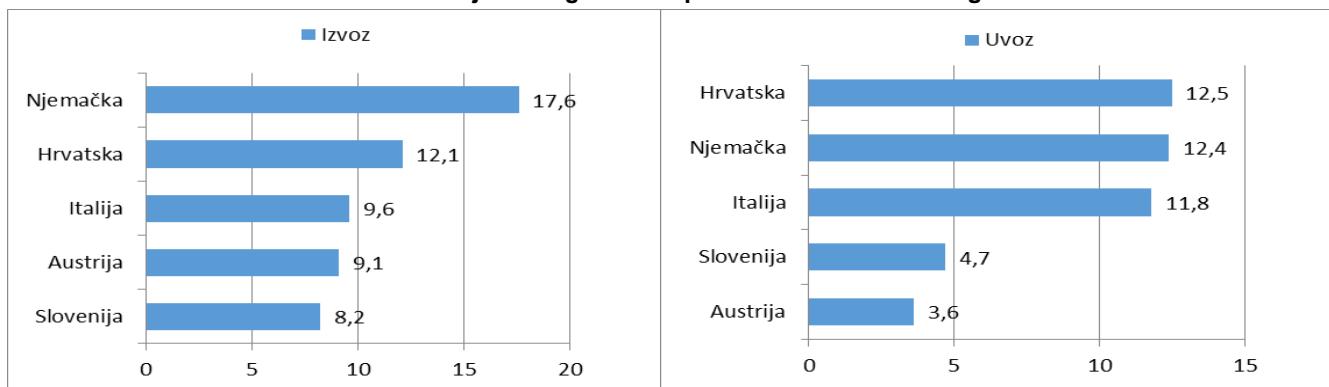
Grafikon: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama EU28 (hilj. KM), pokrivenost uvoza izvozom desna skala (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Najveći trgovinski partneri iz EU28 u 2018. godini su bile Njemačka (17,6% ukupnog izvoza i 12,4% ukupnog uvoza), Hrvatska (12,1% ukupnog izvoza i 12,5% ukupnog uvoza) i Italija (9,6% ukupnog izvoza i 11,8% ukupnog uvoza).

Grafikon: Učešće najvećih trgovinskih partnera iz EU28 u 2018. godini

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

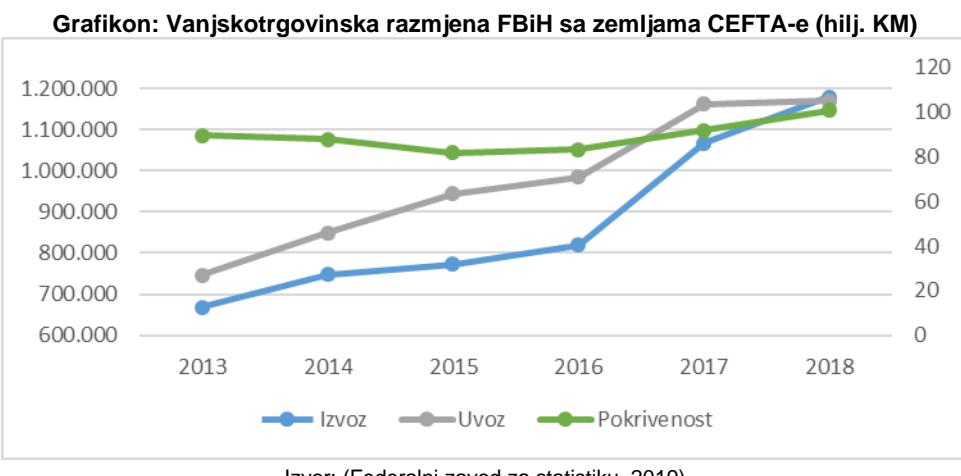
Obim robne razmjene Federacije BiH sa zemljama CEFTA-e u 2018. godini se povećao i na izvoznoj i na uvoznoj strani u odnosu na prethodnu godinu.

Učešće izvoza u zemlje CEFTA-e u ukupnom izvozu FBiH u 2018. godini je na istom nivou kao prethodne godine (14,9%), dok je učešće uvoza smanjeno sa 9,3% na 8,8% ukupnog uvoza FBiH.

Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje CEFTA iznosi 100,9%, odnosno izvoz u potpunosti pokriva uvoz. Pokrivenost uvoza izvozom u 2017. godini iznosila je 91,9%.

Najveći trgovinski partner iz CEFTA-e u 2018. godini bila je Srbija (9,4% ukupnog izvoza FBiH i 7,8% ukupnog uvoza FBiH). U izvještajnoj godini zabilježen je značajan pad uvoza iz Crne Gore za 67%.

Prosječna godišnja stopa rasta izvoza u zemlje CEFTA-e u periodu 2013. - 2018. godine iznosila je 12%, a uvoza 9,4%.

2.4 Javne finansije – FBiH konsolidovano

Fiskalna pozicija zemlje utiče na stopu privrednog rasta. Visok fiskalni deficit i rastući javni i spoljni dug dovode do povećanja rizika zemlje i pogoršavanja njenog kreditnog rejtinga. Posljedice su više kamatne stope na zaduživanje države i privatnog sektora, što smanjuje investicije, a time i privredni rast. Veći rizik zemlje, zbog potencijalne makroekonomskе nestabilnosti, također odbija strane direktnе investicije i smanjuje domaće.

Prema posljednjim procjenama, agencija Standard & Poor's je procijenila kreditni rejting BiH sa B/positivni izgledi, što predstavlja najslabiji rejting od svih zemalja regije.

Tabela: Pregled dugoročnog rejtinga pojedinih zemalja iz šireg okruženja

Standard & Poor's	
Slovenija	AA-/stabilan
Mađarska	BBB/stabilan
Bugarska	BBB-/pozitivan
Hrvatska	BBB-/stabilan
Srbija	BB/pozitivan
Crna Gora	B+/stabilan
Albanija	B+/stabilan
BiH	B/pozitivan

Izvor: : (Standard & Poor's, 2019)

U cilju sticanja veće kredibilnosti FBiH mora da vodi konzervativnu makroekonomsku politiku da bi stekla povjerenje stranih, a i domaćih investitora, te obezbijedila umjerene kamatne stope i stimulans privrednom rastu.

Analiza javnih prihoda i rashoda u FBiH (zbirni podaci za FBiH, kantone, općine i fondove) u periodu 2013. – 2018. godine pokazuje da su ukupni rashodi u prvoj godini prelazili ostvarene ukupne prihode, odnosno zabilježen je deficit ukupnog rezultata. Od 2014. godine ostvaruje se suficit ukupnog rezultata. U 2018. godini je nastavljen trend suficita.

Ostvaren je višak prihoda i primitaka⁸ nad rashodima i izdacima⁹ u iznosu od 877 mil. KM. Ukupni javni prihodi i primici u 2018. godini iznosili su 9.220 mil. KM i u odnosu na

⁸ Prihodi od poreza, neporezni prihodi, primljeni transferi, primici od prodaje stalnih sredstava, primici od

prethodnu godinu viši su za 435 mil. KM, dok su ukupni javni rashodi i izdaci iznosili 8.343 mil. KM i viši su za 643 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje ukupnih javnih prihoda je posljedica rasta prihoda od poreza, naročito od indirektnih poreza. S druge strane, primici bilježe pad u iznosu od 133 mil. KM.

Ukupan rezultat, nakon finansiranja i otplate dugova, u 2018. godini u javnim finansijama Federacije BiH iznosi 258 mil. KM. Primljeni krediti i zajmovi u izvještajnoj godini iznosili su 362 mil. KM i većinom se odnose na primitke od dugoročnog zaduživanja. Otplate kredita i zajmova su iznosile 981 mil. KM, što je više za 619 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu.

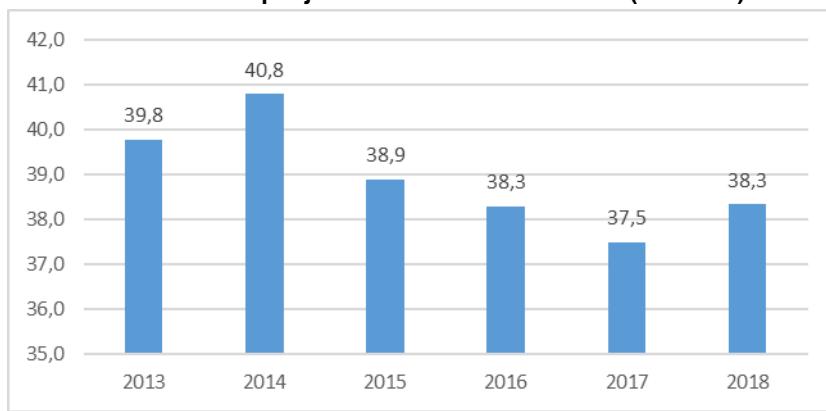
Tabela: Izvršenje Budžeta FBiH (konsolidovano) mil. KM

		2013	2014	2015	2016	2017	2018
I	Prihodi i primici	6.896	7.380	7.534	8.021	8.785	9.220
II	Rashodi i izdaci	6.912	7.266	7.268	7.484	7.699	8.343
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	-16	114	266	537	1.085	877
IV	Otplate kredita i zajmova	659	861	899	1.061	1.192	981
V	Primljeni krediti i zajmovi	431	813	751	673	417	362
VI (V-IV)	Neto finansiranje	-228	-48	-148	-388	-775	-619
VII (III+VI)	Ukupan rezultat	-244	66	118	149	310	258

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2019)

Nakon usvajanja Izvještaja o razvoju FBiH za 2012. godinu, Vlada FBiH je prihvatile preporuku iz Izvještaja koja se odnosi na smanjenje učešća javnih rashoda u BDP-u za 0,5% godišnje (ciljni procenat učešća je 38%). Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u u 2018. godini iznosi 38,3%, što predstavlja pogoršanje u odnosu na prethodnu godinu, kada je učešće iznosilo 37,5%. Unatoč pogoršanju, procenat učešća javnih rashoda je vrlo blizu ciljanog u preporuci Izvještaja o razvoju FBiH za 2012. godinu.

Grafikon: Ukupni javni rashodi i izdaci u FBiH (% BDP-a)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2019); Obrada Federalni zavod za programiranje razvoja¹⁰

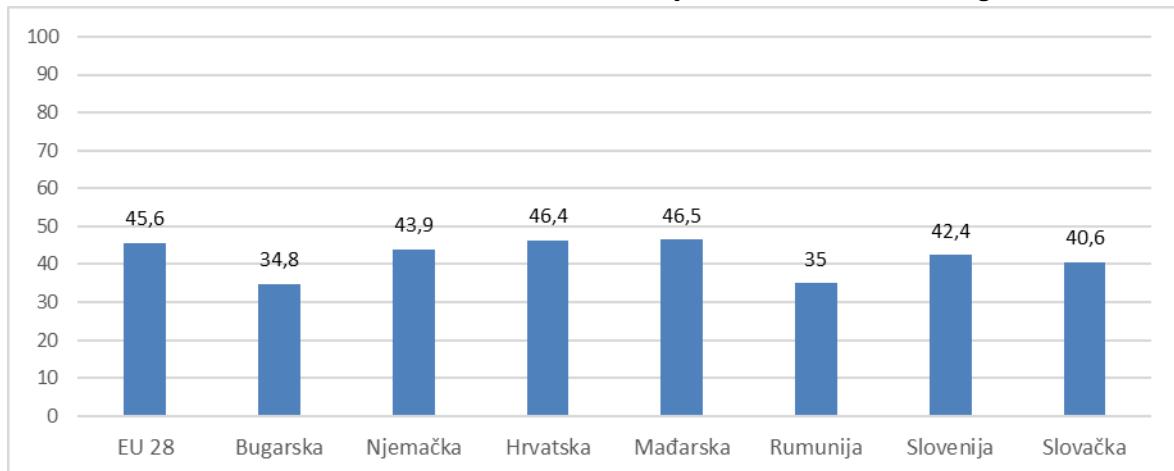
finansijske imovine.

⁹ Rashodi za plate i naknade, doprinose, materijal i sitni inventar, tekuće i kapitalne transfere, kamate, izdatke za nabavku stalnih sredstava.

¹⁰ Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja

Obim javnih rashoda FBiH u 2018. godini, kao procenat BDP-a, je ispod nivoa prosjeka EU28 (45,6). Učešće javnih rashoda FBiH u BDP-u je na nivou između Rumunije i Slovačke.

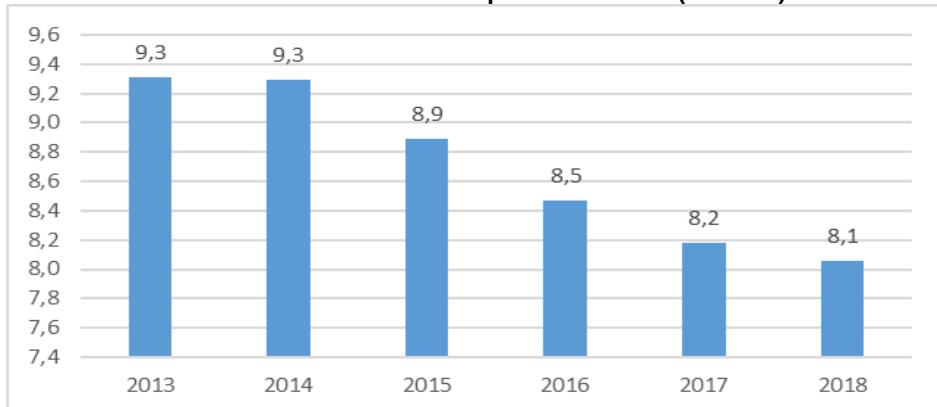
Grafikon: Javni rashodi u EU28 i odabранe zemlje EU, kao % BDP-a, 2018. godina

Izvor: (Eurostat, 2019)

Trend izdvajanja za plate i naknade zaposlenim u javnom sektoru, kao procenat BDP-a, posljednjih godina je opadajući. U periodu od 2013. – 2018. godine najveće učešće u BDP-u bilo je 2013. i 2014. godine (9,3%). U izvještajnoj godini izdvajanja za plate i naknade iznose 8,1% BDP-a, što predstavlja smanjenje u odnosu na prethodnu godinu (8,2%).

Grafikon: Plate i naknade zaposlenih u FBiH (%BDP-a)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2019);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja¹¹

2.5 Izvršenje budžeta FBiH

Analiza izvršenja budžeta Vlade FBiH u 2018. godini ukazuje na ostvareni negativan finansijski rezultat (deficit), odnosno ukupni prihodi, primici i finansiranje niži su od ukupnih rashoda, izdataka i otplate dugova u iznosu od 8,4 miliona KM.

¹⁰ BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

¹¹ Učešće plata i naknada u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

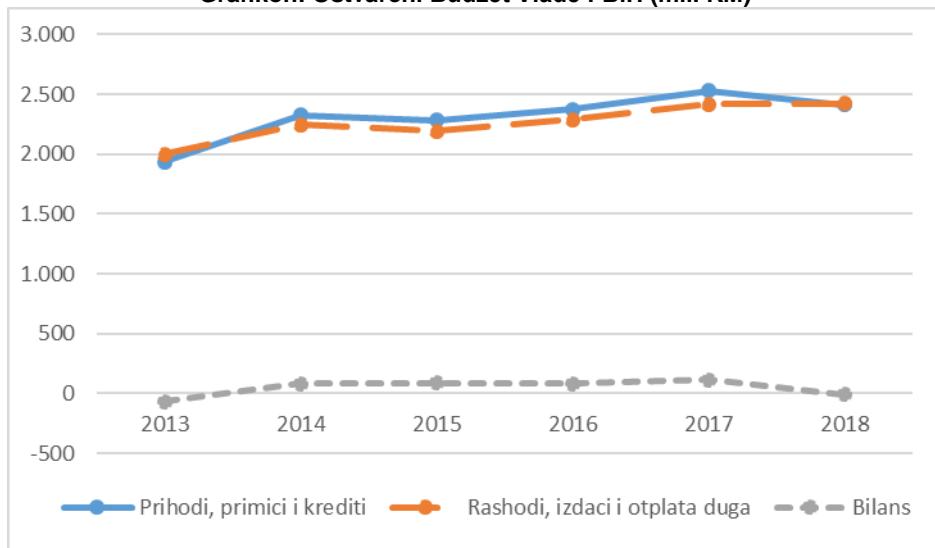
Tabela: Ostvareni Budžet Vlade FBiH, 000 KM

		2017	2018	Indeks 2018/2017
I	Prihodi i primici	2.240.000	2.158.228	96,3
II	Rashodi i izdaci	1.421.374	1.607.153	113,1
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	818.626	551.075	67,3
IV	Otplate kredita i zajmova	996.500	814.139	81,7
V	Primljeni krediti i zajmovi	290.036	254.689	87,8
VI (V-IV)	Neto finansiranje	-706.464	-559.450	79,2
VII (III+VI)	Ukupan rezultat	112.162	-8.375	-7,5

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2019)

Ostvareni prihodi, primici i primljeni krediti i zajmovi u 2018. godini iznosili su 2.412,9 mil. KM, što je 81% planiranih sredstava. U odnosu na 2017. godinu, niži su za 117,1 mil. KM ili 5%. U periodu 2013. - 2018. ukupni prihodi (prihodi, primici i krediti) i ukupni rashodi (rashodi, izdaci i otplata duga) imali su tendenciju rasta. Prosječna godišnja stopa rasta ukupnih prihoda u periodu 2013. - 2018. iznosila je 4,3%, a ukupnih rashoda 3,2%.

Grafikon: Ostvareni Budžet Vlade FBiH (mil. KM)

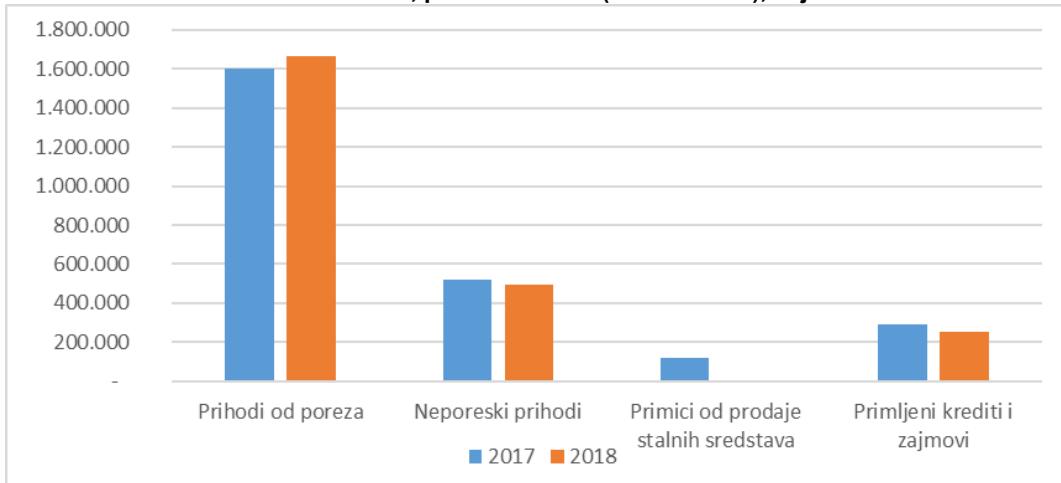
Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2019)

Prihodi od poreza ostvareni su u visini od 1.662,7 mil. KM. U odnosu na 2017. godinu viši su za 62,6 mil. KM, odnosno 3,9%. U ovim prihodima, najznačajnija stavka su prihodi od indirektnih poreza koji iznose 1.577,7 mil. KM, što predstavlja povećanje za 3,5%. Njihovo učešće u ukupnim prihodima od poreza je 94,9%. Prihodi od poreza na dobit ostvareni su u iznosu od 85 mil. KM, što je više za 12% u odnosu na prethodnu godinu.

Neporezni prihodi (prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine, naknade, takse, novčane kazne i ostali neporezni prihodi) ostvareni su u iznosu od 495,3 mil. KM i bilježe pad za 24,4 mil. KM ili 4,7% u odnosu na prethodnu godinu. Razlog ovom padu leži u padu prihoda od naknada i taksi i prihoda od pružanja javnih usluga za 28 mil. KM. S druge strane, prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine viši su za 4 mil. KM.

Po osnovu finansiranja budžeta FBiH, primljeni zajmovi i krediti iznosili su 254,7 mil. KM, što je manje za 35,3 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Doznačena sredstva odnose se prvenstveno na zaduženje od MMF-a (97,2 mil. KM) i IBRD-a (97,2 mil. KM), emisiju trezorskih zapisa (40 mil. KM), te emisiju dugoročnih obveznica (20 mil. KM).

Grafikon: Prihodi, primici i krediti (Budžet FBiH), hilj. KM

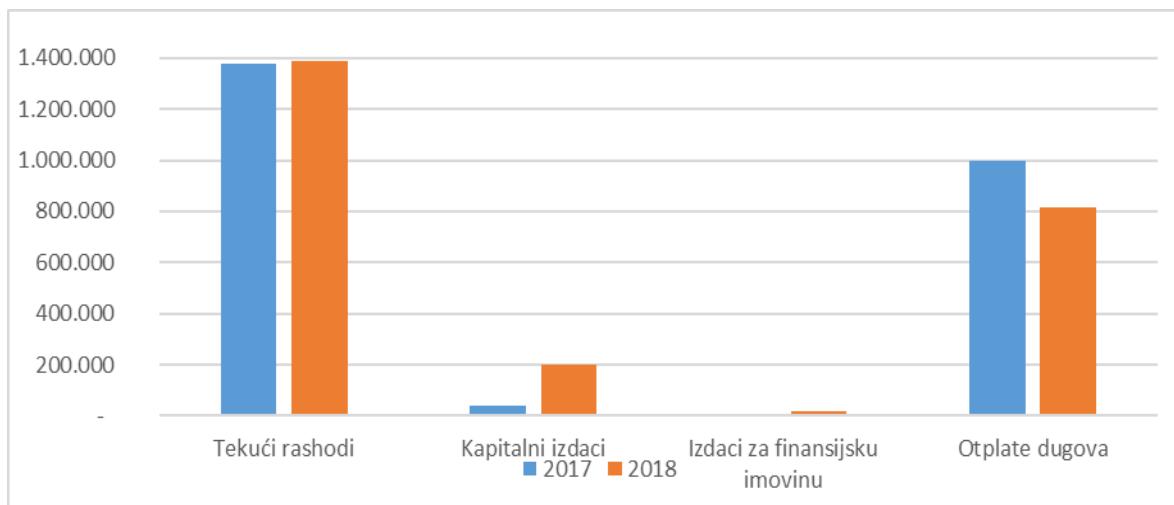

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2019)

Ukupno ostvareni rashodi, izdaci i otplate kredita i zajmova u 2018. godini iznosili su 2.421,3 mil. KM, što je 81% planiranog. U odnosu na prethodnu godinu bilježe gotovo isti nivo izvršenja.

Tekući rashodi¹² ostvareni su u iznosu od 1.389,7 mil. KM i viši su za 10 mil. KM ili 0,7% u odnosu na prethodnu godinu. Kapitalni izdaci (nabavka stalnih sredstava i kapitalni transferi) izvršeni su u iznosu od 201,5 mil. KM, što je značajno više u odnosu na prethodnu godinu kada je ova stavka iznosila 39 mil. KM. Za nabavku stalnih sredstava izdvojeno je 33,1 mil. KM, što se prvenstveno odnosi na nabavku građevina (22,7 mil. KM). Kapitalni transferi iznose 168,5 mil. KM i odnose se prvenstveno na javna preduzeća u iznosu od 163,3 mil. KM, od čega je za izgradnju autocesta i brzih cesta izdvojeno 153 mil. KM. Izdaci za finansijsku imovinu izvršeni su u iznosu od 15,9 mil. KM, što je više za 13,2 mil. KM u odnosu na 2017. godinu. Na ime otplate duga u 2018. godini utrošena su sredstva u iznosu od 814,1 mil. KM, od čega otplata vanjskog duga iznosi 537,2 mil. KM, otplata unutrašnjeg duga iznosi 56,9 mil. KM i otplata domaćeg pozajmljivanja iznosi 220 mil. KM.

Grafikon: Rashodi i izdaci (Budžet FBiH), hilj. KM

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2018)

¹² Plate i naknade, doprinosi poslodavca, materijalni izdaci, tekući transferi, kamate i naknade.

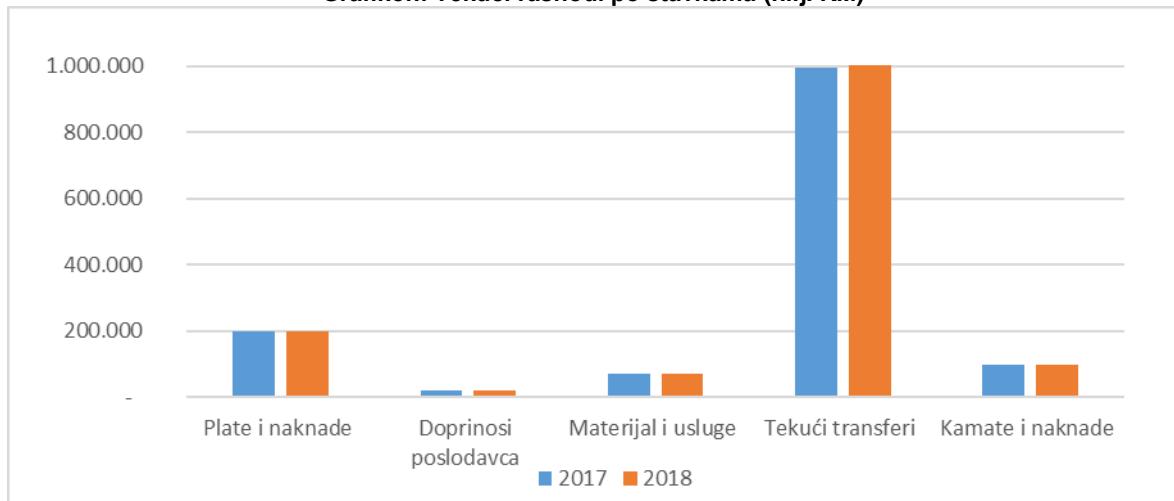
U sklopu tekućih rashoda u iznosu od 1.389,7 mil. KM, rashodi za plate i naknade državnih službenika iznose 199 mil. KM, što je za 1,1 mil. KM ili 1% više u odnosu na izvršenje u prethodnoj godini. Broj zaposlenih u federalnim organima uprave na dan 31. decembra 2018. godine bio je viši za 74 zaposlenika u odnosu na kraj 2017. godine.

Izdaci za materijal i usluge iznose 69 mil. KM, što je gotovo na istom nivou kao i prethodne godine.

Tekući transferi i drugi tekući rashodi iznose 1.003,9 mil. KM, što predstavlja rast za 11 mil. KM. Najveća izdvajanja po osnovu tekućih transfera i drugih tekućih rashoda odnose se na redovne mjesecne transfere: Transfer za PIO/MI0 (260,8 mil. KM), Transfer za invalidnine (279,5 mil. KM) i Transfer za neratne invalidnine (139,7 mil. KM).

Izdaci za kamate i ostale naknade ostvareni su u iznosu od 96,3 mil. KM, a manji su za 2% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon: Tekući rashodi po stavkama (hilj. KM)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2019)

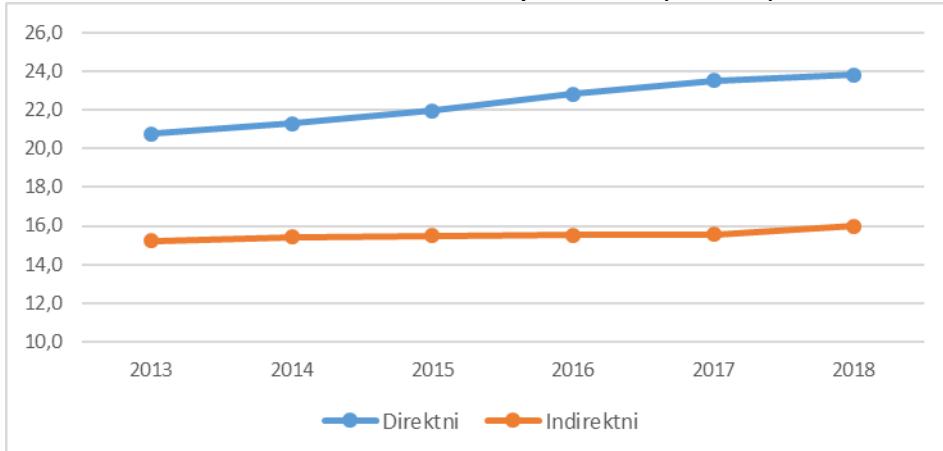
2.6 Direktni i indirektni porezi

U 2018. godini u ukupnom finansiranju javne potrošnje FBiH, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 16% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza učestvuju sa 23,8% BDP-a.

U prethodnoj godini prihodi od indirektnih poreza učestvovali su sa 15,6% BDP-a, a prihodi od direktnih poreza sa 23,5% BDP-a.¹³

¹³ Učešće prihoda u BDP-u se može razlikovati od podatka iz prošlogodišnjeg Izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

Grafikon: Direktni i indirektni porezi FBiH (% BDP-a)

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2019); (Porezna uprava FBiH, 2019);

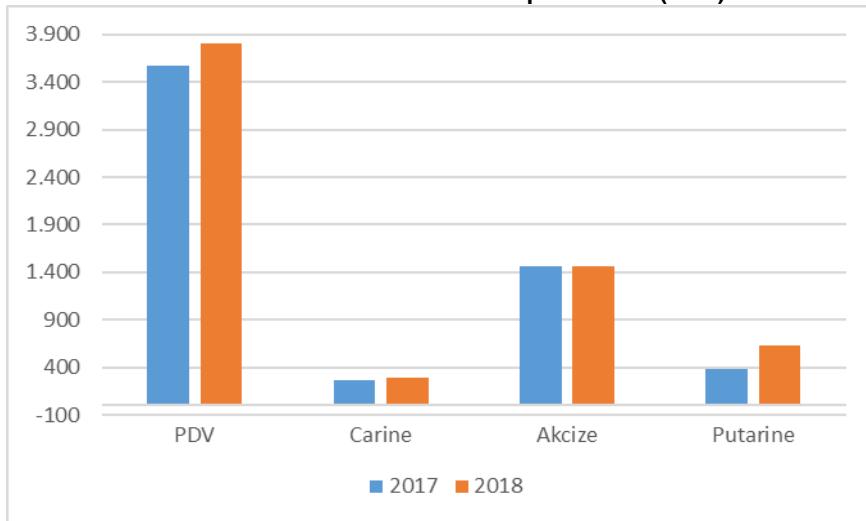
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2018. godini nastavljen je trend rasta prihoda od indirektnih poreza iz 2017. godine. Prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH (UIO), ukupna naplata prihoda od indirektnih poreza u BiH u 2018. godini iznosi 7.596,5 mil. KM, što je više za 552,6 mil. KM ili 7,84%.¹⁴ Rast prihoda od indirektnih poreza je mnogo veći od zabilježenog rasta BDP-a. U periodu od 2013. - 2018. godine prosječna godišnja stopa rasta prihoda iznosi 4,3%

Prihodi raspoređeni na FBiH iznose 3,29 mlrd. KM, što je više za 198 mil. KM ili 6,4% u odnosu na prethodnu godinu. Po osnovu posebne putarine za izgradnju autoputeva FBiH je u 2018. godini dobila dodatnih 188,5 mil. KM.

Na rast prihoda je najviše uticalo povećanje prihoda PDV-a (235 mil. KM) i povećanje prihoda od putarina (242,8 mil. KM).

Grafikon: Prihodi od indirektnih poreza BiH (neto)

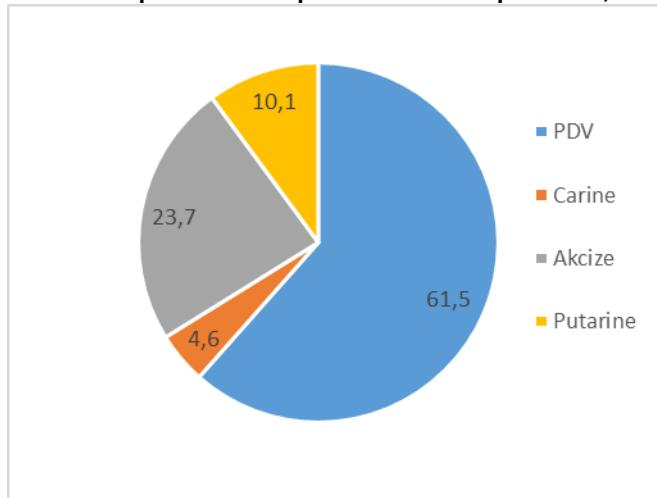

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2019)

Prihodi od PDV-a čine najznačajniju stavku i imaju najveći udio u ukupnim prihodima od indirektnih poreza (61,5%). Zatim slijede prihodi od akciza (23,7%), te prihodi od putarina (10,1%) i carina (4,6%).

¹⁴ UIO, Izvještaj o naplaćenim i raspoređenim prihodima za period 01.01.- 31.12.2018. godine.

Grafikon: Struktura prihoda u ukupnim indirektnim porezima, 2018. godina

Izvor: (Uprava za indirektno oporeziva
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2018. godini prihodi u svim kategorijama indirektnih poreza bilježe rast, a najviše prihodi od putarina sa stopom rasta od 63%.

Naplatu PDV-a u 2018. godini obilježio je pozitivan trend rasta. Naplata prihoda od PDV-a je viša za 6,6% u odnosu na prethodnu godinu. Glavni faktor rasta prihoda od PDV-a bila je naplata PDV-a na uvoz.

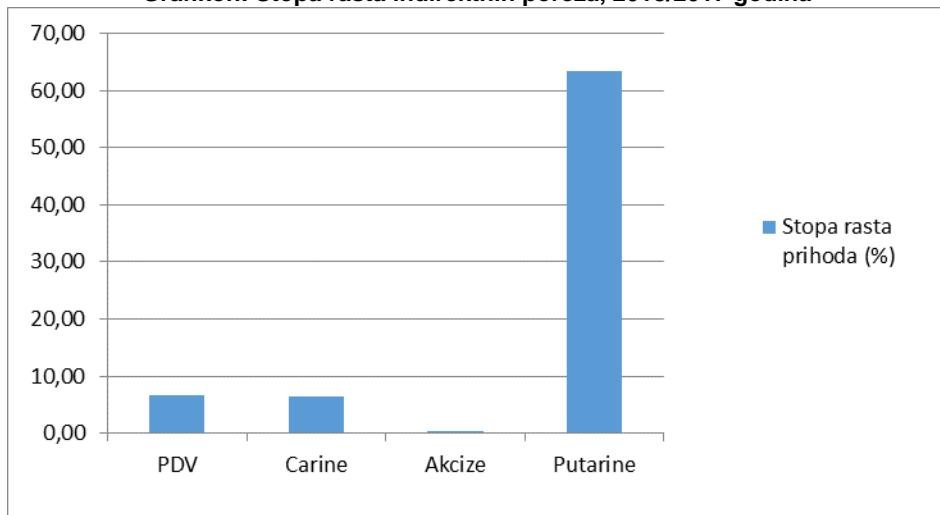
Naplata prihoda od akciza je na gotovo istom nivou kao i 2017. godine, odnosno zabilježen je blagi rast od 0,4%¹⁵. Naplaćeni prihodi od akciza na domaće proizvode bilježe pad za 31,3%, od čega značajan pad bilježe prihodi od akciza na domaći duhan i duhanske prerađevine, kao i na domaću naftu i naftne derivate. Naplaćeni prihodi od akciza na uvozne proizvode bilježe rast za 9,9%. Stabilnost naplate akciza je od velikog značaja s obzirom na značajan udio u strukturi prihoda od indirektnih poreza. Izmjene Zakona o akcizama su u primjeni od 1. februara 2018. godine – izmjene se odnose na povećanje namjenske putarine na derivate nafte i povećanje akciza na lož-ulje.

Naplata prihoda od putarina u 2018. godini je značajno porasla u odnosu na prethodnu godinu. Zabilježen je rast za 63%, odnosno za 242,8 mil. KM.

Naplata prihoda od carina bilježi rast za 17,5 mil. KM ili 6,5%. Najveći dio uvoza dobara u BiH je već liberalizovan, tako da se pod režimom carina nalazi ograničen broj roba iz EU, te uvoz iz trećih zemalja.

¹⁵ OMA Bilten br. 162/163, januar/februar 2019.

Grafikon: Stopa rasta indirektnih poreza, 2018/2017 godina

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2019);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

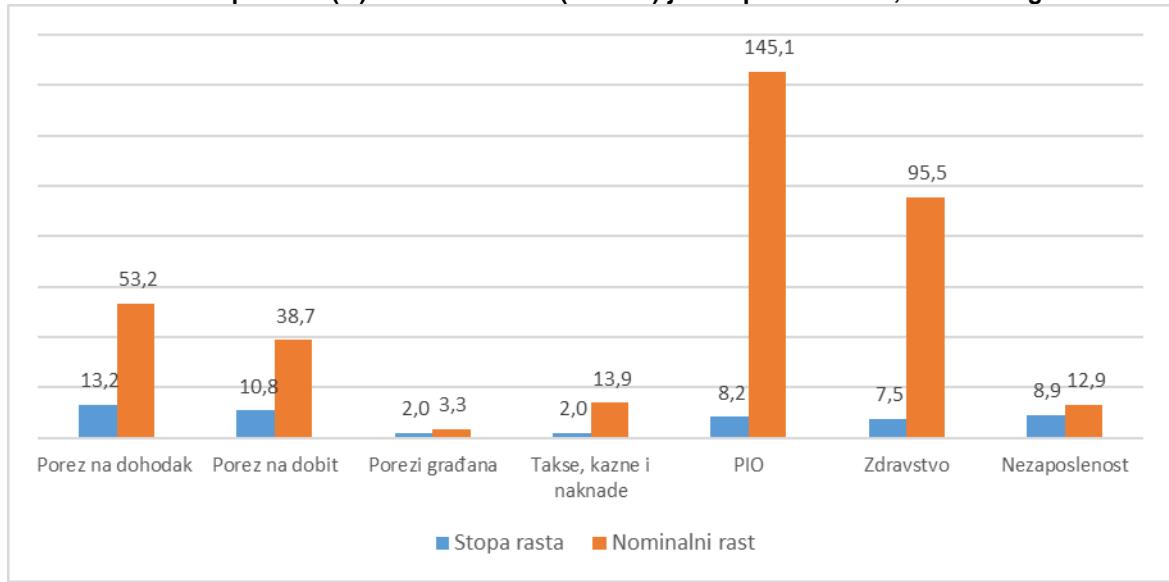
Porezna uprava Federacije BiH je u 2018. godini naplatila 5.182 mil. KM javnih prihoda, što je za 7,5% odnosno za 362 mil. KM više u odnosu na 2017. godinu. Najveći udio u ukupnim prihodima čine prihodi od doprinosa za penziono osiguranje (1.910 mil. KM) i zdravstveno osiguranje (1.378 mil. KM).

Na rast prihoda od poreza najviše je uticalo povećanje naplate od poreza na dohodak za 13,2% ili 53,2 mil. KM. Prihodi od poreza na dobit povećani su za 10,8% ili za 38,7 mil. KM, a prihodi od poreza građana za 2% ili za 3,3 mil. KM.

Prihodi od taksi, kazni i naknada povećani su za 2% ili za 13,9 mil. KM.

Naplata doprinosa veća je za 7,9% ili za 253,6 mil. KM. Doprinosi za PIO veći su za 8,2% ili 145,1 mil. KM i najviše su uticali na rast ukupnih doprinosa. Doprinosi za zdravstveno osiguranje povećani su za 7,5% ili 95,5 mil. KM, a doprinosi za osiguranje od nezaposlenosti za 8,9% ili 12,9 mil. KM.

Grafikon: Stopa rasta (%) i nominalni rast (mil. KM) javnih prihoda FBiH, 2018/2017 godina

Izvor: (Porezna uprava FBiH, 2019)

Stabilni i održivi javni prihodi u dugoročnom smislu, mogu biti samo ako su zasnovani na privrednom rastu i rastu broja zaposlenih, što znači da je primarni cilj obezbijediti poslovni

ambijent koji će biti stimulativan za ekonomski rast. Prethodnih godina osnovni problem visokog opterećenja privrede bile su stope doprinosa na teret radnika i poslodavca (41,5%). U izvještajnoj godini utvrđene su i usvojene izmjene zakona o doprinosima, gdje se ukidaju doprinosi na teret poslodavca, a ukupna stopa doprinosa smanjuje se sa 41,5% na 33,5%. Prosječne stope doprinosa po osnovu oporezivanja rada zemalja Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) su 36%¹⁶.

2.7 Javni dug

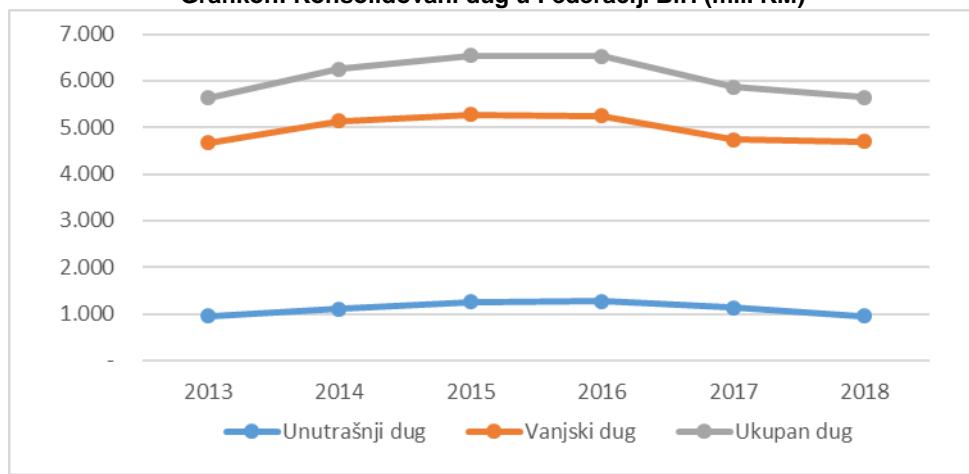
Dug u Federaciji BiH se odnosi na preuzete obaveze po osnovu vanjskog duga bivše Jugoslavije, preuzete unutarnje obaveze, zaduživanje na domaćem tržištu, uključujući emisiju vrijednosnih papira, te novo ino zaduženje.

Dug u Federaciji BiH je proteklih godina imao tendenciju rasta, što je posljedica kreditnih sredstava multilateralnih finansijskih institucija (Svjetska banka, EBRD, EIB, MMF i dr.) u svrhu finansiranja infrastrukturnih projekata i podrške budžetima u Federaciji, izdanja obveznica i trezorskih zapisa radi osiguranja sredstava za finansiranje budžeta FBiH i održavanja njegove likvidnosti, te verifikovanja obaveza iz osnova stare devizne štednje i ratnih potraživanja i s tim povezane emisije obveznica.

Konsolidovani dug u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2018. godine (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) iznosi 5.652 mil. KM, od čega se 83,2% odnosi na vanjski i 16,8% na unutrašnji dug.

Nakon konstantnog rasta duga u periodu 2013. - 2016. godina, došlo je do osjetnog pada ukupnog duga 2017. godine. U izvještajnoj godini zabilježen je pad ukupnog duga za 3,8% ili 219,6 mil. KM. Vanjski dug je smanjen za 36,6 mil. KM, a unutrašnji za 183 mil. KM.

Grafikon: Konsolidovani dug u Federaciji BiH (mil. KM)

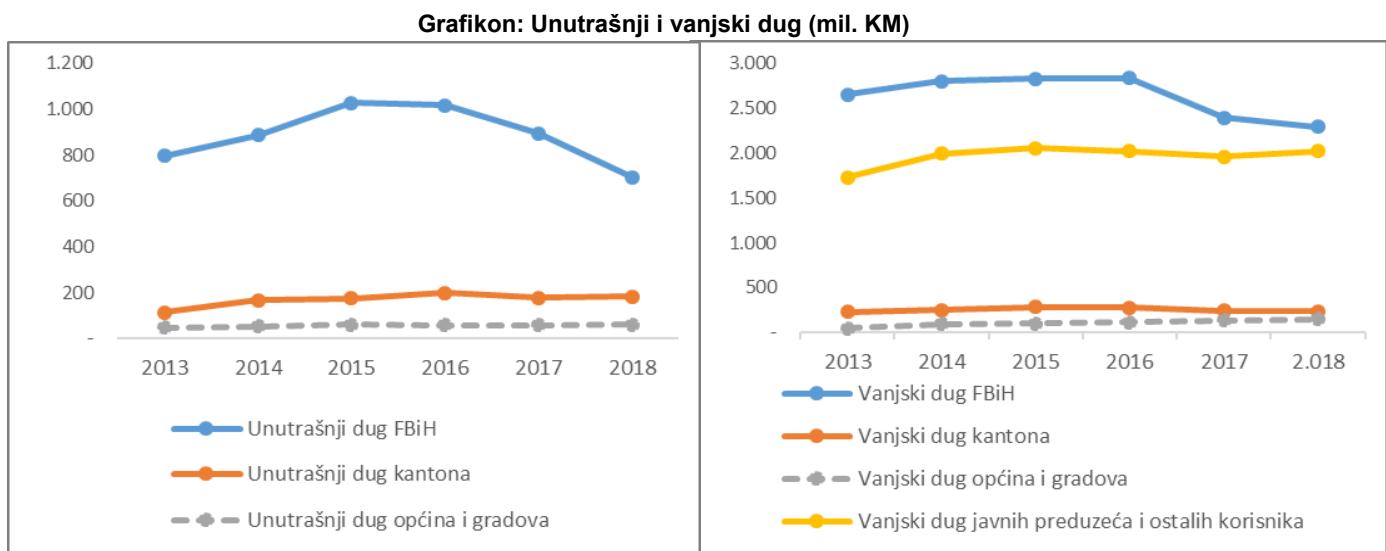
Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2019)

Vanjski dug u FBiH iznosi 4.702,7 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 2.291,2 mil. KM, kantona 237,1 mil. KM, gradova i općina 154,1 mil. KM, te dug javnih preduzeća i ostalih korisnika 2.020,3 mil. KM. Pad ukupnog vanjskog duga u FBiH je prvenstveno prouzrokovан padom vanjskog duga Federacije BiH za 102,3 mil. KM ili 4,3%.

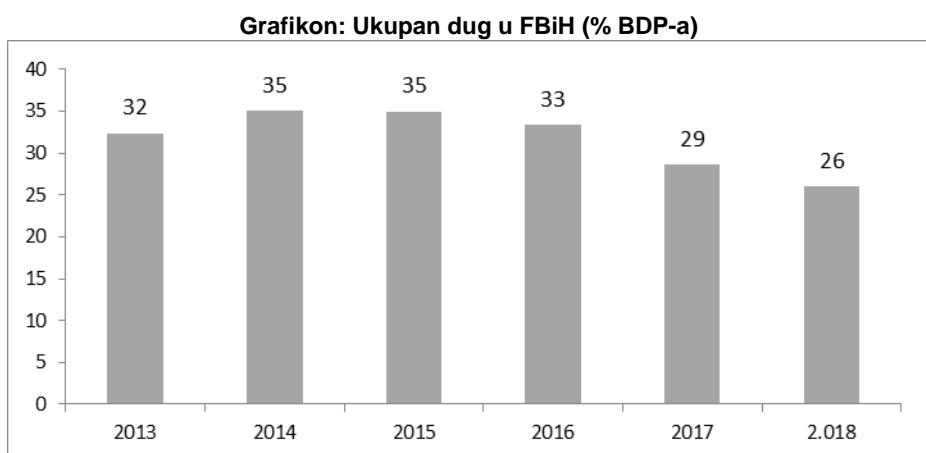
Unutrašnji dug u FBiH iznosi 949,2 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 704,7 mil. KM, kantona 182,7 mil. KM, te gradova i općina 61,8 mil. KM. Pad ukupnog unutrašnjeg duga

¹⁶ OECD Data, "Tax wedge", <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=AWCOMP&lang=en>

u FBiH je prvenstveno prouzrokovao padom unutrašnjeg duga Federacije BiH za 190 mil. KM ili 21,2%.

U izvještajnoj godini, odnos ukupnog duga prema BDP-u se smanjio na 26%, odnosno za 3 pp. u odnosu na prethodnu godinu. Odnos ukupnog duga prema BDP-u je u periodu 2013. - 2015. godine imao tendenciju rasta, dok se od 2016. godine bilježi pad.

2.8 Razvoj finansijskog tržišta

U oblasti poslovanja i nadzora bankarskog sektora u FBiH u 2018. godini su stupili na snagu novi podzakonski akti usvojeni u 2017. godini¹⁷, tako da su banke počele sa primjenom novih regulatornih zahtjeva i izvještavanjem FBA u skladu sa novim standardiziranim okvirom izvještavanja.

U 2018. godini zabilježeni su pozitivni trendovi koji se ogledaju u rastu bilansne sume, kredita, depozita, a posebno štednje stanovništva, kao i poboljšanje profitabilnosti

¹⁷ U 2017. godini usvojeni su novi Zakon o bankama i Zakon o Agenciji za bankarstvo, koji su bili osnova za donošenje seta podzakonskih akata u oblasti poslovanja bankarskog sektora, čija je glavna svrha usklađivanje domaćih propisa s regulativom Evropske unije.

ukupnog bankarskog sektora. Može se zaključiti da je bankarski sektor i dalje ostao stabilan, adekvatno kapitaliziran, a likvidnost je i dalje zadovoljavajuća.

Bankarski sektor u FBiH je u 2018. godini ostvario pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 255,4 miliona KM, što je za 6,4% ili 15,4 mil. KM više u odnosu na kraj 2017. godine. Od ukupno 15 banaka, pozitivan rezultat ostvarilo je njih 14 u iznosu od 290,1 mil. KM, dok je negativan rezultat ostvarila jedna banka u iznosu od 34,7 mil. KM.

Bilansna suma bankarskog sektora sa 31.12.2018. godine iznosila je 22,1 mlrd. KM i za 1,9 mlrd. KM ili 9,3% je veća nego na kraju prethodne godine. Rast bilansne sume je prvenstveno rezultat rasta depozita za 1,8 mlrd. KM i ukupnog kapitala za 105,2 miliona KM.

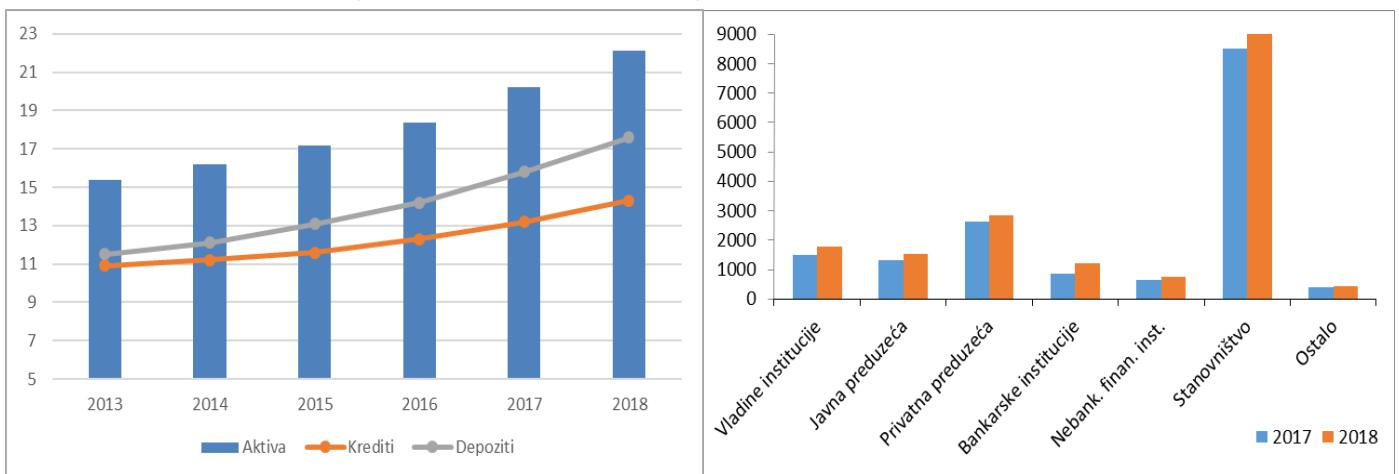
Krediti su u 2018. godini zabilježili rast za 8,7% ili 1,1 mlrd. KM i na kraju godine iznosili su 14,3 mlrd. KM. Krediti odobreni pravnim osobama ostvarili su rast od 651,5 mil. KM ili 9,6%, tako da iznose 7,5 mlrd. KM, sa učešćem u ukupnim kreditima od 52,2%. Krediti dati stanovništvu bilježe rast od 495,3 mil. KM ili 7,8%, sa učešćem u ukupnim kreditima od 47,8% i iznose 6,8 mlrd. KM.

Depoziti su u 2018. godini porasli za 11,3% ili 1,8 mlrd. KM i iznose 17,6 mlrd. KM. Depoziti su i dalje najznačajniji izvor finansiranja banaka u FBiH, s učešćem od 79,7% ukupnih izvora finansiranja.

Bankarske usluge su najvećim dijelom komercijalnog karaktera i odnose se na davanje kredita i prikupljanje depozita.

Depoziti stanovništva s učešćem od 51,5% ukupnih depozita i iznosom od 9,1 mlrd. KM su najveći sektorski depozitni izvor. Drugi u strukturi depozita po visini i učešću su depoziti privatnih preduzeća sa učešćem od 16,1% i iznose 2,8 mlrd. KM.

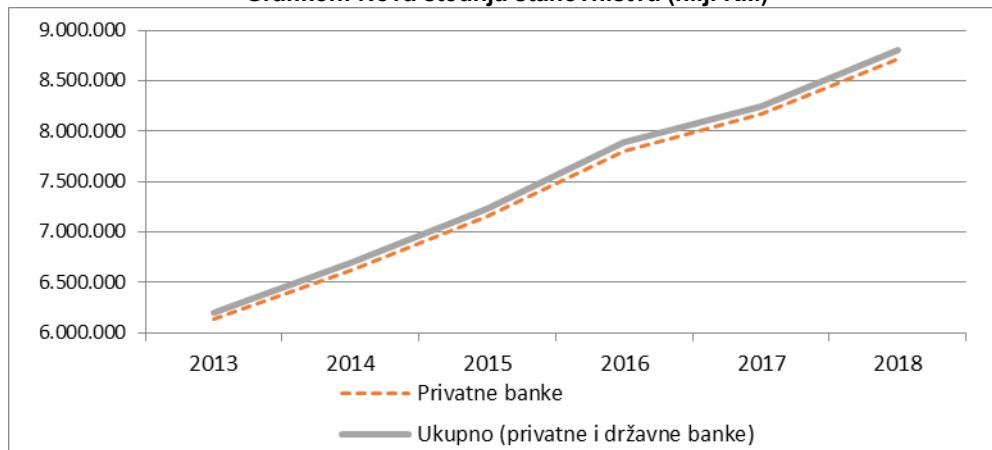
Grafikon: Bilans stanja banaka u FBiH (mlrd. KM) lijevo, sektorska struktura depozita (mil. KM) desno

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2019)

Štedni depoziti, kao najznačajniji segment depozitnog i finansijskog potencijala banaka, zadržali su pozitivan trend rasta i na kraju 2018. godine iznosili su 8,8 mlrd. KM, što je za 6,7% ili 553,8 mil. KM više nego na kraju 2017. godine. Prosječna godišnja stopa rasta štednih depozita u periodu 2013. - 2018. godine iznosi 7,3%.

Grafikon: Nova štednja stanovništva (hilj. KM)

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2019)

Indikatori kvaliteta kredita u FBiH datih za dva najznačajnija sektora, pravnim licima i stanovništvu, ukazuju na trend poboljšanja u 2018. godini. Učešće nekvalitetnih kredita, kao ključni indikator kvaliteta kredita, smanjeno je sa 9,7% na 8,5%.

Tabela: Klasifikacija kredita datih stanovništvu i pravnim licima, (mil. KM)

Kategorija	31.12.2017.				31.12.2018.			
	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće (%)	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće (%)
A – potpuna naplativost	5.733	5.356	11.089	84,1	6.275	6.108	12.383	86,4
B – niska vjerovatnoća gubitka	164	652	816	6,2	151	574	725	5,1
C-D-E – nekvalitetni krediti	462	812	1.274	9,7	428	790	1.218	8,5
Ukupno	6.359	6.820	13.179	100	6.854	7.472	14.326	100

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2019)

Najveće učešće u ukupnim kreditima kod pravnih lica imali su sektori trgovine (18,4%) i proizvodnje (14,9%). Kreditiranje sektora trgovine u 2018. godini povećano je za 2% ili 53,6 mil. KM. Nivo kredita plasiranih sektoru proizvodnje se povećao za 7% ili 144 mil. KM.

Kod stanovništva najveće učešće imali su krediti za opću potrošnju (38,9%). U 2018. godini zabilježen je rast kredita za opću potrošnju za 7% i stambenih kredita za 11%, dok su krediti za obrt smanjeni za 2%.

Tabela: Granska koncentracija kredita (hilj. KM)

	31.12.2017.		31.12.2018.		Indeks
Krediti pravnim licima	Ukupno	Učešće (%)	Ukupno	Učešće (%)	2018/2017
Poljoprivreda	206.554	1,6	187.278	1,3	91
Proizvodnja	1.986.437	15,1	2.130.781	14,9	107
Građevinarstvo	428.151	3,2	441.833	3,1	103
Trgovina	2.589.004	19,6	2.642.599	18,4	102
Ugostiteljstvo	243.136	1,8	268.239	1,9	110
Ostalo	1.366.870	10,4	1.800.925	12,6	132
Krediti stanovništvu					
Opća potrošnja	5.188.942	39,4	5.574.057	38,9	107
Stambena izgradnja	1.065.987	8,1	1.178.483	8,2	111
Obrt	103.779	0,8	101.439	0,7	98

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2019)

Stopa adekvatnosti kapitala¹⁸ bankarskog sistema, kao jedan od najvažnijih pokazatelja snage i adekvatnosti kapitala banaka, sa 31.12.2018. godine iznosila je 17,5% i znatno je veća u odnosu na zakonom propisani minimum od 12%. Može se zaključiti da postoji jaka osnova za očuvanje sigurnosti i stabilnosti bankarskog sistema.

Na finansijskom tržištu kapitala u FBiH, tj. Sarajevskoj berzi (SASE), u 2018. godini ostvaren je ukupan promet od 288,2 mil. KM, što je znatno niže u odnosu na 2017. godinu (532,6 mil. KM). U 2018. godini najveći promet ostvaren je od strane „Raiffeisen Bank“ d.d. Bosna i Hercegovina u iznosu od 189,3 mil. KM.

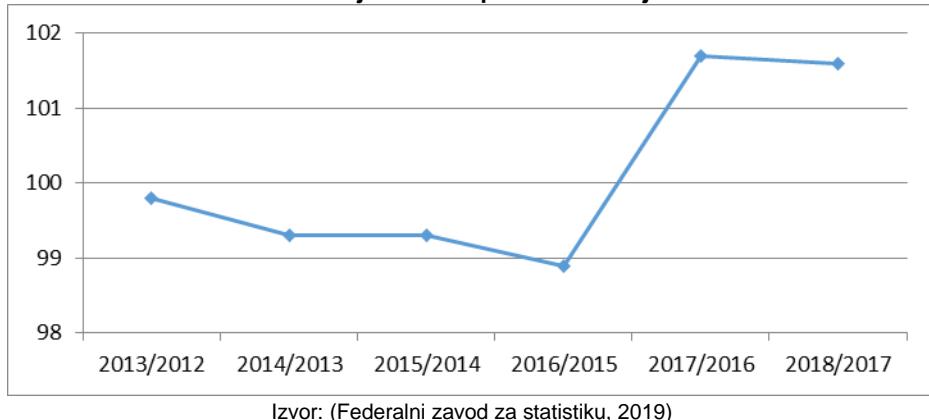
Ostvareni promet na SASE čini 40,3% od ukupnog prometa koji je ostvaren na BH berzama, što predstavlja smanjenje udjela u ukupnom prometu u odnosu na 2017. godinu kad je ovo učešće iznosilo 52,3%.

2.9 Cijene

U 2018. godini zabilježen je rast prosječnih potrošačkih cijena po stopi od 1,6% u odnosu na prethodnu godinu. Kretanja potrošačkih cijena u periodu 2013. - 2018. godine ukazuju na opadajući trend tokom cijelog perioda, osim zabilježenog rasta cijena posljednje dvije godine.

¹⁸ Stopa adekvatnosti kapitala je odnos između izdvojenog kapitala za pokriće gubitaka i rizične aktive banke. Adekvatnost kapitala prikazuje sposobnost banke da ispunjava kapitalne zahtjeve, tj. što je viši kapital banke za pokriće gubitaka veći je kapacitet za apsorpciju gubitaka nastalih lošim plasmanima.

Grafikon: Kretanje indeksa potrošačkih cijena u FBiH

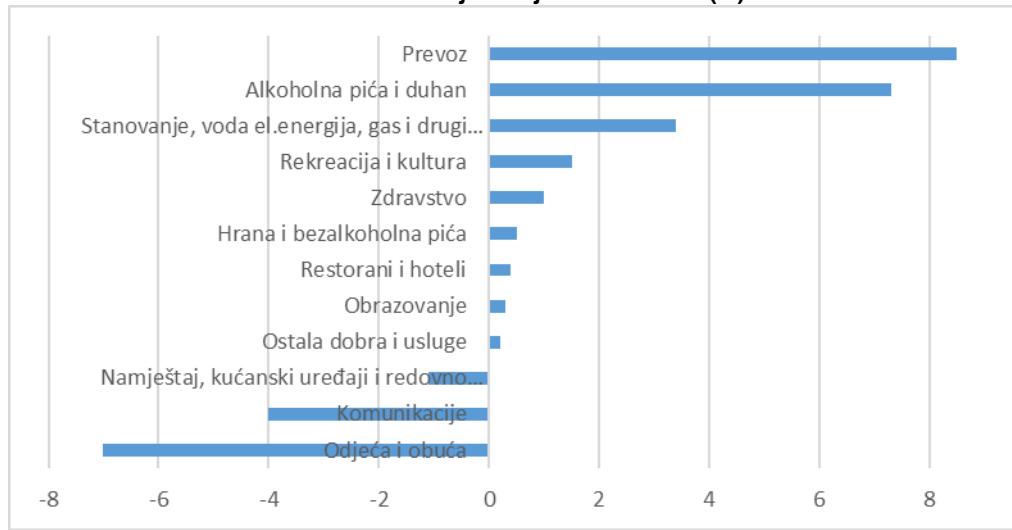

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Najveći prosječni pad cijena zabilježen je u odjelicima Odjeća i obuća (7%). Zabilježen je pad cijena i u odjelicima Komunikacije (4%) i Namještaj, kućanski uređaji (1,1).

Najveći prosječni rast cijena zabilježen je u odjelicima Prevoz (8,5%) i Alkoholna pića i duhan (7,3%). Hrana i bezalkoholna pića, kao najznačajnija stavka u strukturi cijena, bilježi blagi rast (0,5%).

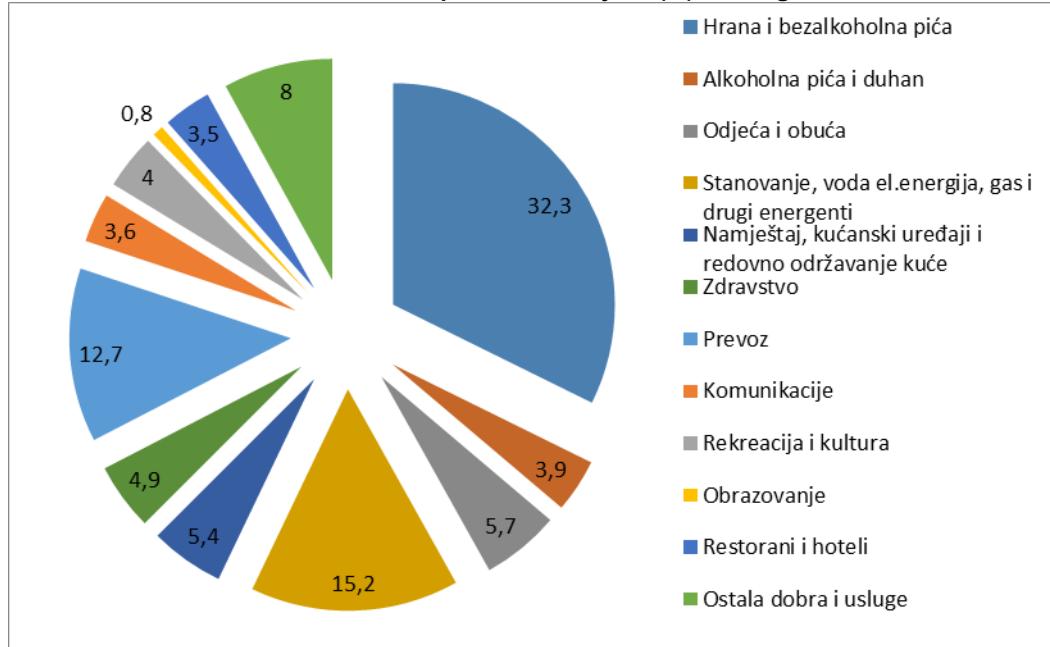
Grafikon: Promjena cijena 2018/2017 (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Cijene su u 2018. godini zadržale istu strukturu kao i prethodne godine. Analiza strukture cijena po stavkama pokazuje da su na kretanje ukupnih cijena najviše uticali hrana i bezalkoholna pića (32,3%), stanovanje (15,2%) i prevoz (12,7%).

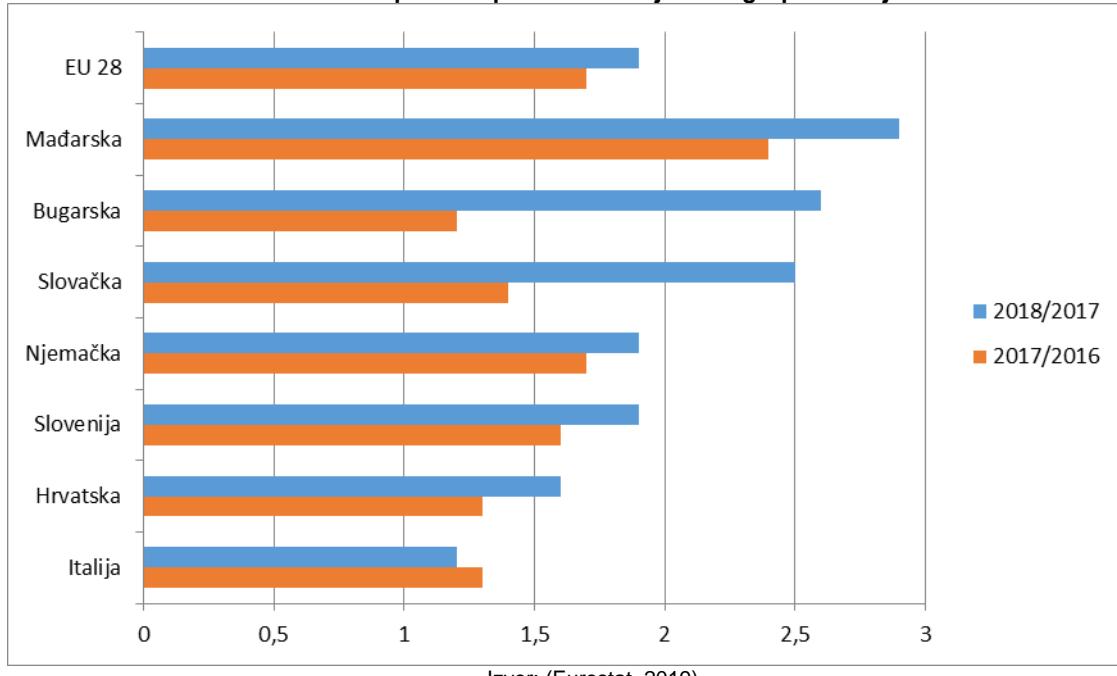
Grafikon: Struktura potrošačkih cijena (%), 2018. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019),
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Zabilježen je prosječan rast cijena u EU28 po stopi od 1,9% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći rast cijena bilježe Mađarska (2,9%) i Bugarska (2,6%). U Hrvatskoj je zabilježen rast cijena u procentu od 1,6%.

Grafikon: Stope rasta potrošačkih cijena za grupu zemalja EU

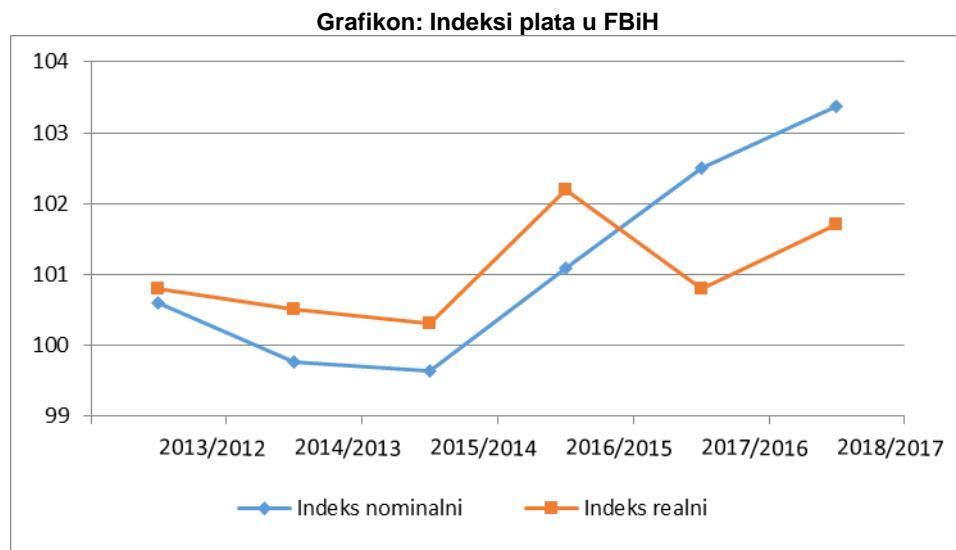

Izvor: (Eurostat, 2019)

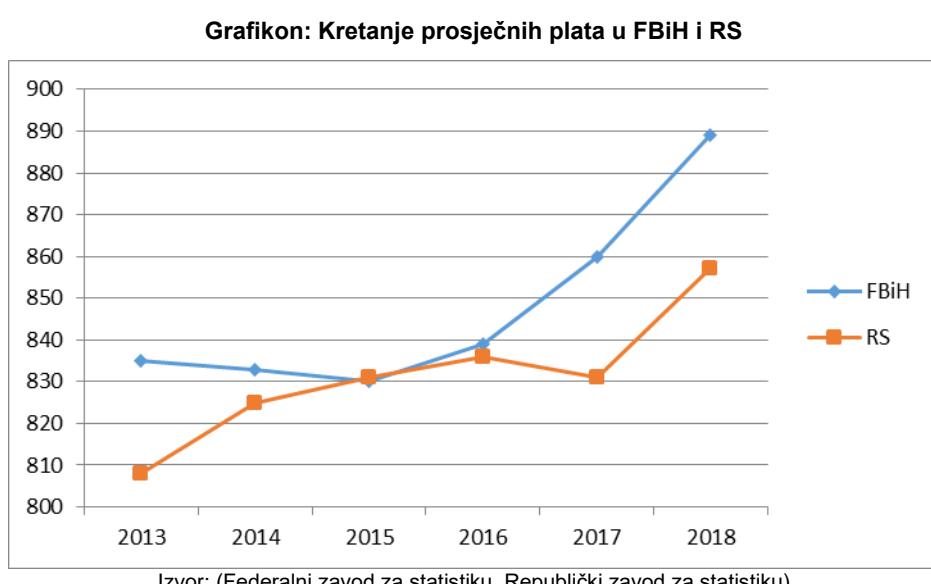
2.10 Plate

U 2018. godini zabilježen je rast prosječne neto plate u FBiH u odnosu na prethodnu godinu. Prosječna neto plata po zaposlenom radniku u FBiH iznosila je 889 KM, ili 3,4% više u odnosu na prethodnu godinu. Stopa realnog rasta plata u FBiH iznosila je 1,7%.

U periodu 2013. – 2018. godine realni rast plata je bio veći od nominalnog, osim u posljednje dvije godine, kada je i zabilježen rast potrošačkih cijena.

Upoređujući entitete, prosječna plata u FBiH je viša u odnosu na RS (857 KM). Proteklih godina, prosječna plata u FBiH je bila viša u svim godinama osim 2015. godine kada su plate u entitetima bile izjednačene. Treba imati u vidu da u RS u platu ulaze i naknade koje su neoporezive u FBiH (od 2002. godine u RS u neto plate ulazi topli obrok i regres).

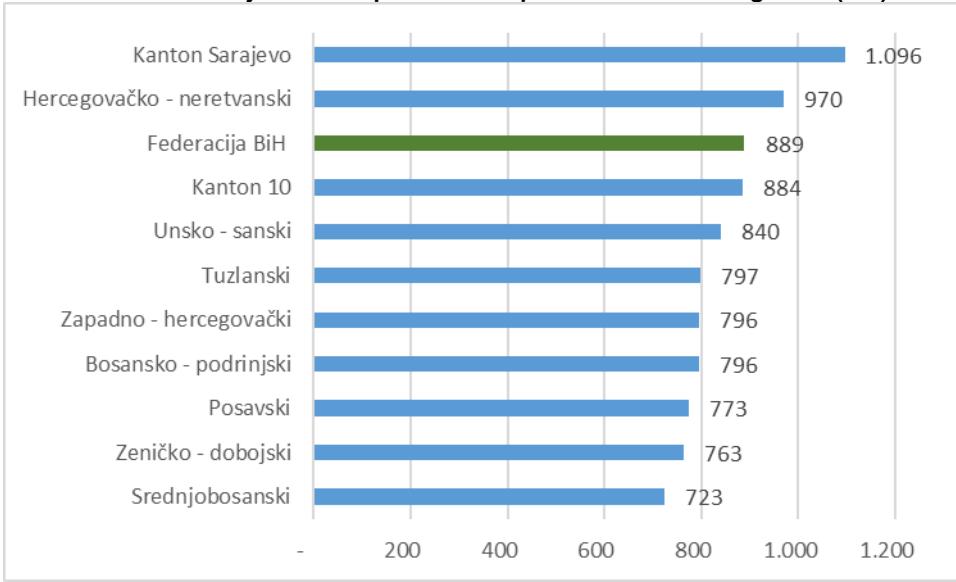
U 2018. godini u FBiH najviša prosječna isplaćena plata zabilježena je u djelatnosti Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija u iznosu od 1.640 KM, dok je najniža u hotelijerstvu i ugostiteljstvu u iznosu od 536 KM. Najveće

povećanje plate (i stopa rasta i iznos) u odnosu na prethodnu godinu zabilježeno je u oblasti Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite za 16% (sa 1.080 KM na 1.196 KM), dok je smanjenje plate zabilježeno samo u djelatnosti Poslovanje nekretninama za 10% (sa 851 KM na 770 KM).

Gledano po kantonima u FBiH, najviša prosječna neto plata u 2018. godini zabilježena je u Kantonu Sarajevo (1.096 KM), a najniža u Srednjobosanskom kantonu (723 KM).

Najveća stopa rasta prosječne mjesecne plate zabilježena je u Bosansko-podrinjskom kantonu za 4,6%. Smanjenje plata nije zabilježeno niti u jednom kantonu u 2018. godini.

Grafikon: Prosječna neto plata u FBiH po kantonima 2018. godina (KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

U izvještajnoj godini u FBiH radilo se na izvršavanju mjera zacrtanih u Programu ekonomskih reformi 2018. – 2020, Reformskom agendom 2015. – 2018., te Programu rada Vlade za 2018. godinu.

U parlamentarnoj proceduri nalaze se Prijedlog zakona o računovodstvu i reviziji, Nacrt zakona o dugu, zaduživanju i garancijama, te Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o fiskalnim sistemima.

Utvrđene su i usvojene Izmjene zakona o doprinosima. Izmjenama se ukidaju doprinosi na teret poslodavca, a ukupna stopa doprinsa smanjuje se sa 41,5% na 33,5%. Utvrđen je i usvojen Prijedlog zakona o porezu na dohodak, gdje plata do 700 KM neće biti oporezovana.

Kao doprinos realizaciji cilja unapređenja pravnog okvira za razvoj finansijskog tržišta utvrđeni su Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o deviznom poslovanju, Nacrt zakona o mikrokreditnim organizacijama, Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o leasingu te Nacrt zakona o zastupanju u osiguranju i posredovanju u osiguranju i reosiguranju u cilju unapređenja zakonskog okvira i otklanjanja uočenih nedostataka u praksi, stabilnosti finansijskog sistema kao i daljnog usklađivanja s direktivama Europske unije iz ove oblasti i usklađivanja s drugim relevantnim propisima.

U cilju unapređenja sistema raspodjele javnih prihoda u FBiH izrađen je Pravilnik o načinu uplate javnih prihoda budžeta i vanbudžetskih fondova, izrađena je Uputa o određivanju učešća kantona, jedinica lokalne samouprave i nadležnih kantonalnih ustanova za ceste u

prihodima od indirektnih poreza i načinu raspoređivanja tih prihoda, te je uspostavljen Registar taksi i naknada u Federaciji BiH.

Preporuke

- U dugoročnom periodu, sa 38,3% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a;
- U dugoročnom periodu plate u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 8,1%, dovesti na nivo 8% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,1% BDP-a;
- Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda u cilju doprinosa privrednom rastu, kroz smanjenje tekuće potrošnje i povećanje javnih investicija;
- Nastaviti sa kontrolom ostalih kategorija tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija i telekomunikacije, komunalne usluge;
- Nastaviti sa striktnom zabranom novog zapošljavanja u javnom sektoru (samo izuzetno uz odluku Vlade);
- Smanjiti ugovaranje poslova sa vanjskim izvršiocima i ugovarati poslove samo u slučajevima kada u organima uprave ne rade zaposleni koji bi mogli raditi ovakve poslove;
- Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plata u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plate u organima uprave i realnom sektoru.

3. KONKURENTNOST

Akademска literatura pojам konkurentnosti на знаčајности добива крајем 1980-ih и почетком 1990-ih (Krugman, 1994; Porter, 1990). Разлиčita су стјалишта о томе што је konkurentnost i какву vrijednost има за спровођење економских политика али и развоја (Sanfey ; Zeh, 2012).

Konkurentnost подразумијева способност подuzeћа, гospодарске grane ili države da učinkovito plasira robu i usluge na određenom tržištu. Osnovna odrednica konkurentnosti, produktivnost i diversifikacija ekonomске aktivnosti. Konkurentnija poduzeća stoga imaju pristup za integraciju u globalne vrijednosne lance, doprinoseći konkurentnosti na razini земље i vodeći do gospodarskog rasta i stvaranja radnih mjesta. Ključни чимбеници

Prema dokumentu Globalna konkurentnost Svjetskog ekonomskog foruma, Indeks konkurenčnosti je kompozitni indeks kojeg чини 12 glavnih stubova kako je видljivo na grafikonu (Aneks 6). Analizirajući земље у региону (југоисточна Европа) које су уједно и највећи konkurenti Bosni i Hercegovini, по чак седам stubova Bosna i Hercegovina zauzima posljednju poziciju. По stubu који покрива иновацијски капацитет BiH se налази на 114. poziciji, tržištu rada (112. pozicija), institucijskom okviru (111. pozicija), tržištu roba (106. pozicija), динамици пословних активности (106. poziciji). Ако се анализирају засебно сви stubovi u Bosni i Hercegovini nije уочен значajniji napredak u odnosu na prethodni izvještaj.

Prema ukupnom indeksu konkurenčnosti, BiH je на 91. mjestu од ukupno 140. анализiranih земаља.

Prema ovom документу за 2019. годину, BiH je zauzela зачелје табеле у регији са 89. pozicijom од ukupно 140. земаља. Македонија је позиционирана на 10., Косово на 44. poziciju, а Србија на 48. poziciju. Црна Гора се налази на 50. poziciji, Сипар је на 57. poziciji, док је Албанија на 63. poziciji.

BiH изузетно лоše стоји у индикаторима покretanje tvrtke - 183. pozicija, добијање грађевинске дозволе 167. pozicija, прикључак на електроенергетски систем 130. pozicija, регистрација власништва 99. pozicija, plaćanje poreskih obveza 139. pozicija.

Konkurenčnost Федерације BiH зnačajno заостaje за земљама у региону. Анализирујући извозну оријентацију Федерације BiH, издвојене су слjedeće групе производа према faktorskoj intenzivnosti i to:

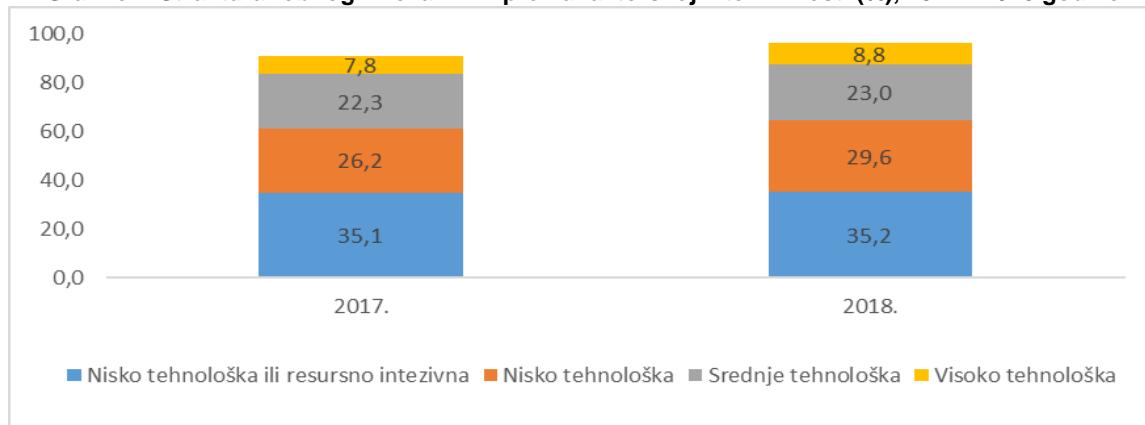
- Resursima intenzivni производи, првотворни производи
- Неквалифицираним радом intenzivni производи, ниско технолошки
- Tehnološki intenzivni производи, средње технолошки
- Ljudskim kapitalom intenzivni производи, високо технолошки

Производи ниског нивоа додане vrijednosti, ниског stepena finalizacije обухватају природним resursima и неквалифицираним радом intenzivne proizvode, при чему се stupanj finalizacije povećava krećući se od прве ка трећој групи производа. Ljudskim kapitalom i tehnološko intenzivni производи су производи са znatno većom dodanom vrijednošću и neuporedivo većim stepenom finalizacije. Važno je naglasiti да је dominantno učešće tehnološki intenzivnih производа у структури извоза, karakterистика gotovo svih ekonomski razvijenih земаља, те је стога циљ povećanje udjela ових производа у ukupnom извозу.

Gospodarski razvitak, usko je vezan za BDP, tj. za strukturu BDP-a što je između ostalih varijabli i rezultat strukture izvoza. Izvoz razvijenijih zemalja je u pravilu zasnovan na znanju, tehnologiji i djelatnostima povezanim s ekonomijom obujma. Mala otvorena gospodarstva, koja su izašla ili se još uvijek nalaze u procesu tranzicije, u većoj mjeri izvoze proizvode resursno i radno intenzivnih djelatnosti.

Izvoz u Federaciji BiH bilježi konstantan rast u posljednjih 5 godina. Izvoz je u periodu od 2013. do 2018. godine rastao po prosječnoj godišnjoj stopi od 4,77%. Konstantan rast izvoza praćen je i rastom pokrivenosti uvoza izvozom (59,6% u 2018. godini). Iako izvoz FBiH ima konstantan trend rasta, gledano po faktorskoj intenzivnosti¹⁹, od ukupnog izvoza, više od jedne trećine otpada na proizvode niske dodane vrijednosti i niskog stupnja finalizacije sa visokim udjelom nekvalificirane radne snage.

Grafikon: Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti (%), 2017 - 2018 godine

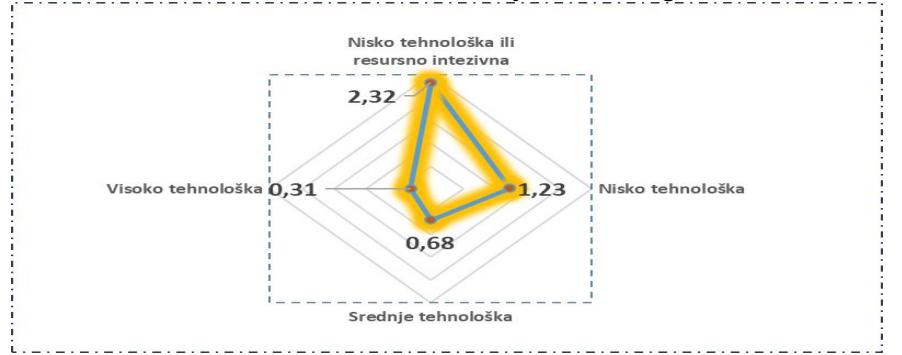
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018); (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Iz prethodnog grafikona vidljiv je rast udjela resursno intenzivnih proizvoda u ukupnom izvozu (35,2% u 2018. godini). U istom periodu porastao je udio nisko tehnoloških proizvoda sa niskokvalificiranim radom u ukupnom uvozu (29,6% u 2018. godini). Ovakvi rezultati izvoza nisko tehnoloških proizvoda praćeni su blagim rastom izvoza srednje tehnoloških proizvoda, (udio 23%) i visoko tehnoloških proizvoda (udio 8,8%).

U tu svrhu analiziran je RCA indeks (Revealed comparative advantage-Indeks otkrivene komparativne prednosti – Bela Balassa), odnosno vanjskotrgovinski koeficijent za FBiH - komparacija izvoza FBiH u određenim grupama proizvoda u odnosu na istu grupu proizvoda na razini svjetskog izvoza iste grupe proizvoda prema podacima ITC-a (International Trade Centar).

¹⁹ Grupe proizvoda prema faktorskoj intenzivnosti djele se na:
Resursima intenzivne proizvode, primarni proizvodi
Nekvalificiranim radom intenzivni proizvodi, nisko tehnološki
Tehnološki intenzivni proizvodi, srednje tehnološki
Ljudskim kapitalom intenzivni proizvodi, visoko tehnološki

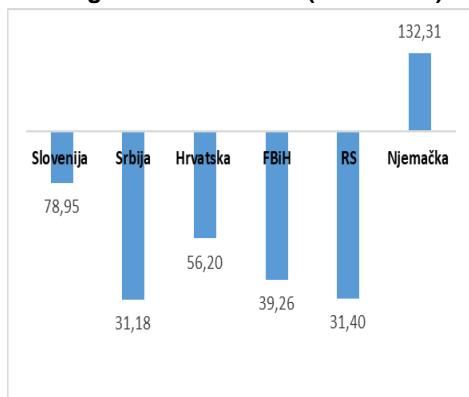
Grafikon: RCA indeks Federacija BiH, 2017. godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018; ITC; Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

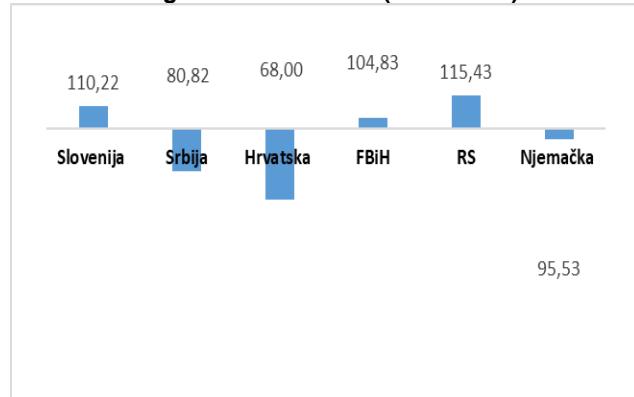
Prema ovom pokazatelju pozitivna promjena strukture međunarodne razmjene podrazumijeva promjenu komparativnih prednosti prema proizvodnim programima veće dodane vrijednosti, kao i veću razinu specijalizacije. Od četiri grupe analiziranih proizvoda i to resursno intenzivnih, niskotehnološko-radno intenzivnih, tehnološko intenzivnih i visoko-tehnološko intenzivnih proizvodna za 2017. godinu, FBiH ima izražene komparativne prednosti u međunarodnoj razmjeni za resursno intenzivne i radno intenzivne proizvode. Rezultati za grupu proizvoda visoke tehnološke intenzivnosti, ukazuju da su komparativne prednosti Federacije BiH u međunarodnoj razmjeni za ovu grupu proizvoda veoma male, gotovo beznačajne. Zbog toga je sasvim jasno da, kako bi se povećao izvoz visoko-tehnoloških proizvoda, neophodno je povećati konkurentnost tј produktivnosti domaćeg gospodarstva.

**Grafikon: Produktivnost rada
2018. godine EU28 = 100 (nominalno)**

Izvor: (EUROSTAT, 2018);
(FZS, 2018);
(FZZPR, 2018)

**Grafikon: Troškovna konkurentnost
2018. godine EU28 = 100 (nominalno)**

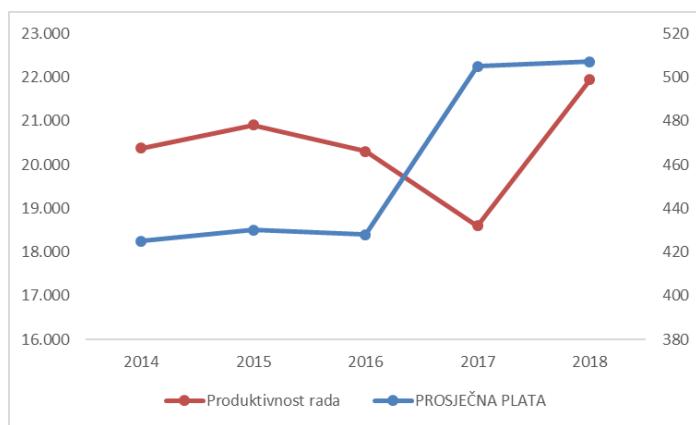

Izvor: (EUROSTAT, 2018);
(FZS, 2018);
(FZZPR, 2018)

Produktivnost rada mjerena omjerom BDP-a i broja radnika, ukazuje na značajne razlike u nivou produktivnosti u FBiH i zemalja u okruženju, a posebno u odnosu na prosjek EU28 za 2018. godinu. Produktivnost FBiH dostigla je nivo od 39,26% i viša je u odnosu na prethodnu godinu kad je iznosila 28% EU28 prosjeka.

Analiza konkurentnosti s aspekta troškova rada (omjer BDP-a i sredstava za zaposlene) ukazuje kako FBiH u odnosu na prosjek EU i sve zemlje u regionu, ima nepovoljnu konkurentsku poziciju. Stoga su zemlje regionala atraktivnije za privlačenje stranog kapitala. Jedan od osnovnih uslova racionalnog funkcioniranja ekonomije u dugom periodu je troškovna konkurentnost pri čemu rast troškova plaća mora proizlaziti iz rasta produktivnosti.

Grafikon: Produktivnost i prosječne neto plaće FBiH (2014. – 2018. godine) (€)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Minimalna bruto plaća u FBiH u 2018. godini iznosila je oko 317 eura, u Srbiji oko 307 eura, a u Hrvatskoj oko 505 eura. Ilustracije radi, u zemljama EU minimalne plaće u 2018. godini iznosile su: Bugarska 286, Rumunija 446, Latvija 430, Litvanija 430, Slovačka 520, Estonija 540, Mađarska 464, Češka 518 eura.²⁰

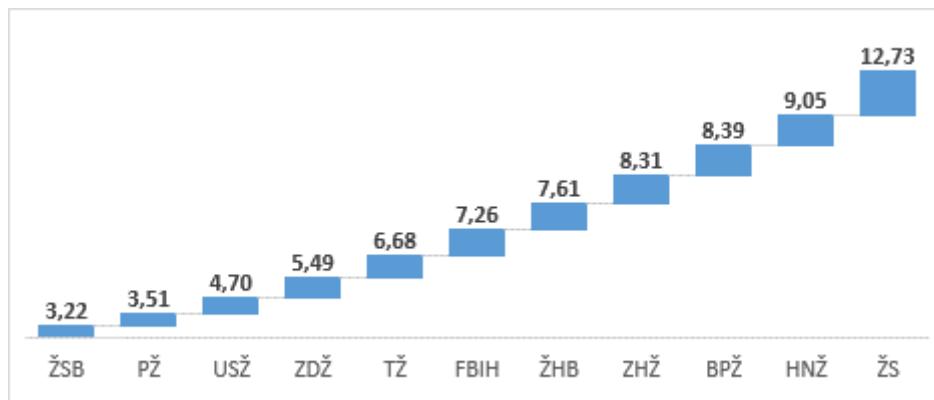
3.1 Kompetentnost ljudskih resursa

Obzirom da se nalazimo u eri četvrte industrijske revolucije, konkurentnost na tržištu rada zahtijeva okruženje koje podržava stalno nadograđivanje profesionalnih kompetencija. Razvoj ekonomije utemeljene na znanju i cjeloživotnom učenju su stalni izazov u svim društвima neovisno od stupnja njihove razvijenosti.

Kao osnovni problem u raspoloživoj radnoj snazi Federacije BiH, jeste vrlo visok udio nezaposlene visoko obrazovane radne snage. Ovakav pokazatelj upućuje na ozbiljne strukturne probleme kad je u pitanju i obrazovni sustav ali i veza obrazovnog sustava za zhtjevima tržišta. Obrazovnu strukturu radnospособnog stanovništva u FBiH u poslednjih 5 godina prati pozitivan trend, u smislu da se smanjuje broj radnospособnog stanovništva sa osnovnom školom i niže, što je praćeno povećanjem radnospособnog stanovništva sa srednjom i visokom školom. Kako se tijekom vremena obrazovna struktura unapređuje, tako se i neaktivnost radno sposobnog stanovništva smanjuje, što bi trebalo rezultirati konkurentnijom radnom snagom.

²⁰ EUROSTAT

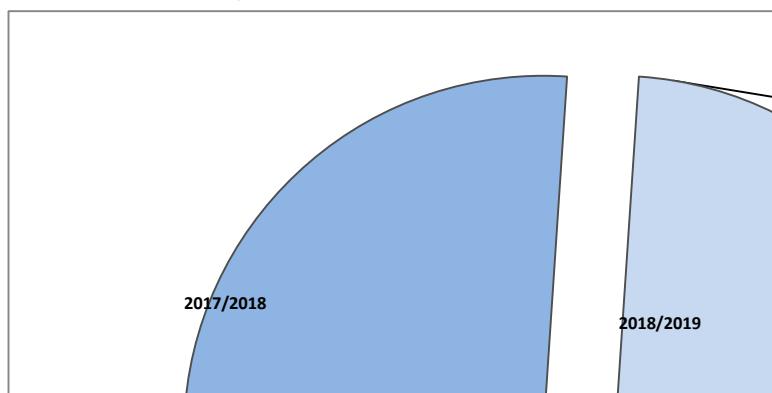
Grafikon: Udio osoba sa VSS u odnosu na broj ukupno nezaposlenih u FBiH po kantonima/županijama (2017. godine)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017); (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Analiza oglasa u službama za zapošljavanje, internet portalima i medijima pokazuje da je i dalje na tržištu rada Federacije BiH najveća potražnja za farmaceutima, pravnicima, ekonomistima, komercijalistima, menadžerima prodaje i prodavačima, IT stručnjacima, a veliko zanimanje je i za knjigovođama, računovođama i raznim drugim ekonomskim zanimanjima, kao i za ljekarima, nastavnim kadrom, te inženjerima različitih profila.

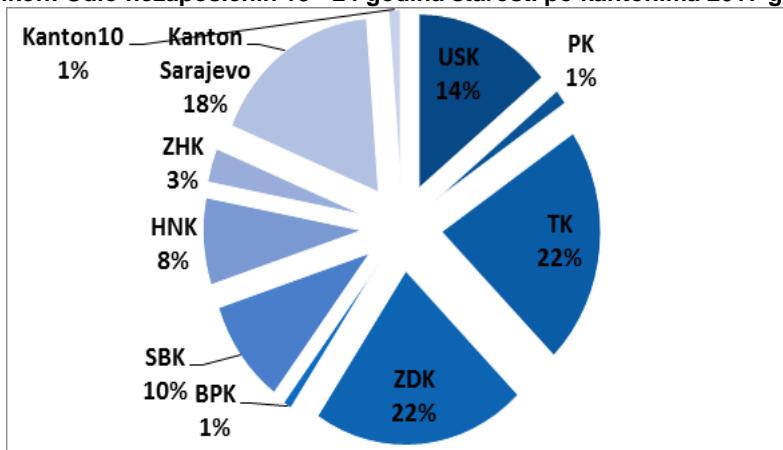
Grafikon: Broj upisanih studenata u FBiH u 2018/2019

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Broj nezaposlenih mladih (15 do 24 godina starosti) po kantonima u odnosu na ukupan broj nezaposlenih, i dalje je najviši je u Tuzlanskom kantonu (22,0%) i ZDK (22%), te u Unsko-sanskom kantonu (14%), dok je najmanji postotak nezaposlenih mladih u Bosansko-podrinjskom (1%) i Zapadno-hercegovačkom (3,0%).

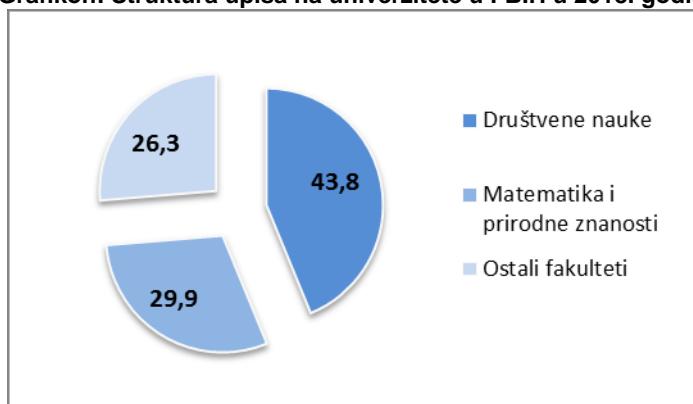
Grafikon: Udio nezaposlenih 15 - 24 godina starosti po kantonima 2017 godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U poređenju s EU zemljama obuhvat visokim obrazovanjem u FBiH je nizak. Prema podacima Federalnog Zavoda za statistiku, broj studenata na 1000 stanovnika zadržao se na 31 i u 2017. godini, koliko je bilo i godinu ranije. Prosječno vrijeme studiranja je i dalje 7 godina (na nivou iz 2012. godine), što je dva puta duže nego u EU i zaslužuje tretman ozbiljnog problema u sektoru obrazovanja.

Grafikon: Struktura upisa na univerzitete u FBiH u 2018. godini

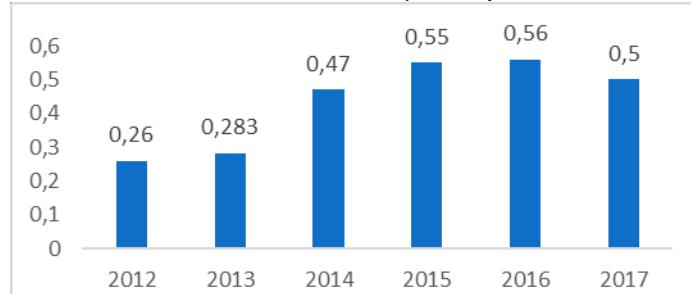
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Veliki broj studenata napušta studije, dok i dalje jako mali broj 11,7% završava fakultete u roku. Dodatni izazov je struktura upisa na fakultete, koja ne prati razvojne potrebe BiH, niti definisane globalne i EU trendove. U FBiH, 29,9% upisanih studenata pripada oblasti matematičkih i prirodnih znanosti, elektrotehnike, mašinstva i građevinarstva, što je znatno niže u odnosu na potrebe i znatno niže u odnosu na društvene i ostale grupe fakulteta. Evidentna je tražnja za diplomiranim inženjerima informatike i elektronike i malo ih je na evidenciji nezaposlenih, kao i diplomiranih inženjera telekomunikacija, saobraćaja, geodezije, geologije i građevine. U FBiH postoji 67 javnih visoko školskih ustanova, nekoliko namjenskih istraživačkih instituta (primjer u metalurgiji i poljoprivredi), te nedovoljan broj industrijskih laboratorija. Izdvajanja za obrazovanje u odnosu na BDP Federacije u periodu 2010 - 2013. godine bilježe blagi rast, dok je u 2014., 2015. i 2016. godini zabilježen pad izdvajanja za obrazovanje, da bi se ova izdvajanja u 2017. godini vratila na nivo 2014. godine.

3.2 Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura

Prema zadnjim raspoloživim podacima EUROSTAT-a za 2016. godinu, EU izdvajanja za nauku se kreću između 0,47 – 2,94% BDP-a.

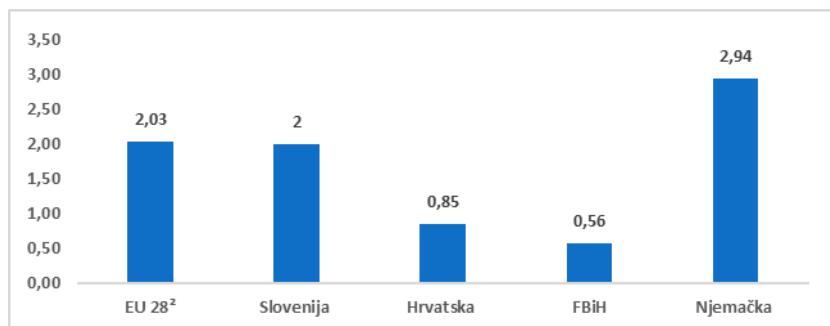
Grafikon: Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje 2012 – 2017 godinu iz budžeta FBiH (BDP %)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U 2016.godini Slovenija je za ove svrhe izdvojila 2,0%, Njemačka 2,94%, i Hrvatska 0,85% BDP dok je za razvoj i istraživanja u istoj godini, FBiH izdvojila 0,56% BDP-a, a u 2017. godini 0,5%.

Grafikon: Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje za 2016 godinu iz budžeta(% BDP-a)

Izvor: (EUROSTAT, 2016);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Analizom statističkih podataka o odobrenim patentima Evropskog Ureda za patente za 2017. godinu, može se vidjeti kako u BiH i dalje nema značajnog pomaka u broju odobrenih patenata. Njemačka se i dalje nalazi na prvom mjestu sa 20.804 odobrenih patenata, zatim Švicarska sa 4.452 i Austrija sa 1.655 BiH u 2018. godini nema odobrenih patenata i značajno zaostaje za zemljama u regionu, posebno Slovenijom koja ima 76 odobrena patenta, dok Srbija ima 10, a Hrvatska 47 odobrenih patenata.

Tabela: Ukupan broj odobrenih patenata u pojedinim zemljama EU zone i zemalja regionala 2017 - 2018 godine po EPO²¹

Zemlja	2017	2018
Austrija	1465	1655
Bosna i Hercegovina	0	0
Belgija	1215	1373
Bugarska	22	18
Švicarska	3929	4452
Češka	124	126
Njemačka	18.813	20804
Danska	1.076	1141
Hrvatska	6	47
Srbija	1	10
Slovenija	92	76
Slovačka	18	28

Izvor: (EPO, 2016);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

U Federaciji BiH, dio budžeta namjenjen za podršku istraživačko-razvojnim aktivnostima u 2017. godini iznosio je 10.347.000 KM²², što je slična vrijednost koja se zadržala na razini prethodne godine.

Tabela: Udio inovativnih poduzeća u odnosu na ukupan broj poduzeća EU, 2016

Zemlja	Udio inovativnih poduzeća EU, 2014
European Union (sve zemlje članice)	51
Njemačka	64
Hrvatska	48
Slovenija	40
Makedonija	34
Srbija	44

Izvor: (EUROSTAT, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Istovremeno, Republika Srpska je za ove namjene izdvojila oko 3.015.461 miliona KM budžetskih sredstava. U izvještajnoj godini Federalni zavod za statistiku je prema svojim strateškim ciljevima ali i prema EUROSTAT-ovim zahtjevima počeo za praćenjem malih, srednjih i velikih poduzeća i njihovim inovativnim aktivnostima, što je sukladno praćenju statistike izdvajnja za sektor istraživanja i razvoja.

Kao što je i vidljivo u narednoj tabeli, u Federaciji BiH su vrlo slični pokazatelji kao u pojedinim zemljama EU kada je u pitanju ukupan udio inovativnih poduzeća. Ovaj pokazatelj kreće se otprilike na nivou Hrvatske gdje je udio inovativnih poduzeća 39%, dok je taj pokazatelje u Srbiji 42%, a na nivou EU je 49,1.

²¹ Europien Patent Office

²² Izvještaj Federalnog zavoda za statistiku koji je počeo sa praćenjem budžetskih izdvajanja za obrazovni sektor i sektor Istraživnja i razvoja

Tabela: Poduzeća prema vrsti inovativnih aktivnosti i veličina poduzeća FBiH, 2012 - 2014

Veličina preduzeća	Ukupno	Ukupno		Samo tehnološki inovativna preduzeća		Samo netehnološki inovativna preduzeća		Tehnološki inovativna i netehnološki inovativna preduzeća	
				Broj	%	Broj	%	Broj	%
UKUPNO	3442	1335	38,8	65	4,9	734	55	535	40,1
Mala	2671	963	28	53	5,5	586	60,8	325	33,8
Srednja	642	297	8,6	11	3,7	116	39,1	171	57,4
Velika	129	38	1,1	2	5,2	32	84,2	22	53,5

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Postojeći zakoni koji tretiraju oblast naučno-istraživačke djelatnosti u BiH, omogućavaju osnivanje i razvoj svih institucionalnih oblika navedenih u slijedećoj tabeli:

Federalni zavod za statistiku je prije godinu dana, prema zahtjevima EUROSTATA, počeo sa evidencijom broja uposlenih na poslovima razvoja i istraživanja. Tako je prema podacima FZS-a broj uposlenih u ovom sektoru imao blagi pad nakon 2014 godine. Najveći broj istraživača je u visoko školskom sektoru (81,4%) a potom u poslovnom (10,8%) i tek 7,8% se nalazi u državnom sktoru.

Prema nalazima dokumenta Konkurentnost 2017. – 2018. godine, rang BiH po XII stubu konkurentnosti koji obuhvata inovativnost, odnosno kapacitet inovativnosti je 132. od 137 zemalja. Što se tiče koristi od patenata, Bosna i Hercegovina se nalazi na 65. mjestu.

3.3 Jedinstven ekonomski prostor

U svrhu razvijanja konkurentnih prednosti države, potrebno je, pored niza ekonomskih faktora, uspostaviti i institucionalne preduslove. U tom smislu, za razliku od zemalja višeg stepena razvoja, stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora BiH od izuzetnog je značaja za konkurentnost privrede, ekonomski razvoj i nužnost je u procesu priključenja Evropskoj Uniji. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je nastavila ispunjavati reformske prioritete kako je definirano u Reformskoj agendi. Ti prioriteti su uključivali usvajanje zakona u oblastima kao što su tržište rada, fiskalna odgovornost i poslovno okruženje. Nedovoljna politička podrška za cjelodržavne reforme i fragmentacija javne službe ometaju napore u pravcu institucionalnih i zakonodavnih reformi.

Jedna od značajnijih preporuka Evropske komisije iz 2015. godine odnosila se na novi cjelodržavni okvir. U tom smislu napravljen je značajan pomak pa je u Federaciji BiH usvojen Zakon o razvojnem planiranju i upravljanju razvojem. Nedostatak cjelodržavnog srednjoročnog planiranja politika je ozbiljna prepreka javnom nadzoru nad radom vlada. Na državnom i entitetskim nivoima osiguran je određeni nivo transparentnosti putem javno dostupnih izvještaja i objavljinjem vladinih planova i sažetaka odluka. Međutim, javno dostupni izvještaji ne omogućuju uporednu analizu dostignuća i uporedbu sa konkretnim ciljevima politike. Isto tako, uvedeni su određeni elementi kreiranja politika i izrade propisa

na inkluzivan način i na temelju dokaza, ali je potrebno dodatno poboljšati kvalitet politika i zakonodavnih prijedloga.

Bosna i Hercegovina je relativno liberalna po pitanju priliva kapitala. Pravni okvir tek treba uskladiti sa pravnom stečevinom EU. Što se tiče stranih investicija, nedostaje koordinacije na nivou države u pogledu formulisanja i provođenja regulatorne reforme pravnih propisa. Tržišta kapitala i dalje trpe zbog komplikovanih ekonomskih uvjeta i funkcionišu na relativno niskim nivoima. Tržište vrijednosnim papirima predstavlja glavnu pokretačku polugu razvoja jer je u oba entiteta poslednjih godina povećana razmjena sredstava putem domaćeg tržišta kapitala. Unaprjeđenje jedinstvenog ekonomskog prostora bi učinilo zemlju znatno privlačnijom za strane investitore.

Ostvaren je određeni napredak u obrazovanju. U martu je usvojen strateški dokument na državnom nivou kojim su definisani prioriteti za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016 - 2026. Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi u području industrijske i politike malih i srednjih preduzeća. Postignut je određeni napredak u ovoj oblasti u izvještajnom periodu.

Institut za akreditaciju Bosne i Hercegovine (BATA) je izdao akreditacije za ukupno 62 tijela za ocjenjivanje usklađenosti sa propisima EU. Zakon o akreditaciji je potrebno izmijeniti, kako bi bio u cijelosti usklađen sa pravnom stečevinom EU. Potrebno je osigurati ulogu akreditacije u ovlašćivanje tijela za ocjenjivanje usklađenosti na državnom i entitetskom nivou.

Što se tiče politike malih i srednjih preduzeća (MSP), ostvaren je određeni napredak ka uspostavljanju cjelodržavne mreže za izvještavanje o provedbi Akta o malim preduzećima. U februaru 2016. godine Vijeće ministara BiH usvojilo je izvještaj o provedbi Akta o malim preduzećima. Takođe, Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je dodijeljena koordinaciona uloga, nakon čega je u aprilu imenovan novi državni koordinator. Sporazum sa EU o učešću u Programu EU za konkurentnost malih i srednjih preduzeća (COSME) potpisana je u junu 2016. Bosna i Hercegovina će moći da pristupi sredstvima COSME programa kada proces ratifikacije bude završen.

Preporuke

- Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip);
- Izvršiti reviziju stečajnog zakonodavstva u cilju skraćivanja stečajnog postupka i opstanka zdravih dijelova privrednih subjekata;
- Djelimična privatizacija BH Telekoma (manjinski dio), sa ciljem povećanja konkurenčnosti;
- Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijekлом iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu;
- Razviti statistiku i uporedna mjerena kvaliteta ishoda obrazovanja;
- Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulirati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate;
- Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama.

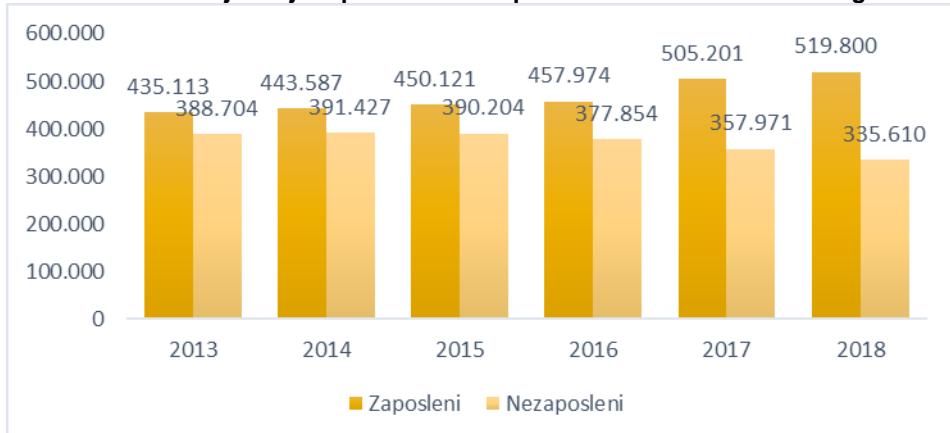
4. ZAPOŠLJAVANJE

Zapošljavanje je jedan od bitnih elemenata makroekonomске stabilnosti i ujedno ključni problem u BiH i FBiH. Rješavanje ovog problema vezano je za restrukturiranje nacionalne ekonomije. Dostizanje nivoa pune zaposlenosti predstavlja imperativ funkcionisanja privrede države koja teži blagostanju. Ostvarivanje ciljanog nivoa zaposlenosti je jedinio moguće ako se uskladi politika zapošljavanja s ostalim instrumentima ekonomске politike.

Prioriteti za poboljšanje stanja u oblasti zaposlenosti su razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mesta, bolje funkcionisanje tržista rada i aktivne mjere zapošljavanja provođene kroz politiku zapošljavanja, poboljšanje vještina na tržistu rada, strukovnog obrazovanja i treninga.

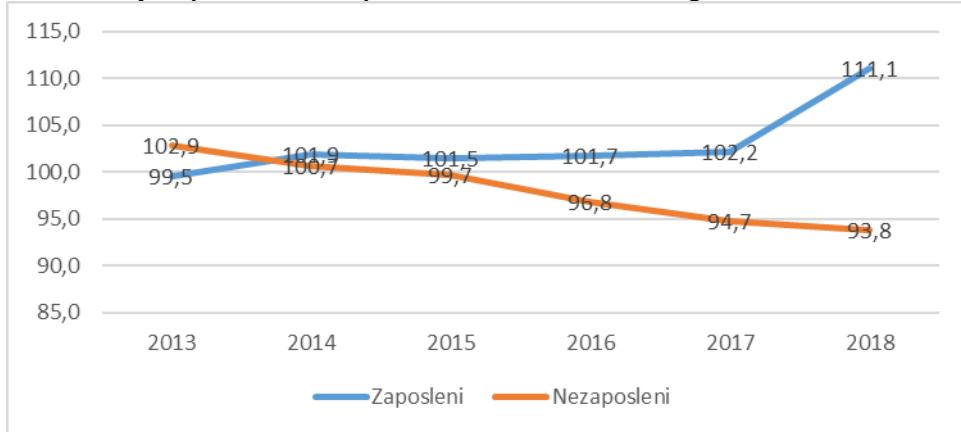
Prosječan broj zaposlenih u FBiH u 2018. godini iznosio je 519.800, što je u odnosu na 2017. godinu više za 14.599 uposlenih ili 2.81%. Broj zaposlenih u 1991. godini na području koje danas pripada FBiH iznosio je 631.020, tako da je nivo zaposlenosti u 2018. godini dostigao 82.37 % nivoa iz 1991. godine. Stepen zaposlenosti u 2018. godini iznosio je 34,4 % (mjerен u odnosu na radno sposobno stanovništvo prema metodologiji Eurostata – registrirana zaposlenost).

Grafikon: Kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2013. - 2018. godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

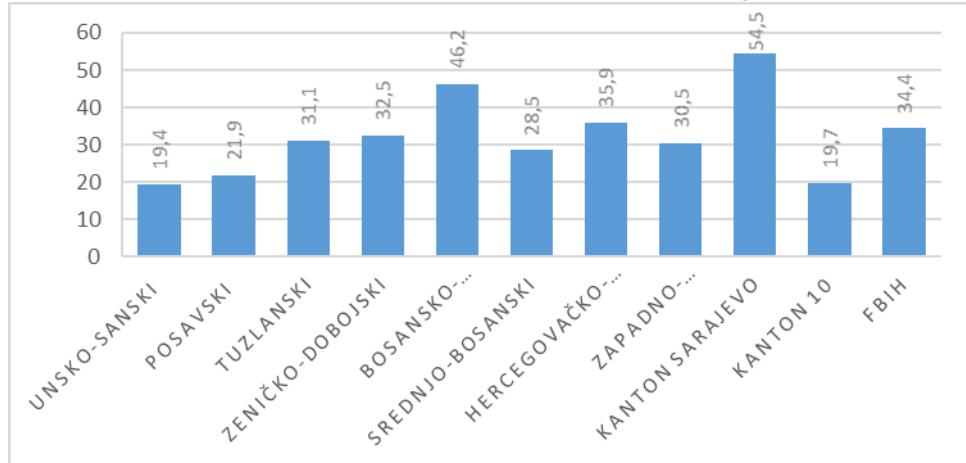
Grafikon: Kretanje zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2013.-2018. godina iskazano kroz indekse

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Kada posmatramo kantone u FBiH, Sarajevski kanton je na prvom mjestu po broju zaposlenih u 2018. godini (156.049), zatim Tuzlanski (96.548), Zeničko-dobojski (82.446), a dva kantona sa najmanjim brojem zaposlenih su Bosansko-podrinjski (7.275) i Posavski kanton (6.580). Najveću stopu zaposlenosti imao je Sarajevski kanton (54,5%), zatim Bosansko-podrinjski (46,2%), Hercegovačko-neretvanski (35,9%), Zeničko-dobojski (32,5%), Zapadnohercegovački (30,5%). Stepen zaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvaren u četiri kantona (SAK, HNK, ZHK i BPK), dok je ispod prosjeka FBiH, stepen zaposlenosti ostvaren u preostalih šest kantona.

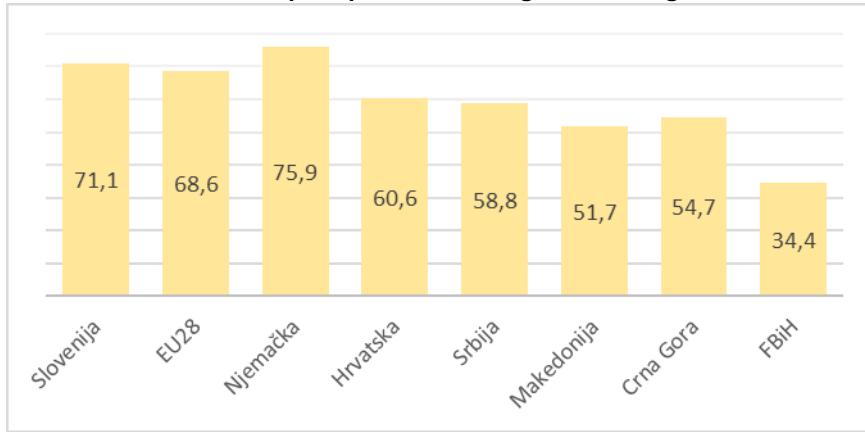
Grafikon: Stopa zaposlenosti po kantonima, 2018. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

FBiH ima najmanju stopu zaposlenosti²³ u okruženju. Stopa zaposlenosti u FBiH (34,4%) je značajno manja od evropskog prosjeka (68,6%). Od zemalja u širem regionu, Njemačka je imala najvišu stopu zaposlenosti (75,9%), dok je od zemalja užeg regiona najvišu stopu zaposlenosti u 2018. godini imala Slovenija (71,1) %.

Grafikon: Stopa zaposlenosti u regionu, 2018. godina

Izvor: (Eurostat, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

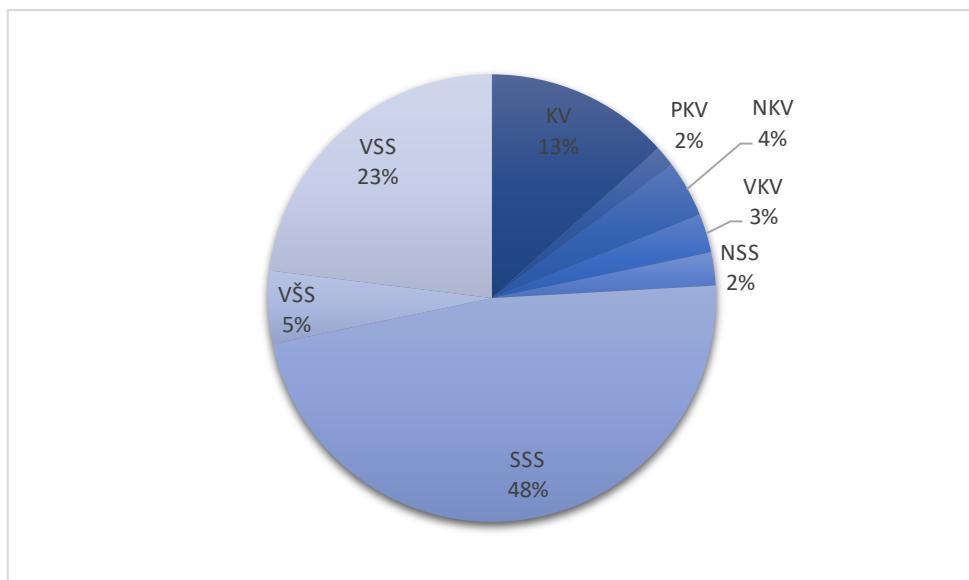
Vizija poboljšanja vještina na tržištu rada ima tri ključna prioriteta koji su zacrtani u Strategiji Evropske komisije: pametan rast (razvoj utemeljen na znanju i inovacijama),

²³ Stopa zaposlenosti prosjeka EU28 u 2018. godini iznosi 68,6 %, Bugarske 67,7 %, Rumunije 64,8%, Mađarske 69,2 % i Slovačke 67,6 %

održivi rast (resursno efikasnija, ekološki prihvatljiva i konkurentnija ekonomija) i socijalno osjetljiv rast (ekonomija pune zaposlenosti koja pruža socijalnu i teritorijalnu usklađenost).

Neadekvatna kvalifikaciona struktura radno sposobnog stanovništva odražava se i na strukturu zaposlenosti. Najveće učešće zaposlenih u FBiH u 2018. godini prema stepenu stručnog obrazovanja odnosi se na SSS spremu (%), VSS (%), KV (%), VŠS (%), NKV (%), VKV (%), NSS (%), PKV (%).

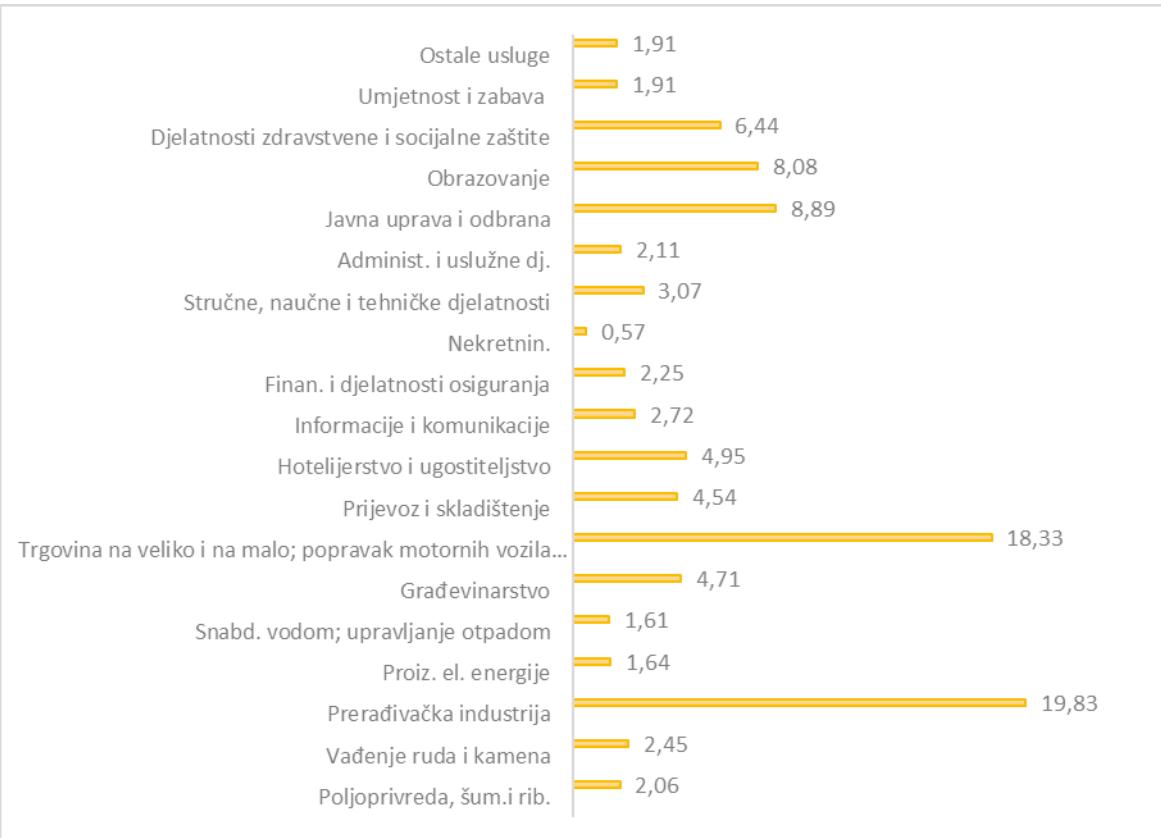
Grafkon: Stepen stručnog obrazovanja zaposlenih u 2017.godini

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Nedostatak stručnih vještina uveliko je rezultat nepostojanja moderne infrastrukture za profesionalnu obuku (dokvalifikacije, prekvalifikacije), cjeloživotno učenje, zastarjelost programa profesionalne obuke i razvoja ključnih kompetencija, niskog učešća zaposlenih i nezaposlenih u profesionalnim obukama, nedostupnosti kvalitetnih usluga treninga i obuke svim grupama građana.

Grafikon: Zaposlenost u FBiH po područjima djelatnosti u 2018. godini (%)

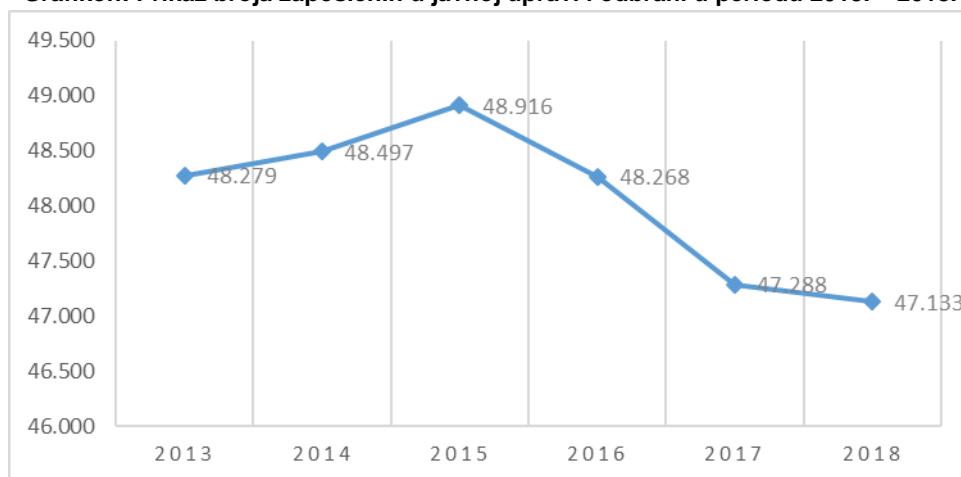

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Analiza zaposlenih radnika prema područjima djelatnostima značajna je jer pokazuje koja područja najviše doprinose zaposlenosti. Prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto po broju zaposlenih (105.098 ili 20,21% od ukupnog broja zaposlenih), zatim trgovina na veliko i malo (97.110 ili 18,68 %), javna uprava i odbrana (47.133 ili 9,06 %). Ova tri područja zapošljavaju skoro 50% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

Posmatrano po područjima najveći rast broja zaposlenih u 2018. godini evidentiran je u prerađivačkoj industriji (5,046 ili 4,80%), trgovini na veliko i malo (3,052 ili 3,14%).

Grafikon: Prikaz broja zaposlenih u javnoj upravi i odbrani u periodu 2013. – 2018.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

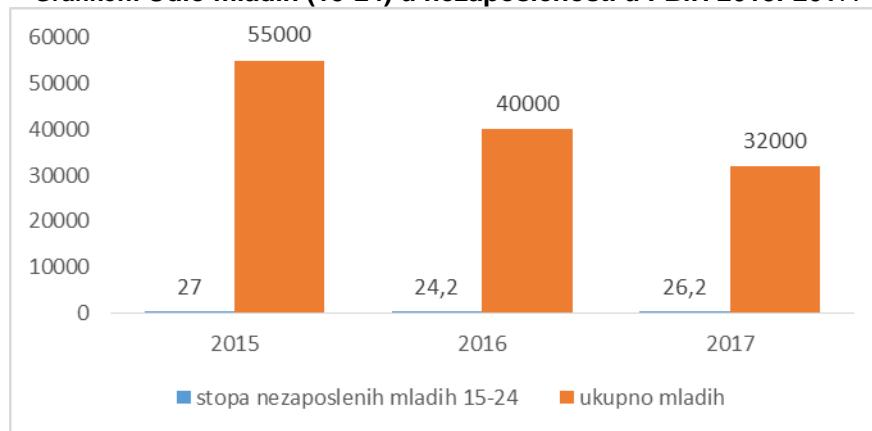
U 2018. godini je došlo do smanjenja broja zaposlenih u području javne uprave i odbrane (47.133 ili 155 manje zaposlenih, odnosno manje za 0.32%), što svakako treba zahvaliti moratoriju na zapošljavanje u javnim institucijama i javnim preduzećima.

Nezaposlenost je jedan od najvećih izazova sa kojima se suočava FBiH. Sve zemlje u tranziciji susreću se sa problemom nezaposlenosti, koji je izraženiji što je zemlja na nižem stepenu tranzicijskih reformi. Pri tome, prisutni su i određeni specifični uvjeti koji generiraju nezaposlenost (nasleđe rata, zastoji u privatizaciji, rascjepkanost tržista, nedostatak strukturnih reformi i dr.). Također, potrebno je napraviti razliku između registrirane nezaposlenosti i nezaposlenosti prema Anketi o radnoj snazi. Razlika u podacima i stopama proizlazi iz činjenice da je veliki broj neaktivnih osoba ili neformalno zaposlenih osoba registrovan na biroima za zapošljavanje kao nezaposlen radi zdrastvenog osiguranja.

U FBiH dvije petine nezaposlenih ne radi duže od pet godina, a samo četvrtina kraće od godinu dana. Znači da nije u pitanju ciklična, već strukturalna nezaposlenost, kod koje su šanse za ponovno zapošljavanje sve manje jer nastaje kao posljedica nesklada između strukture ponude i tražnje za radnom snagom i rješava se dugoročnim strukturnim reformama na tržištu rada. Posebno su pogodjeni mladi ljudi koji velikim dijelom godinama ne uspijevaju da se uključe na tržište rada. Međutim, ono što posebno brine je veliki broj mlađih bez ikakvih kvalifikacija. Poslodavci u 90% objavljenih oglasa traže dodatna znanja i vještine, što mlađi tek izašli iz procesa obrazovanja ne posjeduju. Na evidencijama su najviše prijavljeni mlađi sa trećim stepenom obrazovanja, koji posjeduju neadekvatna zanimanja sa zastarjelim znanjima i vještinama za kojima ne postoji tražnja na tržištu rada. S druge strane, izuzetno su tražena pojedina zanatska zanimanja za koja postoji mali ili nikakav interes učenika za upis. Značajan razlog nezaposlenosti mlađih jeste nedovoljan broj radnih mjesta na tržištu rada i neravnopravan položaj mlađih bez radnog iskustva.

Prema Anketi o radnoj snazi udio mlađih u ukupnom broju nezaposlenih ima blagu tendenciju pada tako što se kretao od 27% u 2015.godini, 24,2% u 2016. ka 26,2% u 2017.godini.Ovi podaci su obeshrabrujući i za cijelokupan sistem predstavljaju prijetnju na način da dolazi do iseljavanja mlađih visokoobrazovanih ljudi što donosi negativne posljedice na privredu dugoročno.

Grafikon: Udio mlađih (15-24) u nezaposlenosti u FBiH 2015.-2017.

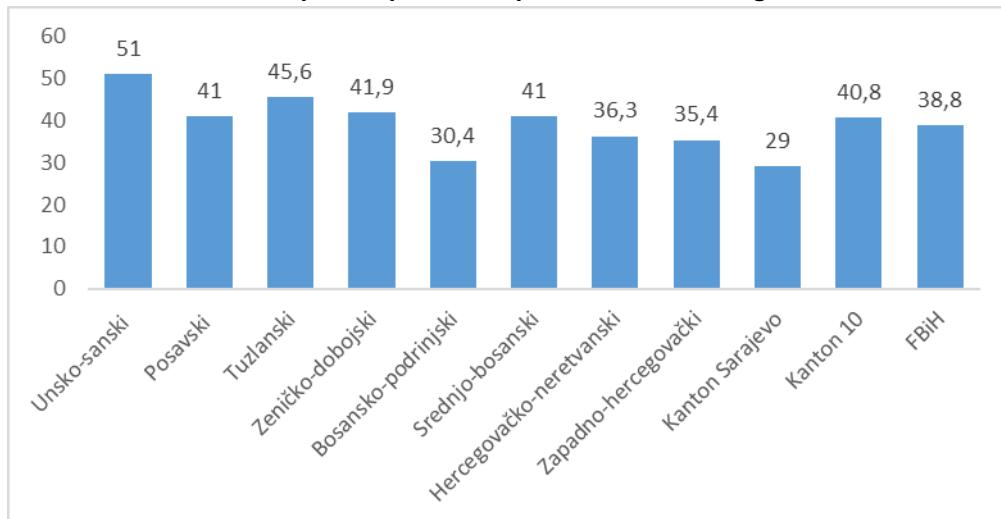
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Broj nezaposlenih u FBiH u 2018. godini iznosio je 335.610 lica, što je manje za 22.361 lica ili 6,66%, u odnosu na 2017. godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost - mjerena brojem nezaposlenih u odnosu na ukupnu radnu snagu) u 2018. godini iznosila je 38,8 %, a u 2017. godini 41,5%. Jedan od bitnih uzroka visoke nezaposlenosti je neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta. U posljednje četiri godine radilo se na ovom problemu, provodili su se projekti koje je finansirala EU, ali nije napravljen značajniji pomak. Pored ekonomske krize, strukturnih problema privrede i pada investicija, ovako visokoj stopi registrirane nezaposlenosti u znatnoj mjeri doprinosi veoma velika prisutnost rada na „crno“, pri čemu su, pored stvarno nezaposlenih u ovaj podatak uključeni i zaposleni koji rade u „sivoj“ (nelegalnoj) ekonomiji. Najviše radnika na „crno“ radi u oblasti ugostiteljstva i turizma, trgovine, eksploracije i prerade drveta, te uslužnim djelatnostima.

Kada se posmatraju kantoni najveću stopu nezaposlenosti imao je Unsko-sanski kanton (51%), zatim Tuzlanski (45,6%), K-10 (40,8%), Zeničko-dobojski (41,9%), Posavski (41%), te Srednjo - bosanski (41%). Stopa nezaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvarena u šest kantona (Unsko-sanski, Posavski, Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Srednjobosanski i K-10), dok su sa nižom stopom od prosječne FBiH preostala četiri kantona.

Najveće učešće u ukupnoj nezaposlenosti u FBiH u 2018. godini imao je Unsko-sanski (51%), Tuzlanski (45,6%), Kanton 10 (40,8%), Zeničko-dobojski (41,9%), Posavski (41%).

Grafikon: Stopa nezaposlenosti po kantonima, 2018. godina

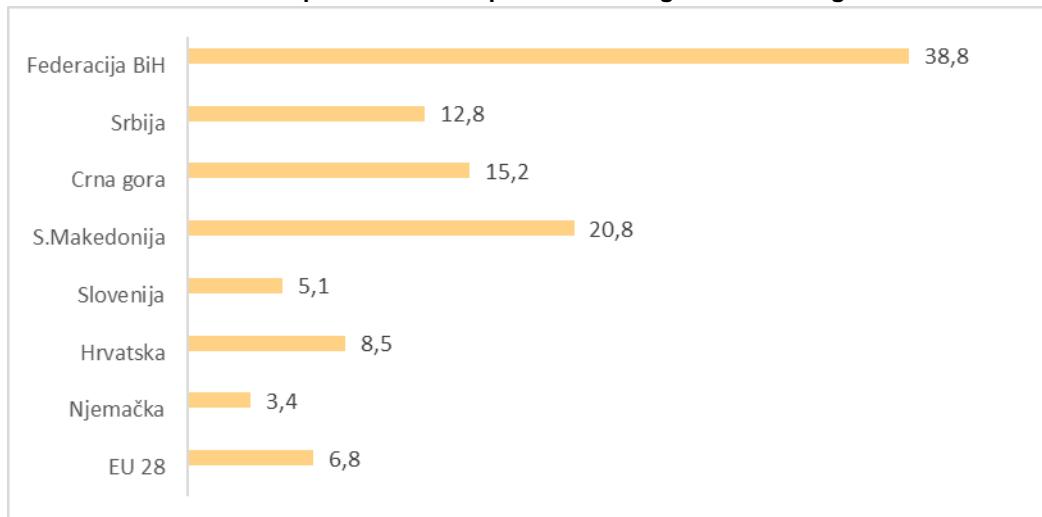
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Međunarodna organizacija za rad upozorila je da je rad na „crno“ u porastu u svim zemljama jugoistočne Evrope. Prema njihovim podacima, u BiH između 150.000 i 200.000 radnika radi na „crno“ (svaki četvrti radnik), a ekonomska kriza, otkazi, te teška materijalna situacija doprinose povećanju ovog broja. Od ovog broja polovina su mlade osobe koje imaju i po desetak godina radnog iskustva „na crno“, a nijedan dan uplaćenog radnog staža.

Veliki je broj osoba koje su ostale bez posla zbog različitih okolnosti, a čiji radno pravni status još nije riješen. Stoga se prema Eurostatu nezaposlenost zemalja EU mjeri na osnovu anketa o radnoj snazi (anketna nezaposlenost). Stopa anketne nezaposlenosti u FBiH u 2018. u odnosu na 2017. godinu (prema dokumentu Anketa o radnoj snazi za 2018. godinu - obuhvaćeno je 5.969 domaćinstva u FBiH), bilježi pad u procentu od 5,55% i iznosi 18,4% (takođe predstavlja odnos broja nezaposlenih prema anketi i radne snage) i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu registrovane nezaposlenosti, a 2,6 puta je veća od stope anketne nezaposlenosti prosjeka EU 28 (7,5 %).

Kretanja na tržištu rada u 2018. godini ukazuju na nastavak negativnog trenda kako u zemljama Evropske unije tako i među zemljama u regionu. Ukupna stopa nezaposlenosti u 2018. godini u EU 28 pala je sa 7,6% u 2017. godini na 6,8%²⁴ u 2018. godini što predstavlja smanjenje za 0,8 procentnih poena, nakon sličnog smanjenja (p.p) prethodne godine. Što se tiče zemalja u regionu, u Hrvatskoj je stepen anketne nezaposlenosti, mјeren brojem nezaposlenih dobijenih anketom u odnosu na radnu snagu, smanjen na 8,5%, a u Sloveniji na 5,1%. Od ostalih zemalja regionala, najniži stepen anketne nezaposlenosti u 2018. godini zabilježila je Srbija 12,8 %, zatim Crna Gora 15,2 %, dok Sjeverna Makedonija bilježi najviši stepen anketne nezaposlenosti u procentu od 20,8% .(uzela iz ankete o radnoj snazi za fbih,a za ostale zemlje sa eurostata).

Grafikon: Stopa anketne nezaposlenosti u regionu za 2018. godinu

Izvor:EUROSTAT,MONSTAT,RZS,BHAS,DZS;
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Nedovoljno artikulisana politika zapošljavanja na teritoriju BiH a samim tim i u FBiH razlogom je nezadovoljavajućeg stanja u zapošljavanju. Problemi su najvećim dijelom nedostatak strukturnih reformi, nizak nivo investicija i niska konkurentna sposobnost domaće privrede. Ovu oblast usložnjava neprovođenje potrebnih reformi na putu ka EU, što se direktno odražava na zapošljavanje (smanjena su direktna strana ulaganja, iskorištenost kapaciteta je u padu, smanjena je kupovna moć i potrošnja stanovništva i dr.).

²⁴ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_urgan&lang=en

4.1 Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja

Tržište rada u BiH i dalje karakterišu niska stopa aktivnosti i visoka stopa nezaposlenosti, posebno među mladima. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i u određenim segmentima prilagoditi potrebama privrede kroz povećanje broja sati praktične nastave i saradnju sa poslovnim subjektima, te primjenu novih tehnologija.

Tržište rada u FBiH karakterizira veoma niska stopa aktivnosti radne snage (aktivna radna snaga je suma broja zaposlenih i broja nezaposlenih) koja je u 2018. godini iznosila 50,5% (u zemljama EU 28 ova stopa iznosi 73,7%). To znači da je na tržištu rada dostupno svega 50,5% radnospособnih osoba koje bi se mogle uključiti u proizvodnju roba i usluga. U odnosu na prošlu godinu stopa aktivnosti u Federaciji BiH zabilježila je rast za 1,25 p.p što je posljedica povećanja radnospособnih i smanjenja broja neaktivnih osoba. Neaktivne osobe su osobe koje uopće nisu tražile posao i kao takve ne spadaju niti u zaposlene niti u nezaposlene. Posebno niska stopa aktivnosti se javlja kada radna snaga nije povezana sa tržištem rada i kada je obeshrabrena da traži posao. Razlozi za nisku stopu aktivnosti su neadekvatna, najčešće niska obrazovna kvalifikacija i mala mogućnost zarade.

U zemljama EU 28 stopa aktivnosti radne snage u 2018. godini iznosi 73,8 % i bilježi blagi rast u procentu od 0,2 % u odnosu na 2017. godinu. U zemljama regionala, najvišu stopu aktivnosti radne snage prema anketama o radnoj snazi ima Slovenija (75,1%), Hrvatska (66,3%), Makedonija (65,6%) dok Federacija BiH ima najnižu stopu aktivnosti radne snage (50,5%).

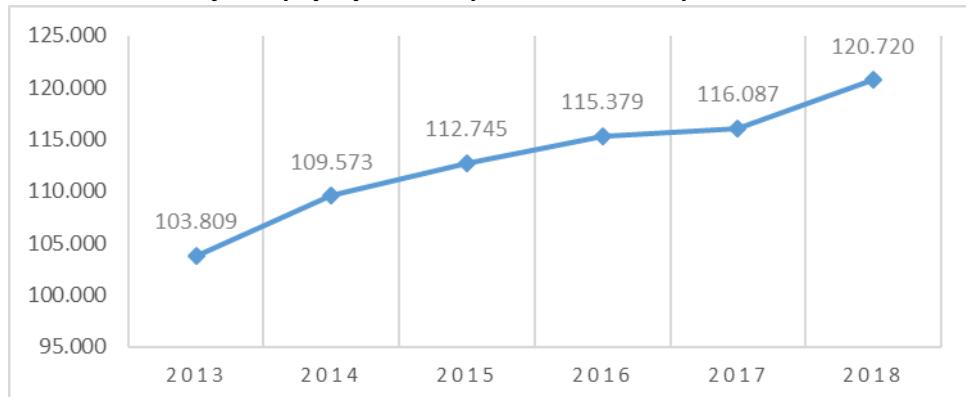
Grafikon: Stopa aktivnosti radne snage u regionu, 2018.godina

U Federaciji BiH je na evidenciji Zavoda za zapošljavanje u 2018. godini bilo je 329.907 prijavljenih. Od tog broja 120.720 lica traže prvo zaposlenje. Osim tih lica i 78.459 lica se prijavljuje uslijed prekida radnog odnosa. Najčešći razlozi prekida radnog odnosa u 2018. godini su prestanak ugovora na određeno vrijeme, sporazumno raskid ugovora i povreda radne obaveze.²⁵

²⁵ Federalni zavod za zapošljavanje; Bilten 12/18

Grafikon: Broj novoprijavljenih nezaposlenih u FBiH u periodu 2013. – 2018.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Broj novoprijavljenih osoba u zavodima za zapošljavanje ima trend rasta, tako da je u Federaciji BiH u 2018. godini iznosio 120.720 osoba, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 3,83 %. Posmatrano po kantonima, broj novoprijavljenih osoba je najveći u Tuzlanskom kantonu (26.813) što je u odnosu na prošlu godinu manje za 4,76 %, a najmanji u Bosansko- podrinjskom kantonu (1.433) što je u odnosu na prošlu godinu manje za 18,42 %.

Stanje na tržištu rada je, prema izvještaju Federalnog zavoda za zapošljavanje, takvo da je broj novoprijavljenih u zavodima za zapošljavanje u opadanju. Ohrabruje činjenica da je broj osoba koje su se nalazile na evidencijama zavoda i pronašle su zaposlenje, odnosno broj osoba koje su brisane sa evidencije zavoda radi zaposlenja (140.511) veći od onih koje su se prijavile na evidenciju po prestanku radnog odnosa (78.459) i to za 79 % (Federalni zavod za zapošljavanje, 2018).

Poslodavci, prema istraživanjima Federalnog zavoda za zapošljavanje i pored visoke stope nezaposlenosti navode veliku prisutnost problema pronalaska novih uposlenika. Najveći broj poslodavaca navodi nedostatak potrebnih kvalifikacija radnika kao razlog trenutnog nedostatka zaposlenika. Evidentno je da postoji strukturalna neravnopravnost na tržištu rada, manifestirana kroz neusklađenost ponude i tražnje za radnom snagom u pogledu zanimanja, obrazovanja, kvalifikacija i vještina. Nažalost, u radno sposobnom stanovništvu i radnoj snazi participira veliki broj osoba bez ikakve kvalifikacije. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i prilagoditi potrebama privrede zbog čega bi se trebalo više pažnje posvetiti karijernoj orientaciji kao jednom od segmenata prevencije nezaposlenosti.

Opće stanje na tržištu rada i dalje je teško. Stanje na tržištu rada dodatno je usložnjeno strukturom nezaposlenih, jer je uglavnom riječ o osobama koje se teže zapošljavaju (dugotrajno nezaposleni, osobe sa invaliditetom, bez kvalifikacija ili bez radnog iskustva).

4.2 Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mesta

Mala i srednja preduzeća u svijetu predstavljaju najvažniji generator zapošljavanja i dodane vrijednosti. Tako npr. u EU u 2014. godini čak 99,0% svih preduzeća se nalazi u kategoriji malog i srednjeg poduzetništva i samo 1,0% u kategoriji velikih. Ipak, 1% velikih preduzeća (preko 250 zaposlenih) je agregirao 2/3 od ukupnog broja zaposlenih u EU-28. Zaposlenost malog i srednjeg poduzetništva EU-28 rasla je prosječno po stopi od 5,2% u razdoblju od 2013. do 2016., gotovo 50% brže od ukupnog zaposlenja u EU28 privredi u

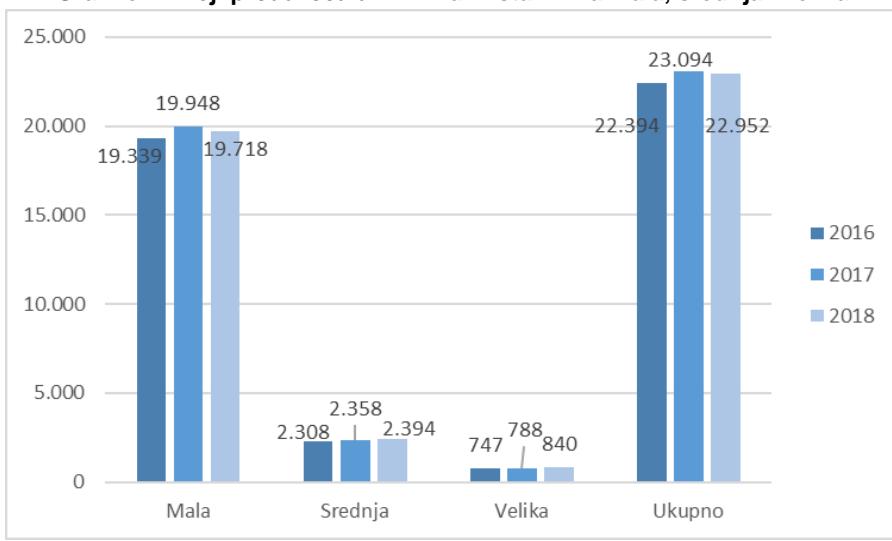
istom razdoblju (Evropska komisija, 2017.). U FBiH, u 2018. godini struktura broja zaposlenih prikazana je na grafikonu 62.

U izvještaju Evropske komisije izvršena je i uporedba rasta zaposlenosti i vrijednosti malog i srednjeg poduzetništva EU-28. Po tom izvješću broj zaposlenih u 2017. godini je nadmašio zaposlenost iz 2016. godine za 0,5% dok je dodana vrijednost u 2017. porasla za 1,3% do 1,5% u odnosu na 2016. godinu.

Dakle, jasno je da MSP generiraju zaposlenost. Polazeći od toga, potrebno je kroz obrazovni sistem, prvenstveno kroz osnovno i srednje obrazovanje, poduzimati aktivnosti koje potiču na poduzetnički način razmišljanja. U FBiH već postoje neke aktivnosti, ali na dobrovoljnoj bazi, pa ih treba sistematizovati i uvesti u školski sistem kao obavezu. Poseban problem u našem društvu je neusklađenost zakonodavstva sa EU zakonodavstvom, što se odražava na definiciju i razvrstavanje pravnih lica. U pripremi je Zakon o računovodstvu i reviziji kojim će se uskladiti definicije i pravna lica će se razvrstavati na mikro, mala, srednja i velika, u zavisnosti od visine poslovnog prihoda, prosječne vrijednosti poslovne imovine i prosječnog broja zaposlenih u toku poslovne godine, utvrđenih na dan sastavljanja finansijskih izvještaja u poslovnoj godini.

Ukupan broj privrednih subjekata koji su registrovani u bazama FIA-e u 2018. godini iznosi 22.952 i manji je za 0,6% u odnosu na 2017. godinu. Od toga najveći broj je malih preduzeća 19.708 potom srednjih 2.394 i velikih preduzeća je bilo 840.

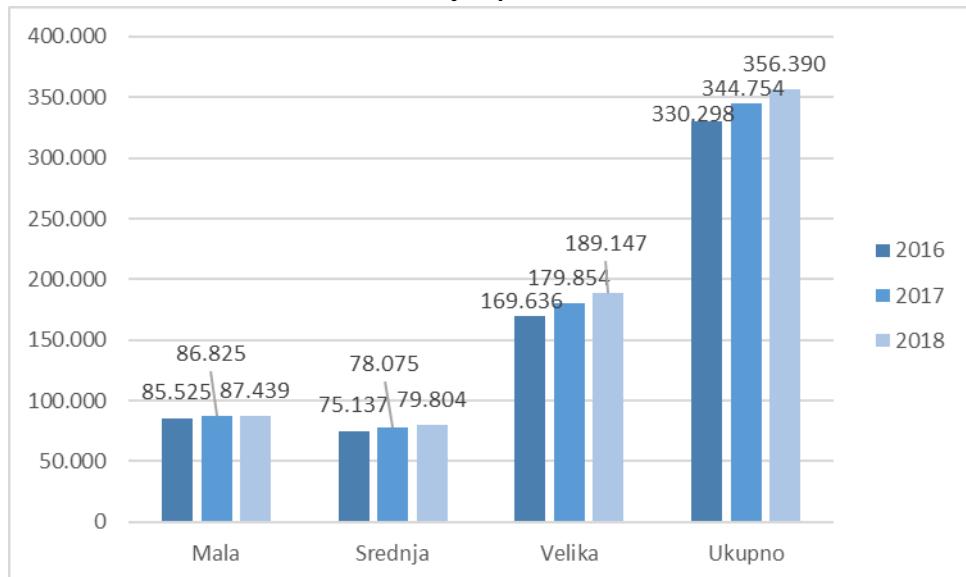
Grafikon: Broj preduzeća u FBiH razvrstanih na mala, srednja i velika

Izvor: (FIA, 2018);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

U FBiH, u 2018. godini broj zaposlenih u malim preduzećima iznosi 24,5% od ukupnog broja zaposlenih, u srednjim preduzećima 22,4%, dok najveći broj zaposlenih radi u velikim preduzećima 53,1%.

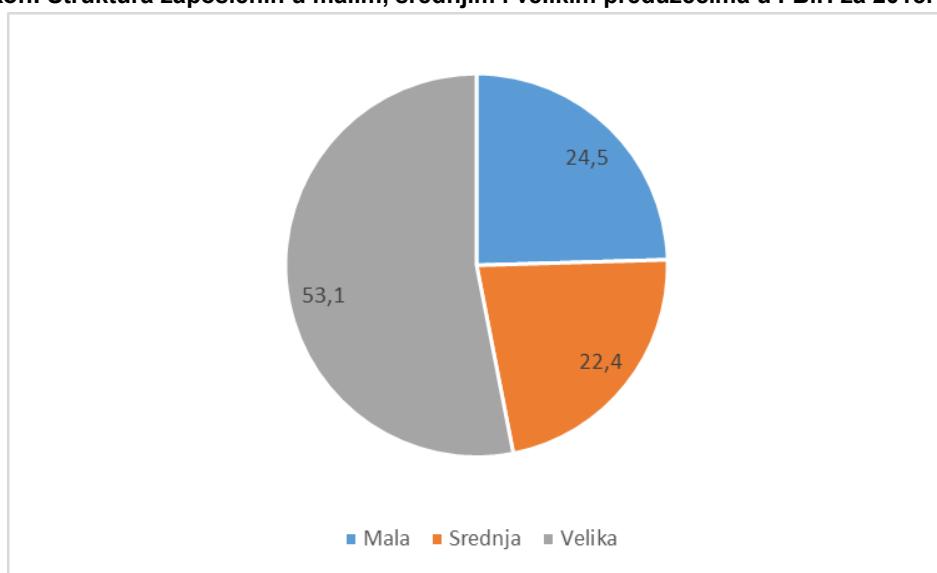
Grafkon: Broj zaposlenih u MSP

Izvor: (FIA, 2018);
Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

U 2018. godini, najveći broj zaposlenih u MSP radio je u velikim preduzećima 53,1%, zatim u malim 24,5% i u srednjim je radilo 22,4% od ukupnog broja zaposlenih.

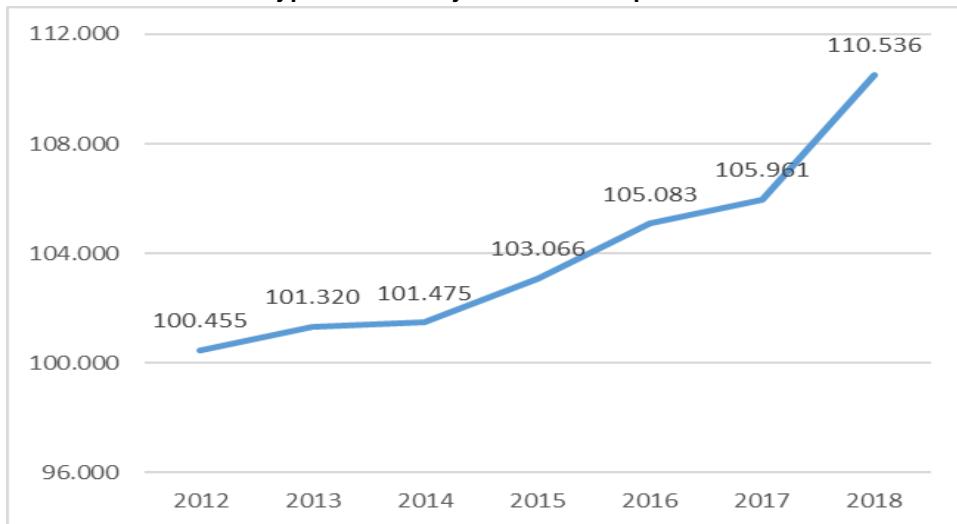
Grafikon: Struktura zaposlenih u malim, srednjim i velikim preduzećima u FBiH za 2018. godinu

Izvor: (FIA, 2018);
Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku iz statističkog poslovnog registra (SPR), Federacija BiH poslednjih godina bilježi trend povećanja broja poslovnih subjekata.

Grafikon: Broj poslovnih subjekata u FBiH u periodu 2012 - 2018

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018);
Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Ukupan broj poslovnih subjekata u Federaciji BiH (pravna lica i fizička lica-obrtnici) u 2018. godini, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, iznosi 110.536, što je više za 4,3 % u odnosu na prethodnu godinu.

Preporuke

- Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima;
- Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika;
- Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednjom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;
- Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja;
- Restrukturiranje zavoda za zapošljavanje (implementacija aktivnih mjera zapošljavanja, dovođenje u red evidencija nezaposlenih osoba, ostavljanje na spiskovima samo onih koji aktivno traže posao i dr.);
- Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi;
- Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona;
- Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP;
- Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP;
- Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje;
- Pooštiti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno”;

- Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada;
- Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa);
- Predefinisati evidencije o zdravstvenom osiguranju nezaposlenih i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje;
- Proširiti postojeće programe obuke i preduzetničkog sposobljavanja mladih u srednjim školama i na univerzitetima kroz posebne predmete i nastavne jedinice i vannastavne aktivnosti za sve učenike i studente.

5. ODRŽIVI RAZVOJ

Održivi razvoj predstavlja okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog ekonomskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne resurse bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti – drugim riječima, bolji kvalitet života za sve, sada i za generacije koje dolaze. Koncept održivog razvoja slijedi i BiH, definirajući ciljeve i prioritete u razvojnim dokumentima i planovima rada. U skladu s tim, u ovom dijelu dokumenta obrađene su slijedeće oblasti: poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj, ekologija, energija i obnovljivi izvori energije, te transport i komunikacije.

5.1 Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (FZS), u 2018. godini udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH iznosi 4,4%, što je niže u odnosu na 2017. godinu kada je taj udio iznosio 4,1%.

Tabela: Udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH

Godina	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Udio (%)	4,4	5,0	4,2	4,6	4,8	4,1	4,4
Broj zaposlenih	7.444	7.576	7.891	7.940	8.873	10.389	10.940

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

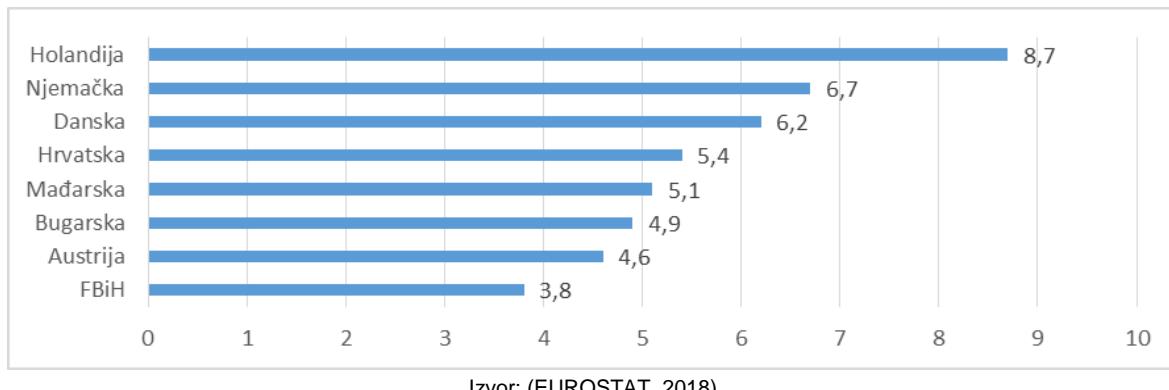
Prosječan broj zaposlenih u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribolova u izvještajnoj godini iznosio je 10.940, što iznosi 2,1% ukupnog broja zaposlenih u FBiH, a u odnosu na 2017. godinu veći je za 10,5%, čime je nastavljen pozitivan trend porasta broja zaposlenih u ovom sektoru. Ipak, ovaj podatak treba tumačiti sa oprezom, obzirom na različite izvore podataka²⁶. Prema anketi o radnoj snazi, u 2018. godini u poljoprivrednoj djelatnosti bilo je zaposleno oko 39 hiljada osoba, što je za 33% manje u odnosu na anketnu zaposlenost u 2017. godini.

U Federaciji Bosne i Hercegovine u sjetvenoj sezoni 2017/2018 zasijano je 185.663 ha oranične površine, što predstavlja smanjenje od 7,5% u odnosu na prethodnu sjetvenu sezonu. Posmatrano po grupama usjeva u proljetnoj i jesenjoj sjetvi, bilježi se uvećanje zasijanih površina industrijskog bilja za 10,1%, dok je smanjenje zasijanih površina zabilježeno kod žita za 1,6%, krmnog bilja za 6,6%, te povrtnog bilja za 7,5% u odnosu na sjetvenu sezonu 2016/2017 (FMPVŠ, 2018).

Ukupna proizvodnja pšenice u FBiH u 2018. godini iznosi 76.936 tona, što predstavlja povećanje proizvodnje za 2,7% u odnosu na prethodnu godinu. U 2018. godini došlo je do povećanja proizvodnje i ostalih usjeva, ječma za 3,0% i zobi za 4,4%, dok je prinos kukuruza povećan čak za 71,7% u odnosu na 2017. godinu.

²⁶ Od 2017. godine broj zaposlenih se preuzima iz zvanične administracije Poreske uprave FBiH, za razliku od prethodnih godina kada se ovaj podatak dobijao iz statističkih istraživanja Federalnog zavoda za statistiku. Prema tome, uporedbu sa podacima prethodnih godina treba posmatrati sa rezervom.

Grafikon: Prinos pšenice po hektaru u 2018. godini (t/ha)

Prinos pšenice (tona/ha) u Federaciji BiH u 2018. godini iznosio je 3,8 t/ha, što je u odnosu na 2017. godinu ostalo na istoj razini. U poređenju sa zemljama okruženja, Federacija BiH ima najniži prinos po hektaru, dok je znatno niži u odnosu na poljoprivredno najrazvijenije zemlje EU, gdje se prinos kreće od 7 do 9 t/ha.

Proizvodnja i ostalih poljoprivrednih kultura je, takođe, značajno povećana u odnosu na 2017. godinu. Proizvodnja povrća je povećana za 14,0%, stočnog-krmnog bilja za 51,9%, industrijskog bilja za 83,5%, dok je ukupna proizvodnja voća povećana za 93,3% u odnosu na 2017. godinu (FZS, 2019).

Stočarstvo u Federaciji BiH, zbog usitnjениh posjeda, neadekvatnih uslova držanja stoke, otežanog pristupa finansiranju, malog broja grla po farmi, još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou.

Neto težina ukupno zaklanih peradi veća je za 14,8%. Ukupan broj zaklanih goveda manji je za 7,0%, ovaca za 12,5% i svinja za 18,4%, dok je neto težina ukupno zaklanih goveda veća za 0,9%, a ovaca manja za 22,3% i svinja za 17,4%. (FZS, 2019).

U 2018. godini nije bilo značajnijeg povećanja proizvodnih kapaciteta u prehrambenoj industriji i u većini grana ove industrije iskorištenost kapaciteta se kreće ispod 50%. Najviša iskorištenost proizvodnih kapaciteta je u pogonima za proizvodnju sokova od voća i povrća (84,3%), pogonima za proizvodnju bezalkoholnih pića (55,7%), te u pogonima za proizvodnju keksa i vafla (54,9%). Najniža iskorištenost kapaciteta je u proizvodnji vina (15,3%)²⁷ i u proizvodnji cigareta (10,9%).

Prema Godišnjem izještaju o stanju poljoprivrede u FBiH za 2018. godinu, najveće povećanje proizvodnje u 2018. godini u odnosu na prethodnu godinu zabilježeno je kod proizvodnje proizvoda od voća i povrća za više od 3,5 puta, proizvodnje vode i osvježavajućih pića (za 3,0%), te kod proizvodnje čokolade i konditorskih proizvoda (za 3,0%). Najveće smanjenje proizvodnje zabilježeno je kod proizvodnje cigareta za 45%, te brašna i proizvoda od brašna za 6,0%. (FMPVŠ, 2018).

²⁷Kada se govori o iskorištenosti kapaciteta u prehrambenoj industriji treba uzeti u obzir činjenicu da Federalni zavod za statistiku nema podatke o proizvodnji za sve subjekte iz oblasti prehrambene industrije, te je pretpostavka da je ostvarena proizvodnja veća, nego što je navedeno u tekstu. Npr. prema nezvaničnim podacima o proizvodnji vina koje posjeduje Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, iskorištenost kapaciteta je veća od 50%.

Kada je u pitanju vanjsko-trgovinska razmjena Federacije BiH u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, u 2018. godini je i dalje evidentan znatno viši uvoz od izvoza prehrambenih proizvoda. Negativan trgovinski saldo je u 2018. godini zabilježen u svim prehrambenim kategorijama, izuzev u kategorijama mlijeko i vrhnje (pokrivenost uvoza izvozom 155,3%) i brašno (120,7%). U ostalim kategorijama pokrivenost uvoza izvozom se kreće od 0,4% (pivo) do 42,2% (džem i marmelada).

Bez obzira na pokazatelje potrebno je istaći kako Federacija BiH i dalje ima izražene komparativne prednosti u proizvodnji i izvozu hrane, pića i duhana i to sa vrijednosti RCA indeksa u 2018. godini (1,78)²⁸. Kako se može i vidjeti u tabeli vrijednosti indeksa su u 2018. daleko iznad marginalne vrijednosti 1, te ukazuje na izražene komparativne prednosti sektora.

Tabela: RCA indeks izvoza sektora hrana, piće i duhan 2015. – 2018. godine

RCA indeks			
2015	2016	2017	2018
1.57	1.52	1.39	1,78

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017); (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Cijene hrane i bezalkoholnih pića u FBiH, kao najznačajnije stavke u potrošnji stanovništva, u 2018. godini su porasle u prosjeku za 0,5% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći porast cijena zabilježen je kod alkoholnih pića i duhana (za 7,3%), najviše zbog povećanja akciza na duhanske proizvode (FZS, 2018).

Kada su u pitanju poticaji poljoprivredi, neophodni za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, povećanje konkurentnosti i osiguranje stabilnog dohotka poljoprivrednim proizvođačima, prema programima novčanih podrški poljoprivredi za 2018. godinu²⁹ (u daljem tekstu programi) planirano je ukupno 69,7 mil. KM, od čega je realizovano 99,7%, odnosno 69,5 mil. KM. Međutim, planirana sredstva su bila ispod iznosa definisanog Zakonom o novčanim podrškama poljoprivredi i ruralnom razvoju u FBiH (3-6% ukupnih prihoda i primitaka Budžeta FBiH), i kao takva nisu bila dovoljna da se u Program uvedu podrške za sve modele poticaja iz navedenog Zakona.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je pristupilo uvođenju aplikacije za obradu novčanih podrški poljoprivredi, bazirane na Registru poljoprivrednih gazzinstava i Registru klijenata koja će u Federalni platni sistem uvesti sistemska rješenja uz veću efikasnost, efektivnost i ekonomičnost, kao i transparentnost u obradi zahtjeva i isplate novčanih podrški. Ovaj sistem također omogućava izradu različitih analiza, izvještaja kao i monitoring realizacije propisanih mjera.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je preko svojih predstavnika u radnim grupama aktivno sudjelovalo u izradi i pripremi za usvajanje Strateškog plana ruralnog razvoja BiH 2018.-2021. godine. Usvajanje navedenog

²⁸ RCA indeks (Revealed comparative advantage – Indeks otkrivene komparativne prednosti – Bela Balassa), odnosno vanjskotrgovinski koeficijent za FBiH - komparacija izvoza FBiH u određenim grupama proizvoda u odnosu na istu grupu proizvoda na razini svjetskog izvoza. Ako je vrijednost indeksa $RCA=1$ smatra se da je neutralna sa stanovišta komparativnih prednosti; za vrijednosti indeksa veće od jedinice kažemo da zemlja u izvozu posmatranog proizvoda ima komparativne prednosti, dok za vrijednosti manje od jedinice kažemo da nema komparativne prednosti.

²⁹ U 2018. godini odobrena su dva programa: Program poticaja za poljoprivredu u 2018. godini i Program poticaja za izmirenje obaveza iz ranijeg perioda.

dokumenta je bio osnovni preduslov za uključivanje sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja BiH u EU Instrument predpristupne pomoći (IPA II). S tim u vezi, aktivno se radilo na izradi Sektorskog planskog dokumenta za oblast poljoprivrede u BiH i pripadajućeg Akcijskog dokumenta sa definiranim prioritetima i aktivnostima koje bi bile finansirane iz sredstava IPA II za 2018. godinu. Iako još uvijek nije usvojen, Program ruralnog razvoja Federacije BiH je uvršten u Program javnih investicija Federacije BiH 2018. - 2020., čime su stvoreni preduslovi za osiguravanje kreditnih sredstava za finansiranje projekata u okviru mjera ruralnog razvoja u Federaciji BiH.

Zakonsko uređenje oblasti poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja, i usklađivanje sa pravnom stečevinom i standardima EU, ne odvija se potrebnom dinamikom. U Federaciji BiH u 2018. godini još uvijek nije uspostavljen adekvatan zakonski okvir za provođenje poljoprivrednog popisa, a nedostatak kapaciteta za izradu složenih zakona, te komplikovane procedure usvajanja istih dodatno usporavaju željeni razvoj. To se prije svega uočava kroz nedonošenje Programa ruralnog razvoja u Federaciji BiH za period 2018.-2021., Zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju FBiH, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Zakona o slatkvodnom ribarstvu u Federaciji BiH, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poljoprivrednom zemljištu, te Zakona o izmjenama i dopunama zakona o stočarstvu koji se dugo nalaze u izradi ili u procesu usvajanja.

Preporuke

- Donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona;
- Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti omogućujući povoljno kreditiranje nabavke poljoprivredne opreme preko Razvojne banke FBiH;
- U skladu sa mogućnostima, povećati poticajna sredstva za primarnu poljoprivrednu proizvodnju i prehrambenu industriju u skladu sa Zakonom o poljoprivredi, te poboljšati efikasnost poticaja, kako bi se povećala proizvodnja prehrambenih proizvoda i smanjio uvoz istih;
- Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju;
- Jačati i proširiti infrastrukturu za otkup poljoprivrednih proizvoda i mljeka;
- Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima;
- Hitno usvojiti Strategiju pružanja savjetodavnih usluga u poljoprivredi;
- Opremiti i sposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale adekvatne certifikate koji bi se priznavali i van granica Bosne i Hercegovine, što bi olakšalo plasman domaćih proizvoda na strana tržišta;
- Stvoriti preduslove za izдавanje potrebnih dozvola poljoprivrednim proizvođačima, te pojednostaviti procedure za dobijanje istih, svako u okviru svoje nadležnosti (kantoni, općine).

5.2 Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije

Prema prvim rezultatima Federalnog zavoda za statistiku, proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom (područje D)³⁰ u BDP-u FBiH u 2018. godini učestvuje sa 3,8%, što je više u odnosu na 2017. godinu (3,2%), čime je prekinut negativan trend smanjenja udjela ovog sektora u BDP-u.

Sektor snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom te djelatnosti sanacije okoliša (područje E) u BDP-u FBiH je u 2018. godini ostvario udio u BDP-u u procentu od 1,1%, te se u periodu od 2013. do 2018. godine bitnije ne mijenja.

Tabela: Udjeli područja D i područja E u BDP-u FBiH

Područje	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Područje D (%)	4,2	3,9	3,8	3,6	3,2	3,8
Područje E (%)	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prosječan broj zaposlenih u sektoru proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije u 2018. godini iznosio je 8.703, što je za 85 radnika ili 1,0% manje u odnosu na prethodnu godinu. U sektoru snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša prosječan broj zaposlenih u 2018. godini iznosio je 8.551, što je više za 284 radnika ili 3,4% u odnosu na 2017. godinu (FZS, 2019).

U Federaciji BiH posljednjih godina sve je izražajniji problem velike zagađenosti zraka. Pravilnikom o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka, kvalitet zraka se prati mjeranjem koncentracija sumpordioksida, azotne okside, lebdećih čestica PM10 i PM2.5, olova, benzena, ugljičnog monoksida, arsena, kadmija, žive, nikla, te benzo-a-pirena. Postojeći uslovi u Federaciji Bosne i Hercegovine ne omogućavaju redovan monitoring svih navedenih parametara, a pojedini parametri se uopšte ne mijere. Koncentracije većine vrsta čestica koje se mijere tokom 2018. godine uglavnom su dostizale ili značajno premašivale dozvoljene vrijednosti (Federalni hidrometeorološki zavod, 2018).

Monitoring kvaliteta zraka u Federaciji BiH nadležne institucije obavljaju uz brojne nedostatke s aspekta održavanja, kalibracije i osiguranja kvaliteta. Ipak, evidentan je razvoj u pogledu broja mjernih mjeseta i postepenog rasta broja validnih mjerjenja.

U Federaciji BiH u 2018. godini ukupno je 20 automatskih stanica vršilo monitoring kvaliteta zraka kojima su upravljale nadležne institucije.

Rezultati mjerjenja ukazuju da su na skoro svim mjernim mjestima u Federaciji BiH evidentne izuzetno visoke, po zdravje opasne koncentracije lebdećih čestica. U mjestima u kojima se i u čijoj se blizini vrši obimno spaljivanje uglja evidentne su vrlo visoke, po zdravje opasne koncentracije sumpordioksida.

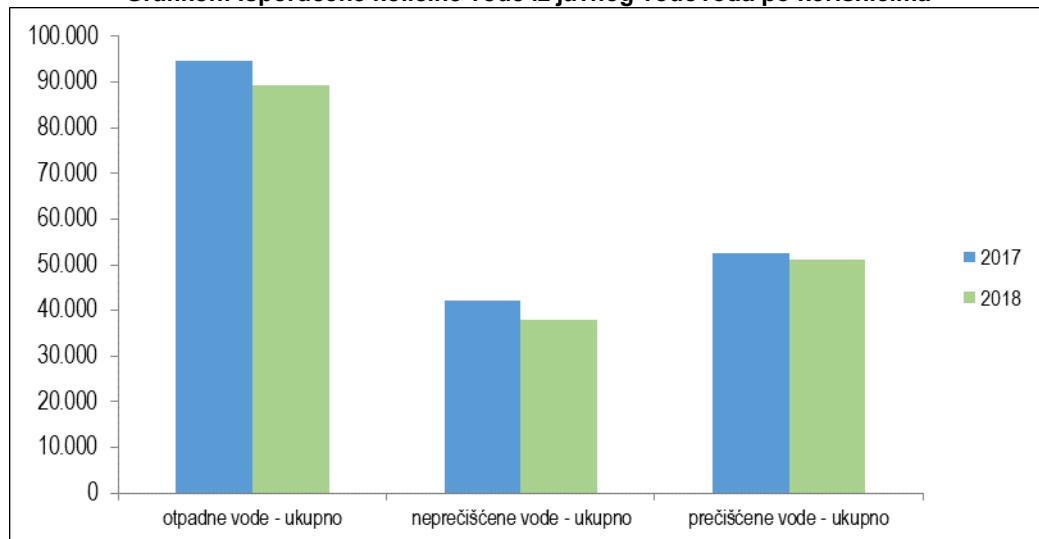
Postojeći Register postrojenja i zagadivača koji vodi Federalno ministarstvo okoliša i turizma sadrži nepotpune i često pogrešne podatke o emisiji zagađenja. Ne postoje precizne liste operatera postrojenja koji su dužni dostaviti podatke o emisiji zagađujućih materija u zrak, ne postoje kriteriji za odabir metode mjerjenja emisije zagađujućih materija u zrak u zavisnosti od vrste, tipa i kapaciteta postrojenja, ne postoji pravilnik za proračun emisija zagađujućih materija u zrak, te kontrole mjerjenja emisija zagađujućih materija u

³⁰ Područja djelatnosti prema Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010 – usklađeno sa EU NACE Rev 2.

zrak nisu dovoljno efikasne. Svi ovi nedostaci značajno ograničavaju mogućnosti kreiranja adekvatnih politika održivog upravljanja okolišem.

U FBiH je i dalje izražen ekološki problem upravljanja otpadnim vodama. Ukupna količina otpadnih voda u izvještajnoj godini iznosila je 89.291 hilj. m³, što je za 5,6% manje u odnosu na 2017. godinu. Od ukupne količine otpadnih voda u 2018. godini i dalje je vrlo nizak udio prečišćenih otpadnih voda (57,4%), što predstavlja poboljšanje u odnosu na prethodnu godinu, kada je udio prečišćenih voda iznosio 52,7%.

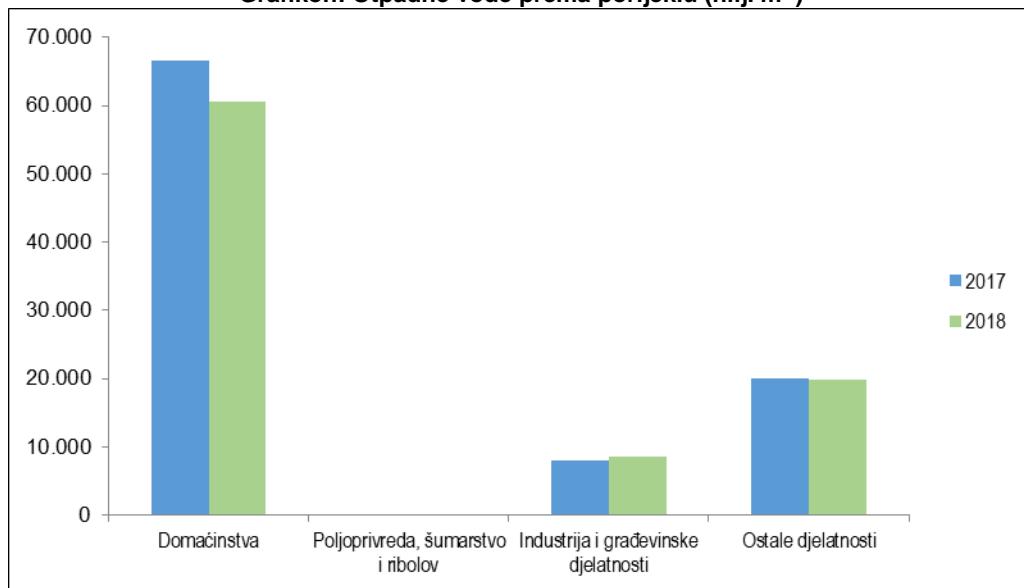
Grafikon: Isporučene količine vode iz javnog vodovoda po korisnicima

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Najviše otpadnih voda potiče iz domaćinstava (67,9), zatim iz industrije i građevinarstva (9,6%), poljoprivrede, lova i šumarstva (0,2%), te iz ostalih djelatnosti 22,3%. Otpadne vode se ispuštaju najviše u vodotoke (96,1% neprečišćenih i 98,9% prečišćenih otpadnih voda).

Grafikon: Otpadne vode prema porijeklu (hilj. m³)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

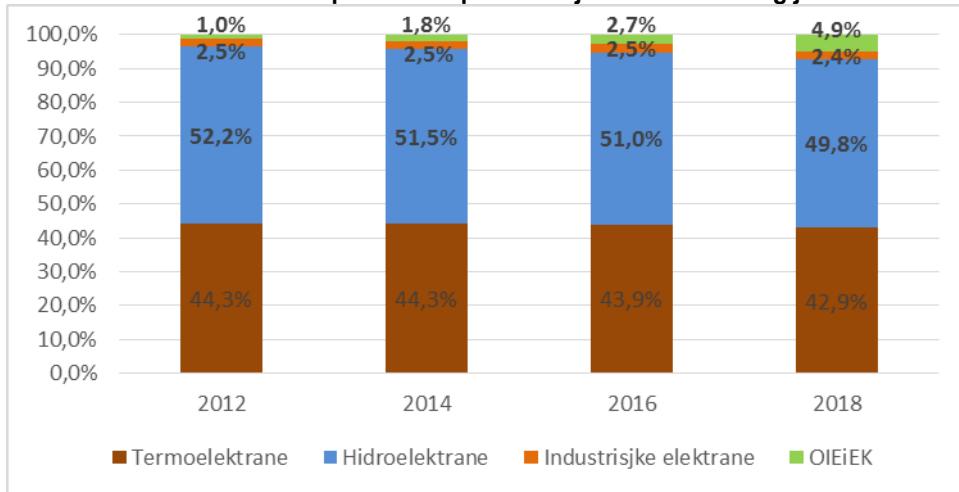
U cilju postizanja kvalitetne zaštite zdravlja ljudi i okoliša, te održivog upravljanja okolišem, potrebno je kontinuirano raditi na unapređenju zakonskog okvira prema standardima EU.

Održivo korištenje i upravljanje prirodnim resursima predstavlja jednu od osnovnih prepostavki povećanja konkurentnosti svake ekonomije u dugoročnom periodu. Približavanje Bosne i Hercegovine standardima Evropske unije u oblasti okoliša, uslovljeno je pokretanjem aktivnosti sa nivoa Bosne i Hercegovine i to od strane Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine.

U 2018. godini urađen je prednacrt Zakona o zaštiti zraka, koji treba unaprijediti postojeći zakonski okvir u skladu sa zakonodavstvom EU u oblasti zaštite zraka. Urađena je Uredba o kriterijima za obračun i način plaćanja naknada za proizvode koji nakon upotrebe postaju ambalažni otpad i električni i elektronski otpad. Usvojena je Uredba o informacionom sistemu upravljanja otpadom. U pripremi je nacrt Pravilnika o strogo zaštićenim i zaštićenim vrstama i podvrstama. Urađeni su prijedlozi Zakona o zaštiti okoliša i Zakona o Fondu za zaštitu okoliša i energijsku efikasnost, te dostavljeni Влади FBiH u daljnju proceduru. Usvojena je Uredba o izmjeni i dopuni uredbe o uslovima ispuštanja otpadnih voda u okoliš i sisteme javne kanalizacije u skladu sa Zakonom o vodama. Završen je Drugi projekat upravljanja čvrstim otpadom, te je povećan broj operativnih regionalnih sanitarnih deponija i unapređeno je tretiranje otpada.

Ukupni instalirani kapaciteti za proizvodnju električne energije u FBiH u 2018. godini iznose 2.741 MW, od čega se na termoelektrane odnosi 1.181 MW ili 43,1% ukupnih kapaciteta, na hidroelektrane (uključujući i distributivne hidroelektrane u sastavu JP Elektroprivreda BiH) 1.373 MW ili 50,1%, industrijske energane (energane u sastavu „GİKIL“ d.o.o.) Lukavac, te energane u sastavu Natron Hayat d.o.o. Maglaj) 68 MW ili 2,4%, te na kapacitete na bazi obnovljivih izvora energije (kvalifikirani proizvođači) 120 MW ili 4,9%.³¹

Grafikon: Struktura kapaciteta za proizvodnju električne energije u FBiH

Izvor: FERK

Važno je naglasiti da se udio kapaciteta postrojenja za proizvodnju električne energije iz OIEiEK od 2012. godine značajno povećao. U 2012. godini ovaj udio je iznosio 1,0%, da bi se do 2018. godine ovaj udio povećao na 4,9%.³² Ovom povećanju kapaciteta značajno je doprinijelo puštanje u rad VE Mesihovina instalirane snage od 50,6 MW. Ako ovom

³¹FERK, prema odredbama Zakona o električnoj energiji u Federaciji Bosne i Hercegovine, proizvođačima električne energije koji u pojedinačnom objektu za proizvodnju električne energije koriste otpad ili obnovljive izvore energije na ekonomski primjeren način, uključujući kombinirani ciklus proizvodnje toplinske i električne energije, u skladu sa mjerama zaštite okoliša, daje status kvalificiranog proizvođača.

³²Ovdje su uključena sva izgrađena i na mrežu priključena postrojenja koja električnu energiju proizvode iz obnovljivih izvora energije, koji se vode u registru postrojenja Operatora za OIE, kao i VE Mesihovina koja se nalazi u sastavu EP HZHB Mostar.

podatku dodamo i hidroelektrane koje su u sastavu EPBiH i EP HZHB, onda ukupni kapaciteti koji koriste OIE iznose 54,7% ukupnih kapaciteta.

Ukupna proizvodnja električne energije u FBiH u 2018. godini iznosila je 9.535 GWh, što je za 12,9% više u odnosu na 2017. godinu. Ostvarena proizvodnja u termoelektranama iznosila je 5.648 GWh, što je za 6,0% niže nego prethodne godine i učestvuje sa 59,2% ukupne proizvodnje. Za isti period u hidroelektranama je proizvedeno 3.518 GWh električne energije, što je za 57,8% više u odnosu na 2017. godinu, a to povećanje efekat je povoljnih hidroloških prilika, kao glavnim faktorom iskorištenja kapaciteta hidrocentrala.

Ostvarena proizvodnja električne energije iz OIE u 2018. godini je na najvišem nivou u posmatranom periodu (2012.-2018. godina) i skoro udvostručena u odnosu na prethodnu godinu, što je najvećim dijelom rezultat puštanja u rad VE Mesihovina.

Ukupna ostvarena godišnja potrošnja električne energije u 2018. godini iznosila je 6.830 GWh, što je za 10,4% manje u odnosu na 2017. godinu. Smanjenje potrošnje električne energije najvećim dijelom je rezultat smanjenje potrošnje velikih kupaca, dok je distributivna potrošnja smanjena za 0,5%, što je pokazatelj efikasnije potrošnje el.energije. Od ukupne potrošnje, najviše se odnosi na distributivnu potrošnju (89,3%), dok se na potrošnju velikih kupaca odnosi 8,7% ukupne potrošnje.

Tabela: Proizvodnja i potrošnja električne energije u FBiH (GWh)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Proizvodnja u hidroelektranama	2.316	4.273	3.372	3.259	2.935	2.229	3.518
Proizvodnja u termoelektranama	5.368	5.561	5.787	5.413	5.792	6.007	5.648
Proizvodnja u malim i industrij. el.	123	95	132	175	256	60	81
Proizvodnja iz OIEiEK	59	91	107	65	156	150	287
Proizvodnja ukupno	7.866	10.020	9.398	8.912	9.139	8.446	9.535
Distributivna potrošnja	5.720	5.139	5.146	5.919	5.913	6.130	6.098
Veliki kupci	2.583	2.496	2.254	2.213	1.961	1.229	595
Vlastita potrošnja elektrana	67	9	-	14	52	266	137
Potrošnja ukupno	8.370	7.644	7.400	8.146	7.926	7.625	6.830

Izvor: (DERK, 2019)

Federacija BIH ima trenutno solidan udio hidroelektrana u proizvodnom miksu. Međutim, kao strategijski izazov za iduće razdoblje potrebno je definisati razvoj termo portfelja s obzirom na očekivani rast potrošnje i snižavanje sati rada pojedinih blokova. Ključni izazovi koji utječu na razvojna opredjeljenja termo sektora su stari termo blokovi na kraju životnog vijeka sa niskom efikasnošću i bez sistema za odsumporavanje i denitrifikaciju, zbog čega ne zadovoljavaju ekološke standarde, te neadekvatna efikasnost poslovanja pridruženih rudnika uglja.

Izvjesno je da raspoloživi resursi i dinamika izgradnje postrojenja iz OIE neće u skorijoj budućnosti moći zamijeniti potrebu za energijom iz termoelektrana, te je neophodno zauzeti jasnu strategiju kako bi se postigla održivost energetskog sistema sa udjelom fosilnih goriva, u našem slučaju uglja

Kada je u pitanju elektroenergetski sektor, u 2018. godini su nastavljene aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje TE Tuzla Blok 7-450 MW, gdje su okončani pregovori i potpisani sporazum o finansiranju projekta sa kineskom bankom China Exim Bank. Međutim, početak konkretne izgradnje još nije započeo. Takođe, nije zabilježen značajan napredak ni u realizaciji projekta izgradnje TE Banovići Blok 1 od 350 MW, gdje su još uvijek u toku pregovori oko finansiranja projekta sa kineskom bankom Industrial and Comercial Bank of China (ICBC).

Nije zabilježen značajniji napredak u realizaciji projekta istraživanja nafte, kondenzata i prirodnog plina na prostoru Federacije BiH. Do kraja 2018. godine nije izabran konsultant na međunarodnom javnom pozivu što je bio uslov za pokretanje postupka za dodjelu koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i plina na prostoru Federacije BiH.

U međuvremenu, Vlada FBiH je pokrenula inicijavu i osigurala sredstva za izradu Strateške studije utjecaja na okoliš za Program regionalnih istraživanja nafte, kondenzata i prirodnog plina na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine za period 2014. do 2023. godine. Riječ je o jednom od najvažnijih strateških dokumenata Vlade Federacije Bosne i Hercegovine u procesu realizacije projekta istraživanja i eksploatacije nafte i plina u FBiH, u cilju identifikacije osjetljivih područja i definisanja ključnih mjera za ublažavanje uticaja istraživanja nafte na životnu sredinu (biodiverzitet, staništa, floru i faunu, geologiju i zemljište, vodno okruženje, pejzaž, kvalitet zraka, klimu, stanovništvo i zdravlje ljudi, infrastrukturu i ostale prirodne resurse, kulturno naslijeđe, uključujući arhitektonsko i arheološko naslijeđe).

Kada su u pitanju naftne rezerve, prema EU direktivi 2009/119/EC, BIH mora uskladiti zakone i regulative kojima će se osigurati kreiranje i održavanje obveznih rezervi nafte i naftnih derivata. Potrebno je formirati središnje državno tijelo za čuvanje zaliha (CES – Cetral Stockholding Entity) i privredni subjekt na nivou entiteta, na kojega bi se prenijeli zadaci vezani uz upravljanje obaveznim rezervama naftnih derivata. Rezerve nafte i derivata nafte moraju biti veće od prosječne količine 90 dnevног uvoza ili prosječne 61 dnevne potrošnje.

Kreiranje obveznih rezervi nafte i naftnih derivata u Federaciji Bosne i Hercegovine je definirano Zakonom o naftnim derivatima, prema kojemu je određeno da je „Operator – Terminali Federacije“ jedini ovlašten za uspostavu i zanavljanje rezervi naftnih derivata. Propisima u FBIH nije definirana metodologija formiranja rezervi naftnih derivata što nije u skladu s Direktivom 2009/119/EC. Federacija BIH još uvijek nije započela stvaranje zaliha nafte i derivata nafte, a takođe, postojeće skladišne kapacitete je potrebno sanirati i obnoviti u skladu sa zahtjevanim standardima.

U 2018. godini provedene su određene aktivnosti u oblasti energetske efikasnosti. U skladu sa Zakonom o energijskoj efikasnosti u Federaciji BiH, te Akcionim planom energijske efikasnosti Federacije Bosne i Hercegovine za period 2016-2018. god. (EEAPF), Vlada Federacije BiH donijela je Uredbu o provođenju energijskih audita i izdavanju energijskog certifikata i Uredbu o uslovima za davanje i oduzimanje ovlaštenja za obavljanje energijskih audita i energijsko certificiranje zgrade, („Službene novine Federacije BiH“, broj 87/18. od 02.11.2018. godine). Odluka o utvrđivanju Privremenih smjernica politike za provođenje energijske efikasnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine, koju je Vlada FBiH usvojila u 2017. godini još uvijek se nalazi u parlamentarnoj proceduri.

Putem Kantonalne platforme, oformljene Odlukom o uspostavljanju Kantonalne platforme u Federaciji BiH, broj: 05-34-2270/17 od 12.03.2018. godine, uz tehničku asistenciju i pod pokroviteljstvom Njemačkog društva za međunarodnu saradnju (GIZ), kroz projekat „Poticanje energetske efikasnosti u BiH“, svih 10 kantona u Federaciji BiH sačinilo je Kantonalne planove energijske efikasnosti za period 2016. - 2018. (KEEAP) koji su u fazama usvajanja na kantonalnim vladama.

Takođe, prema Zakonu o energijskoj efikasnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine (“Službene novine Federacije BiH”, broj 22/17), federalni ministar energije, rudarstva i industrije je donio Odluku o utvrđivanju Metodologije izračuna i raspodjele indikativnih ciljeva Federacije BiH za ostvarivanje ušteda u potrošnji energije.

Preporuke

- Kontinuirano educirati građane o značaju energije i energetskih resursa za razvoj društva, te raditi na podizanju nivoa svijesti o štednji energije;
- Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH;
- Emisijom dužničkih vrijednosnih papira pojedinih kompanija koje su u vlasništvu Federacije BiH obezbijediti sredstva koja će biti usmjerena na kapitalne elektro-energetske projekte;
- Ubrzati donošenje metodologije formiranja rezervi naftnih derivata, te aktivno raditi na sanaciji i modernizaciji kapaciteta za skladištenje derivata nafte u skladu sa zahtjevanim standardima;
- Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve uraditi strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina;
- Kroz proces približavanja EU stalno usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU;
- Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH;
- Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspekcijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi;
- Zakonski urediti geološka istraživanja na području Federacije Bosne i Hercegovine da bi se istraživanje i korištenje mineralnih sirovina radilo planski i kontrolisano;
- Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete zraka;
- Dosljedno i efikasno pratiti implementaciju Strategije upravljanja vodama FBiH na federalnom, kantonalmom i opštinskom nivou;
- Uskladiti pokazatelje Federalnog zavoda za statistiku za sektor voda sa potrebama sektora voda i standardnim statističkim indikatorima u EU.

5.3 Transport i komunikacija

Sektor prevoza i skladištenja u BDP-u FBiH posljednjih nekoliko godina pokazuje stabilan udio, i u 2018. godini iznosi 3,8%, dok sektor informacija i komunikacija učestvuje sa 4,1%, sa nešto nižim učešćem u odnosu na prethodnu godinu. Prosječan broj zaposlenih u sektoru prijevoza i skladištenja u 2018. godini iznosi 24.062 ili 4,6% ukupne zaposlenosti u FBiH. U sektoru informacija i komunikacija prosječan broj zaposlenih u 2018. godini iznosi 14.419 (2,8% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH). Posmatrajući zajedno ova dva područja djelatnosti, u 2018. godini je zabilježeno povećanje zaposlenosti za 2,8%.³³

Tabela: Zaposlenost u transportu i komunikacijama (sektori prevoz i skladištenje i informacije i komunikacije zajedno)

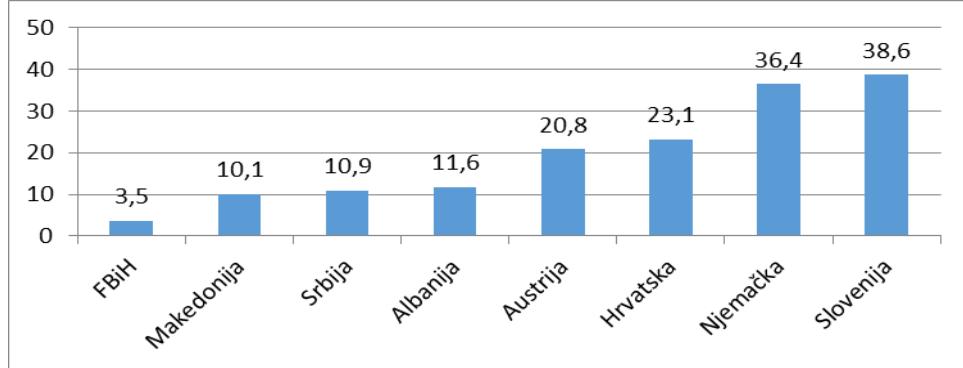
Zaposlenost	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Zaposleni u TiK	33.938	34.388	35.370	36.240	35.963	37.451	38.481
Zaposleni u FBiH	437.331	435.113	443.587	450.121	457.974	505.201	519.800
Zaposleni u TiK (%), FBiH = 100	7,8	7,9	8,0	8,1	7,9	7,4	7,4

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

U Federaciji BiH u 2018. godini nije zabilježen značajniji napredak u razvoju prometne infrastrukture. Dužina u potpunosti izgrađene i funkcionalne autoceste na Koridoru Vc na kraju 2018. godine ostala je nepromijenjena u posljednjih pet godina, i iznosi 92 km.

Zaostatak u razvoju moderne transportne mreže najbolje ilustruje poređenje u dužini autocesta regije, gdje FBiH zaostaje čak i za Republikom Srpskom koja je do sada pustila u promet 106 km autoceste. Albanija koristi 334 km autocesta, Makedonija 259 km, Srbija 963 km, Hrvatska 1.310 km, Slovenija 783 km.

Grafikon: Gustina autocesta u FBiH (km/1000 km²)

Izvor: EUROSTAT, FZS, obrada FZZPR

Gustina modernih autocesta u FBiH iznosi 3,5 km na 1000 km² geografske površine, što je za oko 3 puta manje u odnosu na Albaniju (11,6 km/1000 km²), Srbiju (10,9 km/1000 km²) i Makedoniju (10,1 km/1000 km²), a u odnosu na Hrvatsku i na druge zemlje EU ovaj jaz je mnogo veći.

³³ Podatak o broju zaposlenih se od 2017. godine FZS preuzima u cijelosti iz Poreske uprave FBiH, za razliku od podataka za prethodne godine koji su nastali na osnovu mjesecnih i godišnjih istraživanja FZS, te usporedbu sa prethodnom godinom treba uzeti sa rezervom.

Tabela: Cestovna infrastruktura u FBiH

Godina	CESTE (km)						UKUPNO	
	Autoceste	Magistralne		Regionalne				
		asfalt	makadam	asfalt	makadam			
2012	37	1900	77	1988	546	4511		
2013	50	1900	77	1990	550	4517		
2014	92	1900	77	2088	550	4.615		
2015	92	1900	77	2095	543	4.615		
2016	92	1998	70	2060	513	4.733		
2017	92	1998	70	2049	497	4.614		
2018	92	2002	66	2048	520	4.728		

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Kada su u pitanju magistralne ceste, dosadašnja ulaganja odnosila su se uglavnom na radove rekonstrukcije postojećih magistralnih cesta (sanaciju asfaltnih slojeva, poboljšanje odvodnje i sigurnosnih komponenti, te sanaciju cestovnih objekata), dok se malo radilo na poboljšanjima vezanim za povećanje prometa i povećanje sigurnosti. U 2018. godini ukupna dužina magistralnih i regionalnih cesta ostala je nepromjenjena u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela: Broj registriranih putničkih motornih vozila u FBiH prema starosti vozila

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
do 2 godine	11.786	8.853	7.143	7.174	8.887	10.249	10.875
3-5 godina	25.086	22.127	22.998	21.419	17.739	16.394	18.6683
6-10 godina	83.303	80.043	73.105	69.123	69.643	66.696	60.652
11-15 godina	121.817	149.041	175.343	186.043	168.075	156.691	157.503
više od 15 godina	223.765	222.280	220.988	232.500	270.592	297.322	318.524
Udio vozila starijih od 15 godina	48,0%	46,1%	44,2%	45,0%	50,6%	54,3%	56,3%
UKUPNO	465.757	482.344	499.577	516.259	534.936	547.352	566.237

Izvor: FZS

Broj registrovanih putničkih motornih vozila je u stalnom porastu. Međutim, znatno brže raste broj registrovanih vozila starijih od 15 godina, čime se udio tih vozila u ukupnom broju registrovanih vozila povećava. U 2018. godini 56,3% registrovanih putničkih motornih vozila su starija od 15 godina, što dodatno negativno utiče na sigurnost drumskog saobraćaja, kao i na okolišni aspekt udaljavajući se od propisanih standarda EU po pitanju emisija štetnih izduvnih gasova.

Broj prometnih nesreća u FBiH je u 2018. godini iznosio 25.905, što je za 6,5% manje u odnosu na prethodnu godinu. Smrtno je stradalo 143 osobe, dok je 6.756 osoba teže ili lakše povrijeđeno. U periodu od 2013. do 2018. godine, u 2018. godini je zabilježen najmanji broj saobraćajnih nesreća, sa najmanje poginulih i povrijeđenih osoba.

Tabela: Prometne nesreće u FBiH

Godina	Prometne nesreće	Broj poginulih	Broj povrijeđenih
2013	26.698	184	6.637
2014	27.578	159	6.900
2015	28.982	186	7.168
2016	29.321	188	7.477

2017	27.720	176	6.835
2018	25.905	143	6.756

Izvor: FZS

U Federaciji BiH dominira cestovni prevoz putnika i robe. Količina prevezene robe cestovnim prevozom u 2018. godini zabilježila je najveću vrijednost u periodu od 2012. godine i iznosi 2.818 mil. tonskih kilometara, i u posmatranom periodu je rasla po prosječnoj godišnjoj stopi od 11,7%.

Željeznički transport robe je još uvijek na niskom nivou u poređenju sa cestovnim prevozom robe. U 2018. godini ostvareni željeznički prevoz robe iznosio je 807 mil tonskih km, a u periodu od 2012. godine rastao je po prosječnoj godišnjoj stopi od 1,6%. U odnosu na prethodnu godinu, zabilježeno je povećanje transporta robe za 10,5%.

ŽFBiH ostvaruju dobru iskorištenost infrastrukture u teretnom saobraćaju, ali je vozni park koji se koristi u prevozu tereta već sada veoma star. Gustina prevoza tereta željezničkim transportom iznosi 1,2 miliona tona-km/ruta-km, što je znatno više u odnosu na zemlje regionalne (u prosjeku za 48%), dok je znatno manje u odnosu na razvijene željeznice Evrope. Na primjer, u odnosu na Sloveniju gustina teretnog saobraćaja je dvostruko manja, dok je u odnosu na Austriju skoro 4 puta manja.

Kod prevoza putnika, takođe, dominira cestovni vid transporta. U 2018. godini 1.322 mil. putničkih km ostvareno je u cestovnom prevozu, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 6,7%.

Željeznički prevoz putnika u 2018. godini iznosi svega 30 mil. putničkih km i u cijelosti se fokusira na unutrašnji putni promet, dok je za razvoj međunarodnog putnog transporta željeznicom od posebne važnosti kvalitet putne infrastrukture i interes za uspostavu međunarodnih putnih linija koji pokazuju uprave željeznica susjednih zemalja, najprije Hrvatske, Srbije i Mađarske.

Tabela: Prevoz putnika i robe u FBiH prema vrsti transporta

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Prevoz putnika željezničkim transportom (mil.putničkih km)	35	25	22	21	12	22	30
Prevoz robe željezničkim transportom (mil.tonskih km)	734	787	885	835	768	730	807
Prevoz putnika cestovnim transportom (mil.putničkih km)	1.328	1.279	1.227	1.292	1.326	1.239	1.322
Prevoz robe cestovnim transportom (mil.tonskih km)	1.448	1.638	2.050	2.448	2.401	2.686	2.818
Prevoz putnika zračnim transportom (000 putnika)	658	792	926	1.103	1.199	1.533	1.656
Prevoz robe zračnim transportom (000 tona)	1.807	1.865	2.397	4.177	7.847	2.170	1.986

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

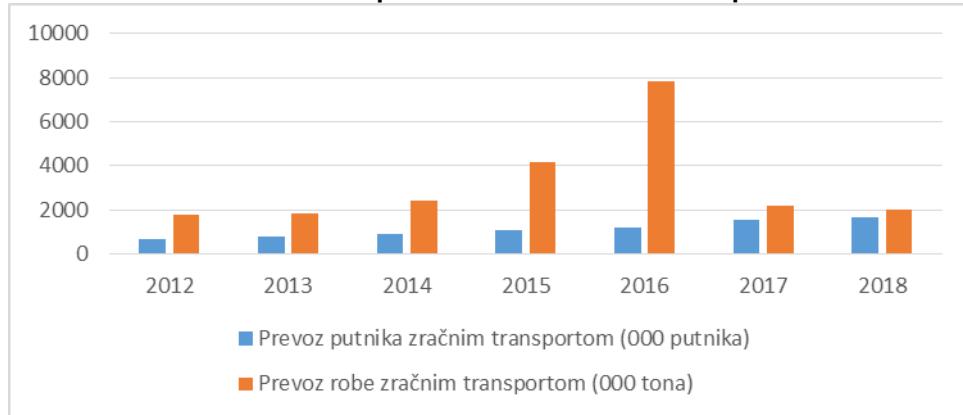
Željezničko tržište još uvijek nije otvoreno za strane operatore, jer željeznička infrastruktura nije u potpunosti obnovljena i modernizirana u skladu sa standardima EU. Pristup mreži je dostupan samo za željezničke kompanije koje su licencirane i imaju sigurnosni certifikat. „Izjave o željezničkoj mreži“ od strane dva upravitelja infrastrukture nisu objavljene. Bosna i Hercegovina je djelimično implementirala zakone o sigurnosti željeznica i u potpunosti primjenjuje Konvenciju o međunarodnom željezničkom prijevozu (COTIF). Licenciranje i izdavanje sigurnosnih certifikata zahtjeva daljnje poboljšanje, kako u regulatornom, tako i u proceduralnom smislu.

Razvojnu šansu Federacija BiH ima u aktuelizaciji projekta izgradnje dijela pruge na dionici Vareš – Banovići. Realizacijom ovog projekta bi se uspostavila značajno kraća dužina željezničkog putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko (za oko 130 km), što bi doprinijelo razvoju teretnog željezničkog saobraćaja i razvoju i većem korištenju Luke Brčko, ali i razvoju putničkog prevoza željeznicom. Postojeća putna linija Sarajevo – Doboј – Tuzla bi bila skraćena sa 260 km na 130 km, dok bi linija Sarajevo – Beograd bila skraćena sa 500 na 370 km.

Takođe, ova željeznička konekcija dala bi veliki doprinos stabilnosti elektroenergetskog sektora u našoj zemlji, budući da će doprinijeti sigurnosti u snabdijevanju elektrana u Kaknju i Tuzli. Ovim projektom dobila bi se niža cijena transporta za znatno kraću relaciju, što bi u konačnici imalo ekonomske efekte u jeftinijem kilovat-satu električne energije.

Prevoz putnika zračnim transportom u FBiH bilježi značajan porast u odnosu na 2017. godinu. Ukupan broj prevezenih putnika u 2018. godini iznosi 1,66 miliona, što je za 8% više u odnosu na prethodnu godinu. U periodu od 2012. godine zabilježeno je prosječno godišnje povećanje broja prevezenih putnika za 16,6%, što je pokazatelj značajne ekspanzije ovog vida transporta i potrebe za povećanim ulaganjima u razvoj i modernizaciju aerodromske infrastrukture.

Grafikon: Prevoz putnika i robe zračnim transportom

Izvor: FZS

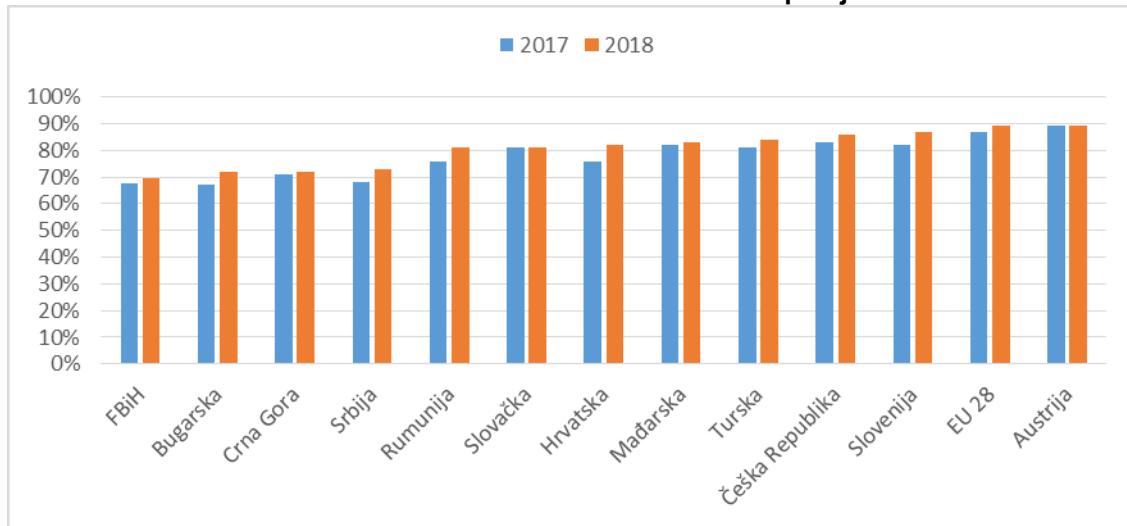
Glavno pitanje u vezi zračnog saobraćaja je potreba da se razvije mreža ruta. Nedostatak inter-regionalne povezanosti smanjuje atraktivnost regije. S obzirom na nerazvijenost cestovne i željezničke transportne infrastrukture, najbrži i najjeftiniji način da se povećaju intraregionalne veze između zemalja regije mogu biti zrakom. Sinergija može biti realizirana u skladu s inicijativom zračne politike na Zapadnom Balkanu (Joint Service 31 Provision Area) koja ima za cilj stvaranje proaktivnog odnosa između regionalnih uprava civilnog zrakoplovstva i pružatelja usluga. Neophodna je i koherentnost sa programom

ISIS (Implementation of the Single European Sky in South-East Europe – Provedba Jedinstvenog evropskog neba u jugoistočnoj Evropi).

U Federaciji BiH 70% domaćinstava posjeduju internet priključak, pri čemu ne zaostajemo mnogo za Crnom Gorom (72%) i Srbijom (72%), ali je značajno ispod prosjeka EU (89%).

U Federaciji BiH u 2018. godini registrovano je ukupno 503.595 internet pretplatnika od čega je najveći broj pretplatnika xDSL pristupa i kablovskog interneta (84%), pri čemu se bilježi pozitivan trend povećanja zastupljenosti ovih tehnologija. Kad je u pitanju brzina prenosa podataka, najveći broj pretplatnika pristupa brzinom većom od 10 Mbit/s.

Grafikon: Pokrivenost domaćinstava internet priključkom

Izvor: FZS, EUROSTAT

Broj pretplatnika fiksne telefonije pokazuje trend opadanja, dok se bilježi trend povećanja broja pretplatnika mobilne telefonije. Zastupljenost mobilne telefonije (broj mobilnih korisnika na 100 stanovnika) iznosi 105% u 2018. godini.

Tabela: Broj inernet pretplatnika i pretplatnika telefonije

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 ³⁴
Pristup modemom	42.570	36.323	38.877	38.419	38.075	36.790	51.330
Pristup iznajmljenim linijama	512	1.171	1.022	475	962	816	1004
Broj ISDN pretplatnika	42.300	40.674	39.482	36.003	33.560	31.065	28.007
Broj ADSL pretplatnika	162.318	213.453	230.216	242.993	259.871	276.105	423.254
Ukupno internet pretplatnika	247.700	291.621	309.597	317.890	332.468	344.776	503.595
Pretplat. fiksne telefonije u 000	525	507	488	447	411	384	460
Pretplat.mobilne telefonije u 000	2.063	2.133	2.216	2.163	2.232	2.242	2.306

Izvor: FZS

U FBiH je zabilježen značajan porast korištenja interneta putem mobilnih mreža. Imajući u vidu sve veću potrebu korisnika za korištenjem interneta putem mobilnih mreža, operatori

³⁴ Podaci za 2018. godinu uključuju i druge manjinske operatore, zbog čega se znatno razlikuju u odnosu razliku od prethodnu godinu

kreiraju tarifne pakete koji uključuju sve veće količine besplatnog mobilnog interneta. Osim toga, operatori nude mobilni Internet putem USB modema i SIM kartice na kojoj je onemogućen govorni saobraćaj i koja je namijenjena isključivo za prijenos podataka.

Preporuke:

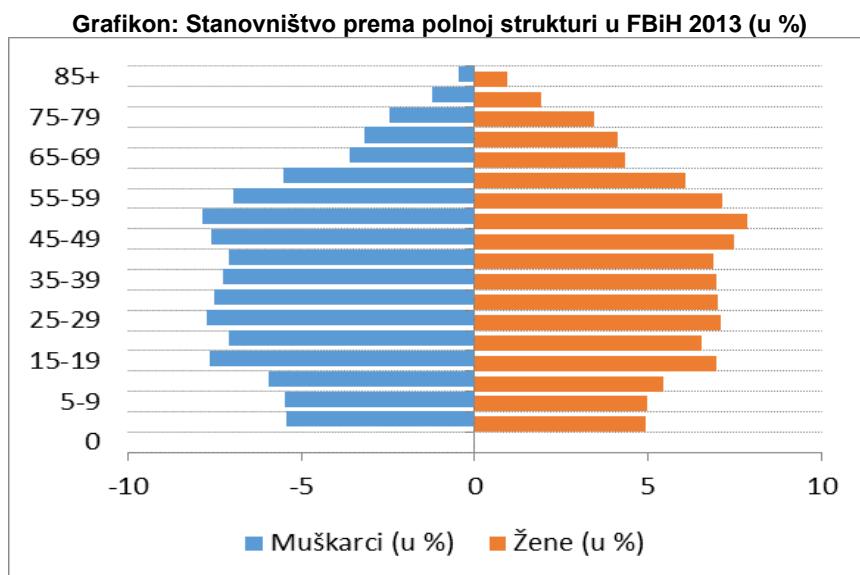
- Ubrzati izgradnju prioritetnih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena Zenicu i Tuzlu;
- Pronaći rješenje kako bi se na adekvatan način implementirao Zakon o finansijskoj konsolidaciji JP ŽFBiH, i time stvorili uslovi za ekonomsko i tržišno orijentisano poslovanje ovog preduzeća;
- Intenzivirati aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko, a time i dužina putnog pravca Sarajevo – Beograd;
- Intenzivno raditi na modernizaciji željezničke infrastrukture u skladu sa međunarodnim standardima, te omogućiti razvoj međunarodnog putničkog željezničkog transporta;
- Privatizirati manjinske udjele javnih telekom operatera u svrhu poboljšanja kvaliteta usluga i obezbjeđenja dodatnih sredstava koja će se usmjeriti na povećanje konkurentnosti privrede;
- Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture;
- Obezbijediti preduslove za razvoj i veće korištenje luke Brčko ulaganjem u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.

6. SOCIJALNA UKLJUČENOST

Stanovništvo predstavlja osnovnu odrednicu jedne zemlje i njenog ukupnog socio-ekonomskog razvoja. Na promjene u strukturi stanovništva utiču brojni faktori prirodnog (natalitet, mortalitet, fertilitet) i mehaničkog karaktera (migracije).

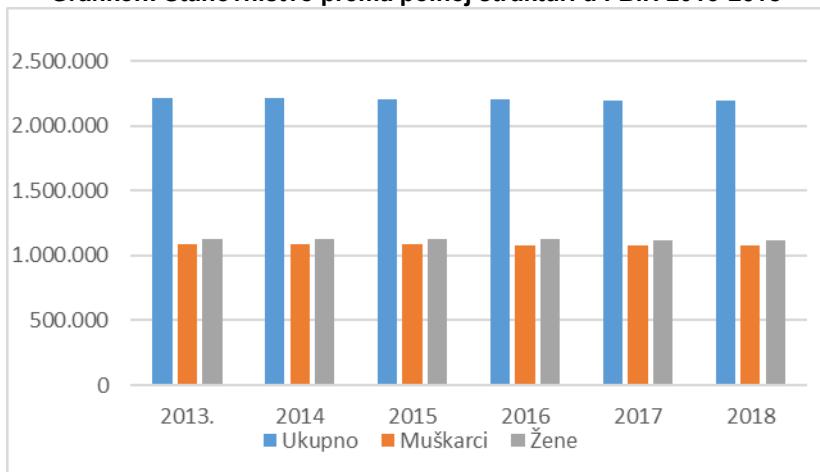
Prema prvom poslijeratnom popisu stanovništva koji je obavljen 2013. godine, broj stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosio je 3.531.159 i u odnosu na popis iz 1991. godine smanjio se za 19,3%. Od ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini (4,38 mil. stanovnika 1991. godine), prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federaciji BiH „pripalo“ je 2,76 mil. a RS-u 1,62 mil. stanovnika. Prema popisu 2013. godine, u Federaciji BiH je bilo 2.219.220 stanovnika. Najveći broj stanovnika zabilježen je u Tuzlanskom kantonu 445.028 i Kantonu Sarajevo 413.593 stanovnika.

Prema procjenama koje Federalni zavod za statistiku radi na osnovu objavljenog popisa iz 2013. godine, ukupan broj stanovnika u Federaciji BiH na dan 30.06.2018. godine iznosio je 2.196.233 od čega 1.118.252 žena i 1.077.981 muškaraca. U periodu 2013-2018. godina broj stanovnika opao je po prosječnoj stopi od 0,2%.

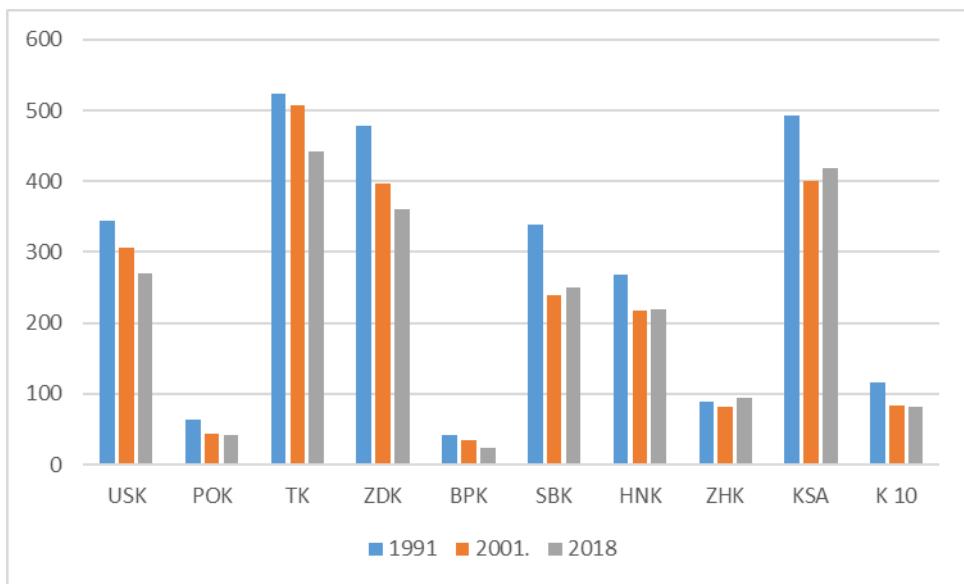
Izvor: (FZS, Popis stanovništva 2013.)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

Grafikon: Stanovništvo prema polnoj strukturi u FBiH 2013-2018

Izvor: (FZS, 2018)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

Grafikon: Stanovništvo po kantonima 1991 - 2018 (u 000)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

Nakon što je rat ostavio dubok uticaj na demografsku strukturu, i u godinama poslije su prisutni negativni demografski trendovi. Reprodukcija stanovništva je duboko poremećena i neizvjesno je kada će se normalizirati. Osnovne promjene u strukturi stanovništva ogledaju se u smanjenju broja mlade populacije 0-14 godina, smanjenju nataliteta, izraženom starenju stanovništva, odnosno povećanom broju populacije starije od 65 godina. Migracije su sve češće, posebno one koje su uzrokovane ekonomskim razlozima. Pored ekonomskih razloga, na strukturu stanovništva značajno utiče nezavršen povratak izbjeglih i raseljenih lica. Najveći broj povrata ostvaren je u prve tri godine po uspostavljanju mira.

U periodu 01.01.1996. - 31.12.2018. u Federaciju BiH vratilo se 744.261 raseljena osoba i izbjeglica. Od toga 352.628 je raseljenih osoba, a 391.633 izbjeglica. U toku 2018. godine ostvareno je 42 povratak i to u Tuzlanski (36) i Kanton Sarajevo (6).³⁵

Prema podacima Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica (stanje 03.12.2018.), u FBiH živi 5.097 raseljenih porodica čije je i ranije prebivalište bilo u FBiH, 7.527 raseljenih porodica čije je ranije prebivalište bilo u općinama RS, i 18 porodica čije je ranije prebivalište bilo u Brčko Distriktu. Ukupan broj raseljenih osoba na dan 03.12.2018. godine u FBiH iznosio je 36.564, od čega 15.813 je interno raseljenih osoba (ranije i sadašnje prebivalište u FBiH), 20.706 osoba čije je ranije prebivalište bilo u RS, a sada borave u FBiH i 45 raseljenih osoba čije je ranije prebivalište bilo u BD (FMROI, 2019).

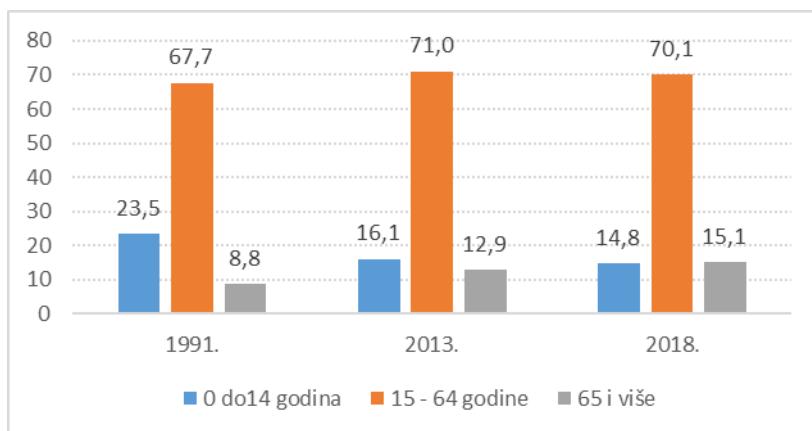
Za potrebe rješavanja problema izbjeglica i raseljenih lica, a u okviru Tekućih transfera u Budžetu FBiH za 2018. godinu Federalnom ministarstvu raseljenih osoba i izbjeglica odobren je transfer za raseljena lica i povratnike u iznosu od 16.100.000 KM, za programe povratka u RS 3.000.000 KM, a za zajedničke međuentitetske i općinske projekte i projekte sa nevladinim organizacijama odobren je transfer u iznosu od 2.000.000 KM. U okviru kapitalnih transfera, za podršku povratka izbjeglica i prognanih osoba sa područja regije Srebrenica odobreno jer 1.500.000 KM.

Na osnovu dvije odluke, Vlada FBiH je izvršila odobravanje izdvajanja sredstava iz Budžeta FBiH za 2018. godinu u ukupnom iznosu od 290.000 KM za sufinanciranje projekta CEB II - zatvaranje kolektivnih centara i alternativnih smještaja.

U cilju osiguranja uvjeta održivog povratka i ekonomskog jačanja povratnika i njihove reintegracije u BiH tokom 2018. godine nastavljena je realizacija Programa podrške održivog povratka.

Posljednjih godina primjetan je trend brzog starenja stanovništva u FBiH. Prema podacima iz ranijih popisa stanovništva, evidentno je da se broj stanovnika dobne skupine 0-14 godina konstantno smanjivao. Od ukupnog broja stanovnika Federacije BiH u 2018. godini, populacija 0-14 godina čini 14,8% od čega najveći dio otpada na Tuzlanski kanton (19,8%). Radno sposobnu populaciju od 15-64 godine u FBiH čini 70,1% ukupne populacije, dok 15,1% otpada na populaciju stariju od 65 godina.

Grafikon: Starosne skupine (struktura u %)

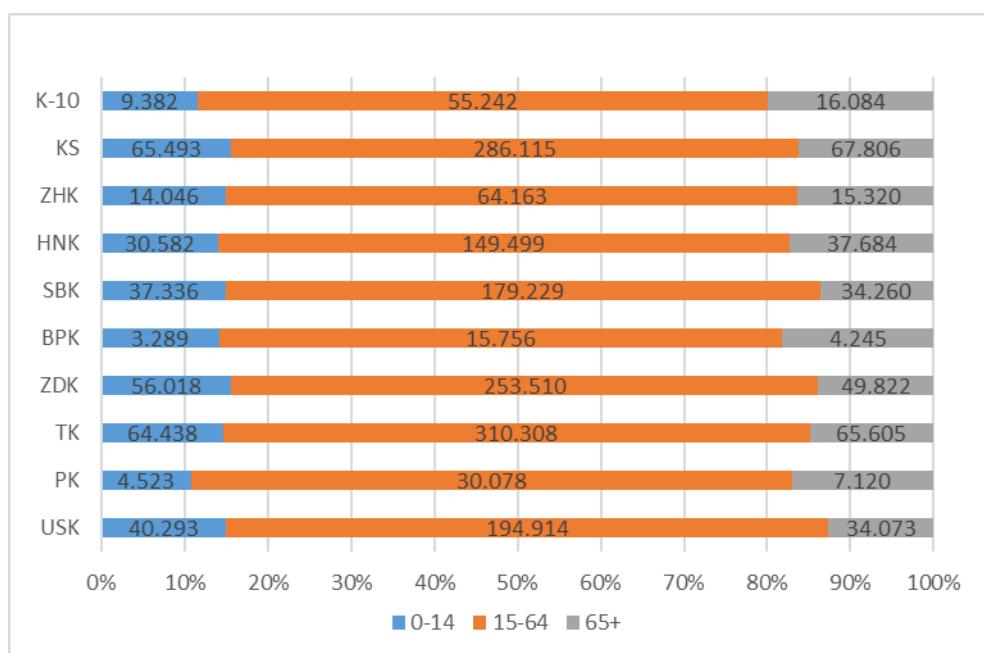

Izvor: (FZS, 2018)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

³⁵ Pregled povratka raseljenih osoba i izbjeglica na područje FBiH - Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica 2019.

Iako je u zadnje dvije godine zabilježen lagani rast broja živorođenih, situacija za prosto obnavljanje stanovništva je i dalje nepovoljna. Na broj rađanja utiče promjena broja stanovnika i njihova starosna struktura koja vrši povratni uticaj na rađanje stanovništva. Taj uticaj se ogleda u obimu broja žena starosne dobi 15 do 49 godina.

Grafikon: Udio starosnih grupa po kantonima 2018.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018.)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Prema popisu stanovništva 2013. godine, u FBiH 24,9% (u BiH 24,1%) ženskog stanovništva bilo je u reproduktivnoj fazi. U okviru ove grupacije na žene koje su u optimalnoj fazi rađanja (20-34 godine) otpada 42,2%. Opšta stopa fertiliteta u 2017. godini iznosila je 37,5‰ (2016. godine 36,8‰, 2015. 35,8‰, 2014. 36,4‰, a 2013. godine 36,5‰)³⁶.

Stopa ukupnog fertiliteta³⁷ u 2017. godini iznosila je 1,29 djece. Uzimajući u obzir činjenicu da, kako bi se obezbijedila stopa proste reprodukcije stanovništva, stopa ukupnog fertiliteta treba da bude na nivou 2,1 dijete po ženi, može se reći da ovi pokazatelji ukazuju na veoma nepovoljnu demografsku sliku.

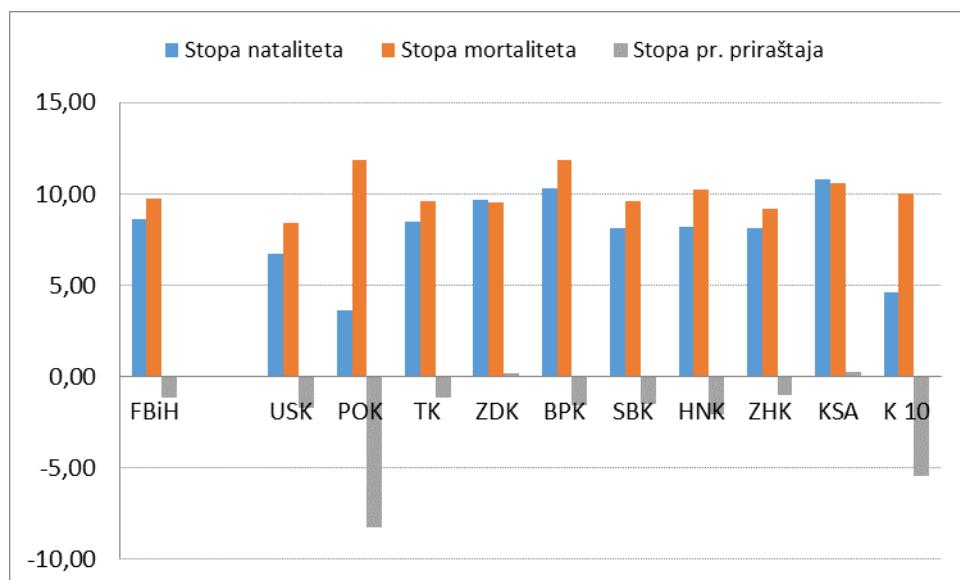
Stopa nataliteta u FBiH u 2018. godini iznosila je 8,61‰, a stopa opšteg mortaliteta 9,76‰. Prirodni priraštaj je negativan (-1,16‰) i nešto je veći u odnosu na 2017. godinu kada je iznosio -0,80‰. (2016. -0,66, 2015. -0,84, 2014. -0,08, 2013. -0,01‰, 2012. 0,65‰). U izvještajnoj godini zabilježen je negativan odnos broja živorođenih i umrlih po kantonima. Pozitivna, ali i veoma niska stopa prirodnog priraštaja zabilježena je jedino je u Kantonu Sarajevo (0,22‰) i Zeničko-dobojskom kantonu (0,19‰)³⁸

³⁶Opšta stopa plodnosti ili fertiliteta je godišnji broj živorođenih na 1000 žena u fertilnom kontigentu (od 15. do 49. godine starosti). Izvor podataka: FZS, Statistički godišnjak 2018., zadnji raspoloživi podaci.

³⁷Stopa ukupnog fertiliteta - ukupan broj živorođene djece na jednu ženu uz uslov fertiliteta po starosti iz godine posmatranja, zanemarujući smrtnost. Izvor podataka: FZS, Statistički godišnjak 2018., zadnji raspoloživi podaci.

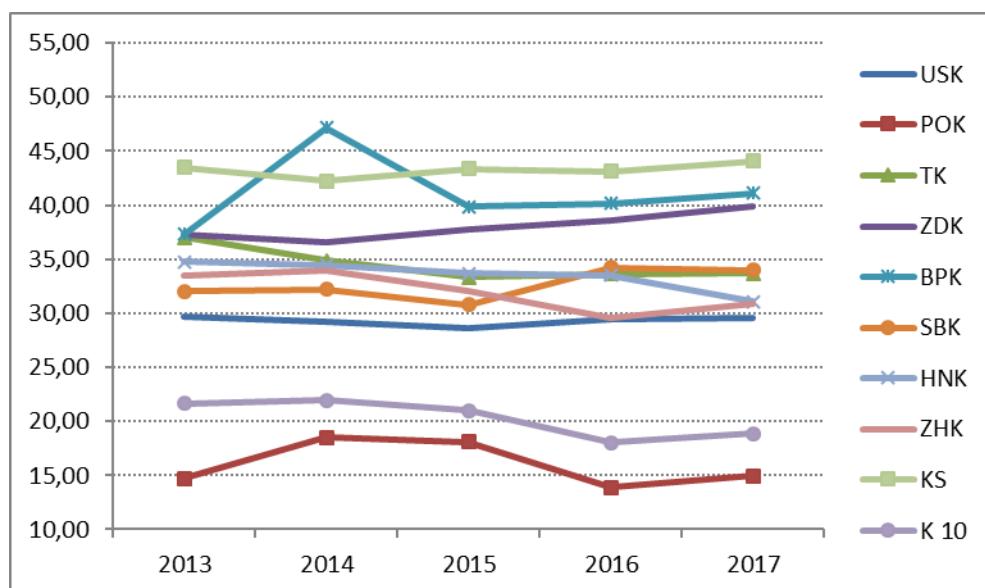
³⁸Izvor podataka:FZS, Mjesečni statistički pregled po kantonima FBiH 2/17; Prirodno kretanje stanovništva – prvi rezultati, februar 2018. godine. Obrada FZZPR

Grafikon: Prirodni priraštaj po kantonima 2018 (u %)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018.)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Grafikon: Stopa fertiliteta po kantonima u periodu 2013 - 2017³⁹

Izvor: (Federalni zavod za statistiku , 2017)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2015. godine (zadnji raspoloživi podaci), procenat siromašnih domaćinstava je 16,0%, dok je procenat siromašnih pojedinaca 17,1%. Polazeći od procijenjenog broja stanovnika u anketi - 1.943.513 i utvrđenih 17,1% stanovnika ispod generalne linije siromaštva, može se zaključiti da je oko 332.341 stanovnik živio u relativnom siromaštvu (FZS, 2015). Jaz siromaštva⁴⁰ iznosio je 25,8%. U odnosu na pokazatelje o siromaštvu domaćinstava i pojedinaca prema Anketi o potrošnji domaćinstva u BiH 2004. i 2007. godine, može se reći da se broj siromašnih u

³⁹ Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički godišnjak FBiH 2018. (zadnji raspoloživi podaci)

⁴⁰Jaz siromašva mjeri koliko je (u procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva.

FBiH neznatno promijenio (2004. godine - siromašnih domaćinstava 18,3%, siromašnih pojedinaca 18,8%, 2007. godine - siromašnih domaćinstava 16,3%, siromašnih pojedinaca 17%).

Socijalna isključenost je mnogo širi pojam od siromaštva. To je proces kojim se određeni pojedinci ili grupe potiskuju na rub društva, sprečava ih se u njihovim nastojanjima da žive pristojnim životom uz puno sudjelovanje u društvu zbog njihovog etničkog porijekla, vjerske pripadnosti, staleža u društvu, dobnih ili spolnih razlika, invalidnosti, financijskih problema, nedostatka formalnog zaposlenja i obrazovanja, zaraženosti HIV virusom, migracionog statusa i mjesta prebivališta (DFID, 2005). Najugroženija su djeca, stari, osobe sa invaliditetom, povratnici i Romi.

6.1 Socijalna politika u funkciji zapošljavanja

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja je cilj koji konceptualno stavlja u primarni fokus pomoć pojedincu u razvijanju njegovih vještina i pružanje podrške na putu do zaposlenja i ekonomskog osamostaljenja, kao osnove socijalne uključenosti. Cilj usmjerava na postizanje pravičnog sistema socijalne zaštite koji materijalnu pomoć treba da pruži najugroženijim i najranjivijim kategorijama te da, s druge strane, ojača znanjem i vještinama lica koja su radno sposobna.

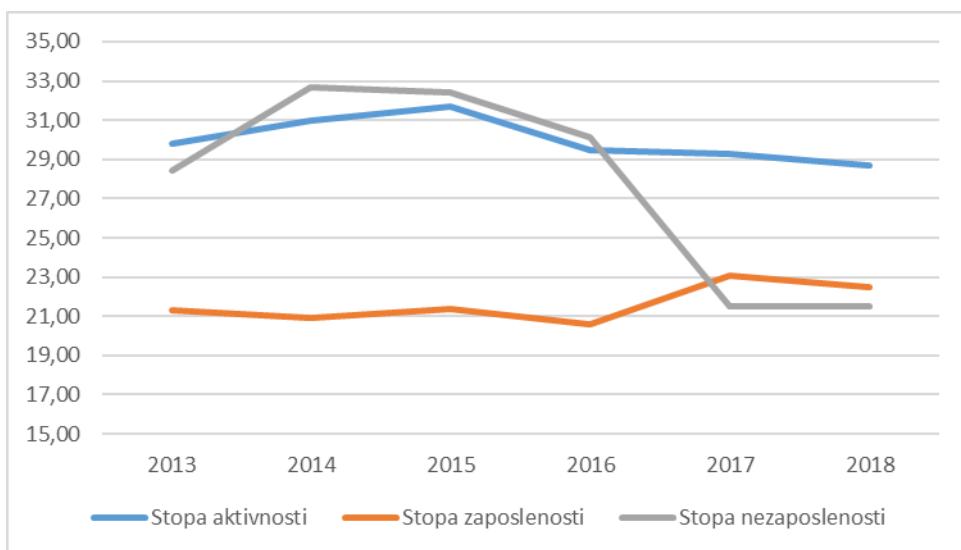
Ustav FBiH garantuje pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, dok su za realizaciju socijalne politike i obezbjeđenje socijalne zaštite nadležni i entitet i kantoni. Pitanje socijalne zaštite regulisano je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH. Činjenica da je kantonima prepušteno uređivanje ove izuzetno važne oblasti, dovodi do situacije da građani FBiH ne mogu ostvarivati na isti način pravo na socijalnu zaštitu u svim kantonima, što dovodi do neravnopravnog položaja građana na teritoriji FBiH. Sveobuhvatan set indikatora socijalne zaštite, koji bi bio i EU uporediv u BiH i FBiH nije još definisan. Agencija za statistiku u BiH izdaju tematske biltene o socijalnoj zaštiti. Ono što bi dodatno trebalo pratiti u anketama radne snage je kategorija uposlenih, a siromašnih (minimalne i niske plaće ili dugi period rada bez plaće).

Kao i prethodnih godina, i u 2018. godini znatna finansijska sredstva usmjerena su za materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenih osoba (novčana naknada, zdravstveno osiguranje i penzijsko-invalidsko osiguranje nezaposlenih osoba), ali i u programe aktivne politike zapošljavanja, čijom je realizacijom obuhvaćen veći broj osoba. Tako je u 2018. godini 10.487 nezaposlenih osoba koristilo novčanu nadoknadu, što je manje za 10,9%, i za šta su kantonalne službe zapošljavanja utrošile 48,96 miliona KM. Zdravstvenim osiguranjem bilo je obuhvaćeno prosječno mjesечно 226.181 nezaposlena osoba, što je za 5,2% manje u odnosu na prošlu godinu, a za šta je iz sredstava kantonalnih službi izdvojeno 21,23 miliona KM. Doprinosi za penzijsko invalidsko osiguranje uplaćivani su u prosjeku mjesечно za 412 nezaposlenih osoba i u ove svrhe kantonalne službe su izdvojile 1,34 miliona KM.

Zaposlenost žena u FBiH i dalje je vrlo niska. Prema Anketi o radnoj snazi 2018., zabilježen je pad stope zaposlenosti žena sa 23,1% u 2017. godine na 22,5% u 2018. godini (2016. 20,6%, 2015. 21,4%, 2014. 20,9%, 2013. 21,3%). Stopa nezaposlenosti žena ostala je ista u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 21,5% (kod muškaraca 17,8%). Stopa aktivnosti žena (odnos ženske radne snage koja predstavlja zbir zaposlenih i

nezaposlenih žena i radno sposobnog stanovništva) iznosi 28,7% (stopa aktivnosti muškaraca bilježi pad zadnjih godina i u 2018. godini iznosila je 51,1%).

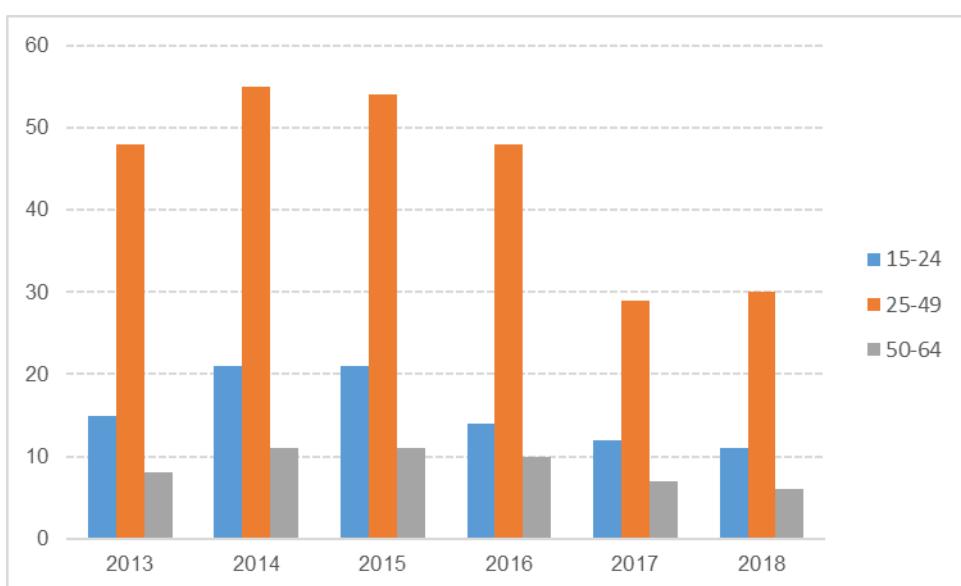
Grafikon: Indikatori aktivnosti kod žena u FBiH (%)

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2018.
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019.

Stopa nezaposlenosti žena u dobnoj starosti 25-49 godina bilježi blagi rast u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 23,2% (2017. 21%, 2016. 31,7%, 2015. 30,9%, 2014. 31,5%, 2013. 28,1%).

Grafikon: Nezaposlene žene prema intervalu starosti 2013 - 2018 (u 000)

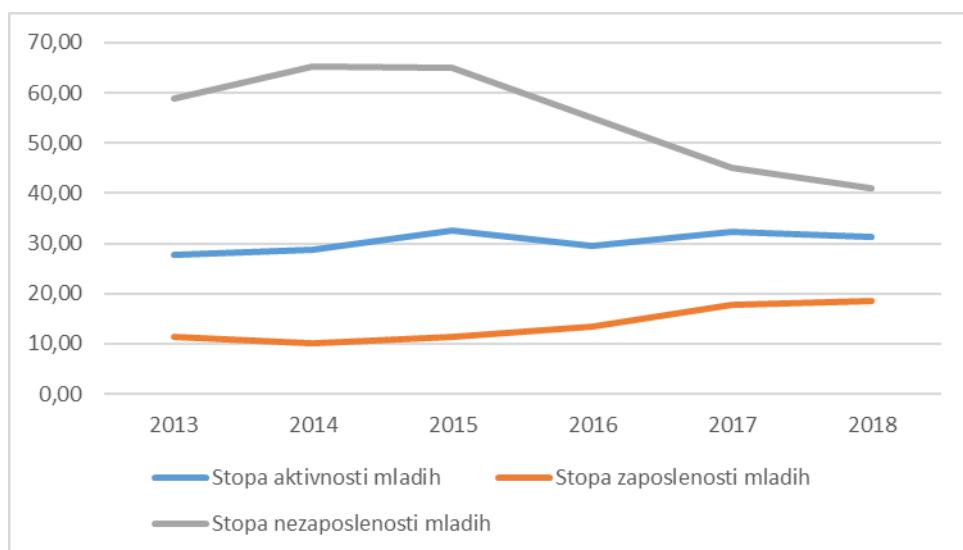
Izvor: Federalni zavod za statistiku 2018.
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019.

Od ukupno zaposlenih u 2018. godini u FBiH, samo je 8,69% mladih osoba od 15-24 godina (ARS, 2018.). Prema Anketi o radnoj snazi 2018. godine, stopa zaposlenosti mladih iznosila je 18,3% i nešto je viša u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila

17,6%. Posljednjih godina bilježi se lagani rast stope zaposlenosti mladih (odnos broja zaposlenih u starosnoj dobi od 15-24 godine u odnosu na radno sposobno stanovništvo).

Stopa aktivnosti mladih (odnos radne snage starosne dobi 15-24 (zaposleni i nezaposleni) i radno sposobnog stanovništva starosne dobi 15-24 godine) u FBiH u 2018. godini je opala u odnosu na prethodnu i iznosila je 31,4% (2017. 32,3%, 2016. 29,6, 2015. 32,6%, 2014. 28,8%).

Grafikon: Indikatori aktivnosti kod mladih u FBiH (%)

Izvor: Federalni zavod za statistiku 2018.

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019.

Stopa nezaposlenosti mladih bilježi pad u zadnje dvije godine. U 2018. godini iznosila je 41% (2017. 45,2%, 2016. 55,1%). Nezaposlenost mladih je veća i u odnosu na zemlje okruženja. Posmatrajući zemlje EU u 2018. godini, najniže stope nezaposlenosti mladih zabilježene su u Njemačkoj 6,2% i Češkoj Republici 6,7%, dok su najviše bile u Grčkoj 39,9% i Španiji 34,3%, Italiji 32,2%. U Hrvatskoj ova stopa iznosila je 23,8%, a u Sloveniji 8,8%. Prosjek EU 28, prema EUROSTAT-u, iznosio je 15,2% i u poređenju sa 2017. godinom zabilježen je pad stope nezaposlenosti mladih.

U sklopu Aktivne politike zapošljavanja, u 2018. godini pružana je podrška ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama. Realizacijom mjera aktivne politike zapošljavanja nastojalo se ostvariti zapošljavanje što većeg broja osoba sa evidencije nezaposlenih u FBiH sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću, jačanjem njihove konkurentnosti na tržištu rada, sprečavanjem dugotrajne nezaposlenosti, te stvaranjem uslova za sticanje radnih vještina. U toku 2018. godine osigurana su sredstva za ranije započete aktivnosti, a dovršene su i pojedine aktivnosti u vezi sa realizacijom Uredbe o poticanju zapošljavanja. Takođe, u sklopu Programa sufinansiranja zapošljavanja 2018. implementirane su i četiri nove mjere zapošljavanja - Zapošljavanje žena 2018., Doprinos 500, Tražim poslodavca 2018., i Služba u zajedničkim projektima 2018. (Federalni zavod za zapošljavanje 2018).

Tabela: Pregled realizacije mjera Aktivne politike zapošljavanja 2018. godine

Naziv mjere	Broj zaključenih ugovora sa poslodavcima	Iznos u KM	Broj obuhvaćenih osoba	Žene
Prvo radno iskustvo 2018.	394	2.228.364,00	637	321
Zapošljavanje žena 2018	690	3.285.037,92	1.160	1.160
Prilika za sve 2018. – mogućnost produženog sufinansiranja zapošljavanja	1.921	10.015.156,20	4.441	1.693
Doprinos 500 -2018.	51	257.266	92	32
Periodično/sezonsko zapošljavanje 2018.	936	2.779.840,85	1.455	465
Javni radovi 2018.	35	159.965	138	15
Tražim poslodavca 2018.	310	1.170.423,46	357	190
Poduzetništvo za mlade	327	1.343.286	327	115
Poduzetništvo za žene	209	907.796	209	209
Poduzetništvo za sve	605	2.427.623	605	146

Izvor: FZZ, Izvještaj o radu Federalni zavod za zapošljavanje za 2018. godinu

Takođe, i u 2018. godini nastavljen je Program zapošljavanja mladih (YEP) putem kojeg se kroz mjere realizacije Klubovi za traženje posla, Forumi o zapošljavanju mladih i razvoj socijalnog poduzetništva, te novih metoda rada u službama zapošljavanja (implementacija „Reformskog paketa“), nastoji omogućiti i olakšati zapošljavanje mladih osoba, razmjena iskustava i praksi u zapošljavanju iz regionalnih službi za zapošljavanje.

U skladu sa Memorandumom o razumjevanju o implementaciji Akcionog plana Bosne i Hercegovine s ciljem sufinansiranja zapošljavanja i samozapošljavanja Roma sa evidencije nezaposlenih u FBiH, u 2018. godini u sklopu realizacije Programa zapošljavanja Roma zaključeno je 40 ugovora za zapošljavanje 85 osoba u ukupnom iznosu od 496.000 KM.

Pravo na rad i zapošljavanje raseljenih osoba i povratnika je i dalje, pored pitanja zdravstva, socijalne zaštite i obrazovanja, jedna od najvećih prepreka održivom povratku u BiH. Kao i prethodne, i u toku 2018. godine raspisano je nekoliko javnih poziva za programe podrške i pomoći (Podrška zapošljavanju/samozapošljavanju povratnika u poljoprivredi u periodu 2018. i 2019. godine Federacija Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikt, Program podrške investicijskim projektima u cilju zapošljavanja povratnika za 2018. godinu, Programu zapošljavanja povratnika u maloj privredi za 2018. i 2019. godinu, Program - podrška razvoju start-up (početnog biznisa) povratnika za 2018. godinu).⁴¹

Za rješavanje problema zapošljavanja boračkih kategorija, u Budžetu FBiH za 2018. godinu, planiran je "Tekući transfer pojedincima - Transfer za pomoć u zapošljavanju putem boračkih zadruga" u iznosu od 2 miliona KM. Za zapošljavanje djece šehida i poginulih branitelja od 2015. godine pokrenut je projekat za koji u toku tri godine izdvojeno

⁴¹ <http://www.fmroi.gov.ba/v2/>

1.710.000 KM. Od 6.700 djece šehida i poginulih boraca koliko ih je bilo u početku provođenja programa na biroima za zapošljavanje, 2018. godine bilo 4.300 i veliki dio je zaposlen realizacijom ovog projekta.

Za izvršenje obaveze koja proističe iz Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, a koja se odnosi na izdvajanje 10% planiranih sredstava za aktivnu politiku zapošljavanja radi financiranja Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, Federalni zavod za zapošljavanje je u 2018. godini izdvojio 3,79 miliona KM.

Navedenim Zakonom se uređuje profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje lica sa invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih pravnih lica koja se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem lica sa invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom⁴², kao i druga pitanja u vezi sa profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem lica sa invaliditetom. Profesionalnu rehabilitaciju čine mјere i aktivnosti koje se izvode s ciljem osposobljavanja lica sa invaliditetom za odgovarajući posao, zapošljavanja, zadržavanja posla, napretka u poslu ili promijene zanimanja.

U toku 2018. godine raspisana su dva Javna poziva o rasподjeli 11.614.750,00 KM za zapošljavanje 915 osoba sa invaliditetom i to za financiranje/sufinanciranje programa/projekata za održanje postojećeg nivoa zaposlenosti osoba sa invaliditetom, za financiranje/sufinanciranje programa/projekata za razvoj privrednih društava i zaštitnih radionica, za financiranje/sufinanciranje programa/projekata profesionalne rehabilitacije nezaposlenih osoba sa invaliditetom kao i za financiranje/sufinanciranje programa/projekata održivosti zaposlenosti osoba sa invaliditetom koje obavljaju samostalnu djelatnost. Na osnovu ovih javnih poziva donesene su dvije odluke o zapošljavanju ukupno 905 osoba sa invaliditetom za čije zapošljavanje je izdvojeno 11.495.750 KM.⁴³

U toku 2017. godine pripremljena je Strategija zapošljavanja u Federaciji BiH za period od 2018. do 2021. godine (upućena u parlamentarnu proceduru u julu 2018. godine). Glavni cilj ove Strategije je povećanje formalnog zapošljavanja žena i muškaraca u privatnom sektoru i osiguravanje prilika za dostojanstvena radna mjesta za sve žene i muškarce, s naglaskom na građane u nepovoljnem položaju. Na tom osnovu su utvrđeni i posebni ciljevi, među kojima su kreiranje poticajnog pravnog okruženja za jačanje uloge posredovanja i efikasne politike zapošljavanja, unapređenje zapošljavanja socijalno najranjivijih grupa, te poboljšanje efikasnosti i kvaliteta službi za zapošljavanje.

---

⁴²Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom je javna ustanova koju je osnovao Parlament FBiH. Prihode Fonda čine: sredstva iz budžeta Federacije, sredstva posebnog doprinosa, sredstva Federalnog zavoda za zapošljavanje u iznosu od 10% od sredstava planiranih finansijskim planom Federalnog zavoda za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, sredstva kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% od sredstava planiranih finansijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, drugi prihodi ostvareni na osnovu zakona i drugih propisa i donacije domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica. Ako sredstva Fonda prikupljena po ovim osnovama nisu dovoljna za podmirenje svih obaveza nastalih u toku godine, predviđeno je da će se nedostajuća sredstava osigurati iz budžeta Federacije. Fond ima tijelo rukovođenja, tijelo upravljanja i tijelo nadzora.

⁴³Isto kao ²⁹

Preporuke

- Reformisati sisteme socijalne zaštite uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne finansira iz doprinsosa;
- Uspostavljanje baze podatka svih korisnika socijalnih davanja u FBiH i kantonima;
- Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa;
- Tehnički i ekspertske ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora;
- Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva⁴⁴ uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora finansiranja.

6.2 Položaj porodica sa djecom

Porodice sa djecom su posebno ranjiva skupina u društvu, pa poboljšanje položaja ugroženih porodica s djecom predstavlja osnovu poboljšanja socijalnog razvoja djece. U sveobuhvatnoj reformi socijalnog sektora, posebnu pažnju potrebno je posvetiti ovoj kategoriji društva. Prvenstveno je potrebno uskladiti legislativu iz oblasti socijalne i zaštite porodica s djecom s ratificiranim međunarodnim dokumentima - konvencijama, poveljama i standardima, ali i nastaviti s provođenjem mjera kojim se poboljšava dostupnost i kvalitet usluga socijalne i dječje zaštite, posebno u oblasti vaninstitucionalnog zbrinjavanja djece, bolje zaštite socijalno isključene djece, posebno Roma, te bolje podrške djeci s poteškoćama. Takođe je izražena potreba za uspostavljanjem mehanizma za povećanje finansijske podrške djeci što se odnosi na dječiji dodatak i druga primanja koja pripadaju djeci, odnosno porodicama s djecom i na taj način osigura socijalni minimum dovoljan za osnovne potrebe porodica s djecom.

Značajan pravac reforme odnosio se na načine alternativnih oblika zbrinjavanja, s posebnim naglaskom na djecu i transformaciju ustanova koje se bave njihovim zbrinjavanjem te je s tim u vezi donesen Zakon o hraniteljstvu u FBiH a sa ciljem olakšanja procesa zbrinjavanja djece, prvenstveno djece bez roditeljskog staranja i djece s invaliditetom, kao i odraslih osoba s invaliditetom, te starih ljudi bez porodičnog staranja, a o kojima mogu da se brinu hranitelji, pojedinci ili porodice. Utvrđivanjem jedinstvenog minimuma za budžetsko finansiranje hraniteljstva omogućit će se izjednačavanje naknada, a time i poboljšan kvalitet usluga hraniteljstva, te osigurano izjednačavanje naknada za smještaj i hraniteljstvo u cijeloj FBiH i poboljšan kvalitet usluga hranitelja.

Kada su u pitanju posebni oblici zaštite djece, potrebno je intenzivirati i nastaviti provoditi mjere usmjerene na zaštitu djece od zloupotrebe opojnih droga, duhana i alkohola, nastaviti s mjerama na suzbijanju nasilja nad djecom, maloljetničkog prestupništva i poboljšati primjenu mjera, te nastaviti s aktivnostima usmjerenim na prodaju djece, dječiju

⁴⁴ Prednosti i mogući oblici partnerstva između javnog, civilnog i privatnog sektora, IBHI 2010.

prostituciju i pornografiju, te edukativnim i promotivnim aktivnostima kojima je cilj jačanje svijesti javnosti o problemima s kojim se suočavaju ranjive grupe (Romi, izbjeglice, azilanti, stranci, djeca bez pravnje). U tu svrhu potrebna je adekvatna podrška institucijama u planiranju konkretnih aktivnosti na poboljšanju zaštite djece od vršnjačkog nasilja, i generalno od nasilja, a na osnovu već donesenih planova smjernica i strategija u Bosni i Hercegovini.

Problem u ostvarivanju prava majki porodilja i neujadnačenosti u ostvarivanju prava na naknadu za vrijeme porodičnog odsustva i dalje je veoma izražen. Obzirom da je pitanje socijalne zaštite, odnosno zaštite porodice sa djecom u podjeljenoj nadležnosti FBiH i kantona, ne postoji propis koji bi na jedinstven način tretirao prava majki porodilja. Isplata naknada za majke porodilje trenutno je vrlo neujeđenačena. Pitanje naknada zaposlenim porodiljama ne treba tretirati kao socijalnu kategoriju već je potrebno integrirati ga u pravo iz radnog odnosa, dok nezaposlene porodilje treba nastaviti tretirati u sistemu socijalne zaštite. Zakonom o radu Federacije BiH utvrđeno je da žena ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju do jedne godine, dok se visina porodičnih naknada utvrđuje propisima kantona. Porodilje zaposlene u javnom sektoru u cijeloj Federaciji BiH primaju porodične naknade u 100 postotnom iznosu njihovih prosječnih plaća, dok porodilje zaposlene u realnom i privatnom sektoru primaju naknade od 50-90 posto visine prosječne plaće ili ih uopšte ne primaju. Nezaposlene porodilje svoja, zakonom propisana prava u okviru socijalne zaštite, ostvaruju samo u ograničenom obimu u zavisnosti od ekonomске moći pojedinih kantona ili općina. Naknade su vrlo niske i uglavnom jednokratne.

Zaštita porodice sa djecom ima za cilj osiguranje porodice kroz materijalna i druga davanja radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, njihovom osposobljenju za samostalan život i rad.⁴⁵ Temeljna prava koja, u skladu sa zakonom, porodice sa djecom mogu ostvariti, stvaraju dobru osnovu za zaštitu porodice s djecom, ali nisu dovoljna za zaustavljanje negativnih trendova u padu nataliteta, fertiliteta, pravilnom odgoju, odrastanju i obrazovanju djece. Ovako loša situacija u oblasti zaštite porodica sa djecom još više doprinosi usložnjavanju ozbiljnih demografskih i populacijskih problema. Stoga treba intenzivnije raditi na populacijskoj politici i socijalnoj zaštiti porodica s djecom.

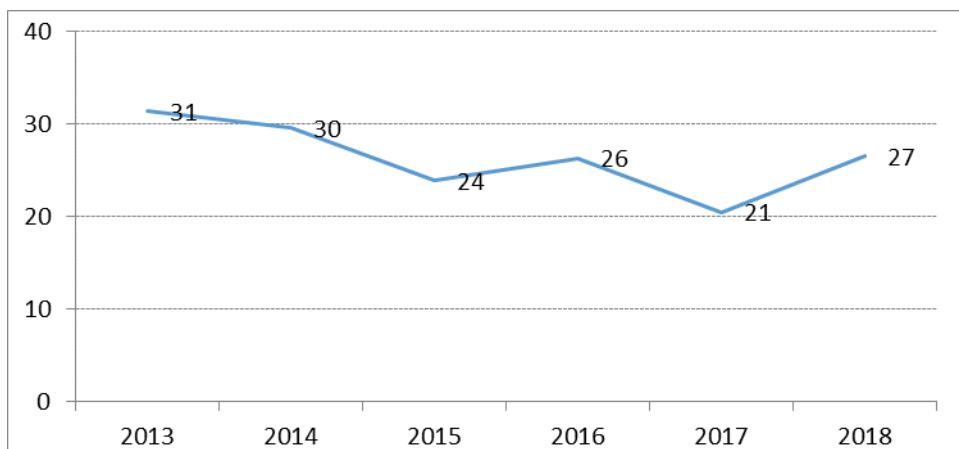
Od svih prava⁴⁶ u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, u 2018. godini bilo je 28.344 korisnika sa pravom na dodatak na djecu odnosno 58.261 djece je primalo ovu novčanu naknadu. Po ovom osnovu isplaćeno je ukupno 21.967.247,08 KM u različitim iznosima zavisno od zakonskih rješenja i ekonomске snage kantona. Kako je već navedeno, financiranje prava na dodatak za djecu po važećem Zakonu se vrši iz budžeta kantona i praćeno je ozbiljnim poteškoćama. Pojedini kantoni nisu u mogućnosti da u svojim budžetima obezbijede potrebna sredstva.

---

⁴⁵Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom

⁴⁶Osnovna prava u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom su:dodatak na djecu, naknada umjesto plaće ženi–majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene–majke koja nije u radnom odnosu, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje, posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova, koji žele djecu i trudnicu, smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja, osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima. Pravo na dječiji doplatak pripada porodici, čiji ukupni mjesecni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih po osnovu socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelazi iznos koji je utvrđen propisom kantona, kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje, a u skladu s odredbom člana 91. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. :36/99, 54/04, 39/06 i 14/09)

Grafikon: Broj korisnika dječijeg doplatka na 1000 stanovnika - FBiH 2013 - 2018

Izvor: (FMRSP, FZS, 2018)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Naknada ženi majci odnosno drugom licu u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, regulisana je i isplaćivala se u svim kantonima. U 2018. godini po ovom osnovu isplaćeno je 34.242.614,14 KM, a pravo je ostvarilo 6.298 lica. Istovremeno po osnovu prava koje ostvaruju nezaposlene porodilje isplaćeno je 6.044.250,72 KM.

Od ostalih pomoći u 2018. godini za opremu 2.023 novorođeno dijete isplaćene su jednokratne pomoći u iznosu od 791.705,95 KM u rasponu od 100-500 KM zavisno od kantona⁴⁷, dok je po osnovu pomoći majkama u prehrani djeteta do šest mjeseci za 1.207 korisnika u četiri kantona (Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Bosanski-podrinjski i Kanton Sarajevo) izdvojeno 711.424,04 KM.

Prema procjenama Federalnog zavoda za programiranje razvoja, a na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH je 2018. godine bilo 505.134 djece do 18 godina, što čini 23% stanovništva.

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH 2015.⁴⁸ prosječna mjesecna potrošnja po domaćinstvu smanjena je za 164,35 KM u odnosu na 2011. godinu. Stopa siromaštva u FBiH najveća je kod domaćinstava sa 5 i više članova. Ovakva domaćinstva troše 2,3 puta više u odnosu na jednočlana domaćinstva.

Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom zagarantovana su i prava i pomoć za djecu predškolskog i školskog uzrasta. Tako je u 2018. godini po osnovu prava na smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja u tri kantona Zeničko-dobojski, Zapadnohercegovački i Kanton Sarajevo) izdvojeno 813.784,12 KM, dok je za osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima izdvojeno 193.400 KM.

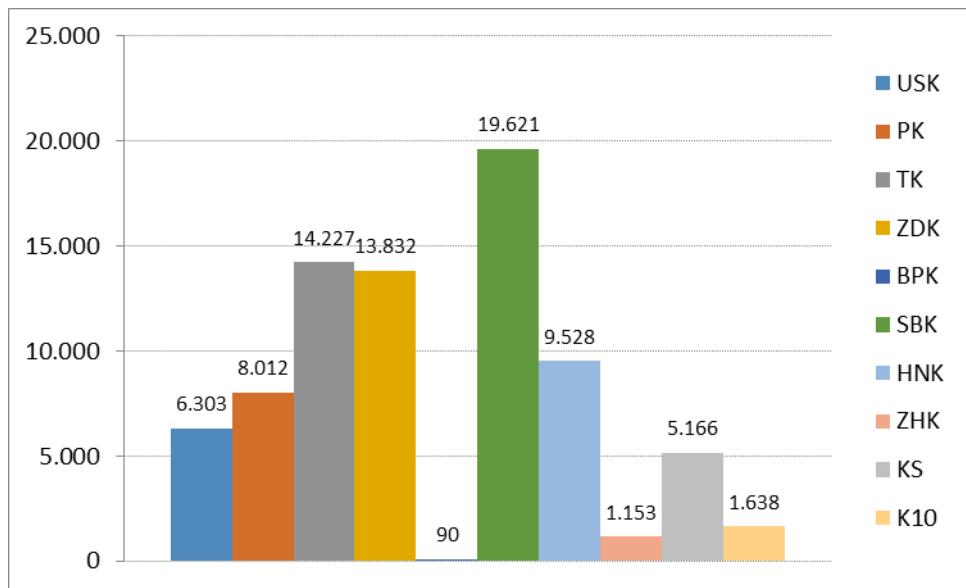
Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2018. godini iznosio je 79.570 i za 3,2% veći je u odnosu na 2018. godinu. Maloljetni korisnici čine 23,2% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite. Za razliku od ranijih godina, udio žena maloljetnih korisnica (50,5%) je nešto viši u odnosu na muške korisnike (FZS, 2019.). Najveći broj maloljetnih korisnika

⁴⁷Pregled broja korisnika i isplaćenih sredstava za pravo na dodatak za djecu, pravo na jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta i pravo na pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci dodatnu ishranu majke dojilje u 2018. godini, FMRSP 2019. godinu.

⁴⁸Anketa o potrošnji domaćinstva, FZS - Posljednji raspoloživi podaci

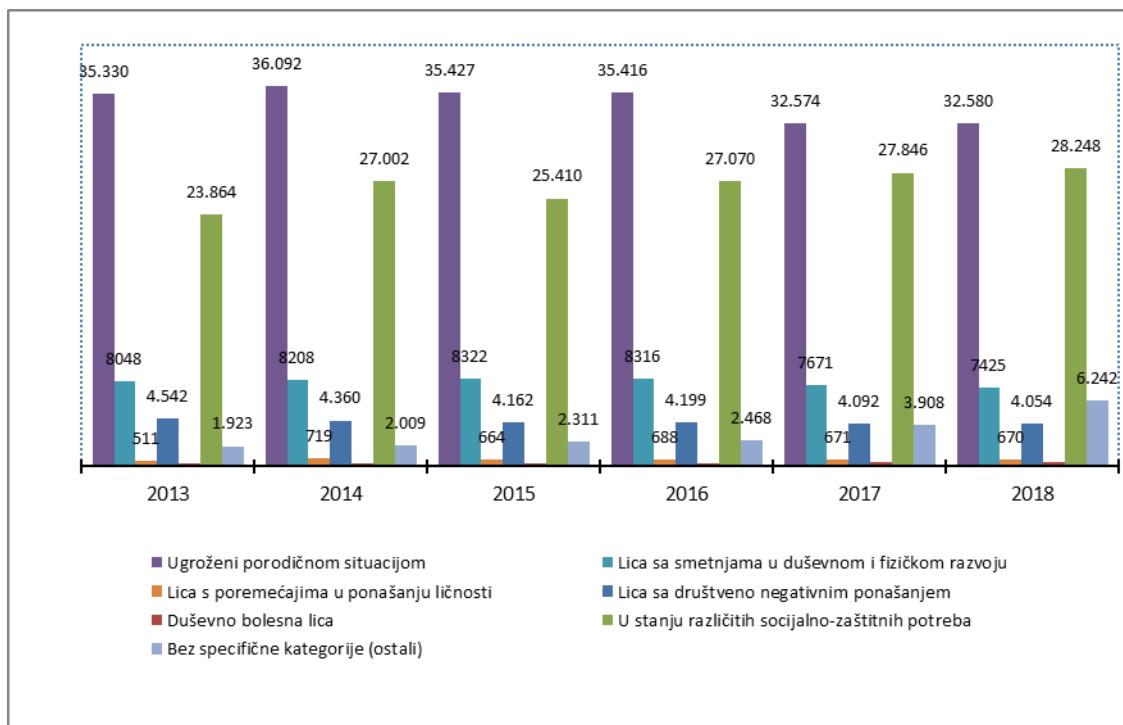
socijalne zaštite evidentiran je i dalje u Srednjobosanskom kantonu - 19.621 (24,7%) i za 1,7% je veći u odnosu na 2017. godinu.

Grafikon: Maloljetni korisnici socijalne zaštite 2018. po kantonima

Izvor: (Federalni zavod za statistiku 2018
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Grafikon: Maloljetni korisnici socijalne zaštite po kategorijama u FBiH 2013-2018.

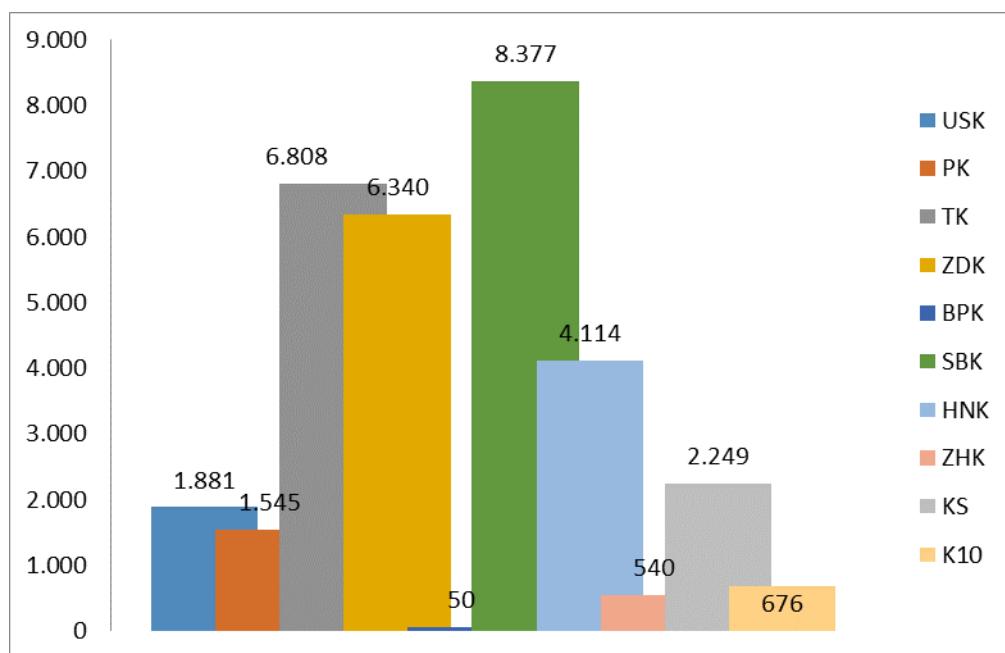

Izvor: (FZS, Socijalna zaštita/skrb, godišnji bilteni 2013-2018.)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

I dalje, najveći udio u ukupnom broju maloljetnih korisnika socijalne zaštite imaju osobe s ugroženom porodičnom situacijom, 40,9% i korisnici u stanju različitih socijalno zaštitnih potreba 35,5%, mada je zadnjih godina zabilježeno blago smanjenje broja ovih korisnika

socijalne pomoći. (FZS, 2019.). Lica ugrožena porodičnom situacijom su djeca bez roditeljskog staranja⁴⁹, djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda i odgojno zanemarena djeca. U izvještajnom periodu, najveći udio lica ugroženih porodičnom situacijom čine djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda - 22.342 djece odnosno 68,6%, zatim djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (14,5%). I dalje najveći broj djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda je u Tuzlanskom kantonu 4.847, dok je djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama 1.142.

Grafikon: Maloljetni korisnici socijalne zaštite ugroženi porodičnom situacijom 2018.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018.)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019.

Značajan udjel među korisnicima socijalne zaštite čine lica sa smetnjama u duševnom ili tjelesnom razvoju, a koji obuhvataju maloljetnike koji imaju probleme sa vidom, sluhom, govorom, tjelesnim oštećenjima kao i probleme u psihičkom razvoju. Takvih lica bilo je 7.425 (9,3%). U 2018. godini, ukupan broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece u FBiH iznosio je 2.384, što je za 3,1% više u odnosu na 2017. godinu (FZS, 2019.). Na 1.000 stanovnika je evidentirano 1 vaspitno zanemareno i zapušteno dijete. Najveći broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece prisutan je u Srednjjobosanskom kantonu – 3 na 1.000 stanovnika i Posavskom kantonu 1,5 na 1.000 stanovnika.

Maloljetnih lica sa društveno negativnim ponašanjem bili je 4.054 (5%) od čega najveći broj (1.743) su korisnici socijalne zaštite skloni vršenju krivičnih djela i prekršaja. (FZS, 2019.). Na 1.000 stanovnika u FBiH, evidentirano je približno 2 maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Analizirajući stanje po kantonima, može se reći da se situacija nije bitno promjenila u odnosu na prethodnu godinu.

⁴⁹ Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom u Federaciji BiH, djeca bez roditeljskog staranja su djeca bez oba roditelja, djeca nepoznatih roditelja, djeca napuštena od roditelja, djeca roditelja sprječenih da vrše roditeljsku dužnost i djeca roditelja lišenih roditeljskog prava.

U 2018. godini, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama u FBiH iznosio je 4.089 što je za 0,9% manje u odnosu na prethodnu godinu (FZS, 2019.).

Polazeći od toga da je zaštita obitelji sa djecom, djelatnost od posebnog društvenog interesa, koja ima za cilj osiguranje približno jednakih uslova za zdrav i pravilan razvoj djece, kao i pružanje pomoći u realizaciji reproduktivne funkcije porodice, bilo je neophodno preduzimanje hitnih reformskih aktivnosti i mjera u smislu poboljšanja stanja u ovoj oblasti. S tim u vezi pripremljen je i u parlamentarnu proceduru upućen Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim se uređuju osnove materijalne podrške porodicama s djecom, utvrđuju se materijalna prava za podršku porodicama s djecom, postupak ostvarivanja prava, uslovi i način za ostvarivanje prava, finansiranje materijalne podrške porodici s djecom, nadzor i druga pitanja od značaja za ostvarivanje podrške porodicama s djecom u Federaciji BiH. Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH uvodi novine u finansiranje ovih prava. Pravo na dječiji doplatak će se prema Zakonu finansirati iz Budžeta FBiH dok će se pravo na novčanu pomoć porodilji koja nije u radnom odnosu finansirati iz budžeta kantona. Pravo na naknadu plaće porodilji u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta će se (nakon što stupa na snagu ovaj Zakon) regulisati propisima iz oblasti zdravstvenog osiguranja.

Preporuke

- Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama);
- Definisati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja;
- Usvojiti Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH;
- Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH.

6.3 Obrazovanje

Vizija usvojene Incheon Deklaracije u maju 2015. godine Svjetskog obrazovnog foruma, „Obrazovanje 2030.“ je reforma života kroz obrazovanje, reorganizovanje važne uloge obrazovanja kao glavnog pokretača razvoja i ostvarenje drugih predloženih održivih razvojnih ciljeva. Prema univerzalnim ciljevima Agende o održivom razvoju i globalnom sporazumu o klimatskim promjenama „Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development“ jedan od ciljeva je osigurati inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnost cjeloživotnog učenja za sve. Obrazovanje je najmoćniji put ka održivosti, jer ekonomска i tehnološka rješenja, politička regulativa i financijski podsticaji nisu dovoljni. Trebamo fundamentalnu promjenu načina razmišljanja i djelovanja. Obrazovanje zauzima ključnu ulogu u donošenju ove promjene. U skladu sa World Information Technology Forum (2016) program vještina 21. stoljeća, evidentirana su UNESCO-ova četiri stuba Okvira obrazovanja „Učenje za blagostanje“ (Learning for well-being framework): sticanje znanja (learning to know), sticanje radno

stručnih–tehničkih vještina (learning to do), učenje o zajedničkom suživotu (learning to live together) i upoznavanje univerzalnih ljudskih vrijednosti (learning to be).

U Saopštenju Komisije Evropskom Parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija (2018) se navodi „Uloga obrazovanja mora dobiti veći prioritet, naročito u pogledu podsticanja veće tolerancije, promovisanja evropskih vrijednosti i jačanja kohezije društva. Zapadni Balkan bi trebalo da investira više u svoje mlađe generacije, naše buduće građane EU i da im pruži perspektivu za budućnost, a ne prošlost. Takođe je neophodno unaprijediti saradnju u oblasti kulture sa regionom i u samom regionu“ (Evropska komisija, 2018, str. 8)

Prema Izvještaju osoblja Evropske komisije o Bosni i Hercegovini za 2018. godinu kvalitet obrazovanja i potrošnja na obrazovanje i istraživanje su na niskom nivou. Obrazovni sistem zemlje je vrlo složen i rascjepkan. Rezultat ovoga je nepostojanje zajedničkih standarda za različite nivo obrazovanja, kao i obuka za nastavno osoblje i evaluaciju njihovog učinka. Nastavni planovi i programi su zastarjeli i nisu usklađeni sa potrebama zemlje, što dovodi do velike neusklađenosti u pogledu vještina i predstavlja glavnu prepreku za ulazak svršenih studenata na tržište rada. Javna potrošnja na obrazovanje se zadržava na 3,5% BDP-a, a ostvareni rezultati su među najlošijima u regiji. Na primjer, stopa nepismenosti u zemlji od oko 2,8% jedna je od najviših u regiji. (Evropska komisija, 2018, str. 33)

Strateška opredjeljenja Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke u oblasti predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u 2018. godini odnose se na:

- Afirmiranje obrazovanja zasnovanog na ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje,
- Uklanjanje prepreka za pristup i ravnopravno učešće u obrazovanju svih učenika i odraslih polaznika,
- Poboljšanje usklađenosti obrazovanja sa zahtjevima tržišta rada, naučno-tehnološkog razvoja i promocija cjeloživotnog učenja,
- Poboljšanje uslova rada odgojno-obrazovnih ustanova u Federaciji BiH,
- Stvaranje prepostavki za veći obuhvat djece sistemom obrazovanja i ujednačavanje uslova odgoja i obrazovanja u Federaciji BiH,
- Izjednačavanje dostupnosti svih nivoa obrazovanja za sve građane,
- Saradnju sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama u oblasti unapređenja obrazovanja u Federaciji BiH. (VladaFBiH, 2018)

U FBiH, u 2018. godini, prema Izvještaju o radu Vlade FBiH za 2018. godinu studentski standard je poboljšan zbog unaprijeđenja osnovnog i proširenog studentskog standarda za veći broj studenata tako što su poboljšani uslovi smještaja, ishrane i studentskog organiziranja i podrške aktivnostima na izradi zakonskog okvira za studentsko organiziranje i studentski standard. Prema istom Izvještaju brojni problemi su bili poput kašnjenja i neusvajanja budžeta, rebalansa budžeta, povećanja cijena smještaja i ishrane studenata, nedovoljnog broja kvalitetnih aplikacija ciljnih grupa studenata i studentskih organizacija prema utvrđenim kriterijima, nezainteresiranosti kantonalnih ministarstava obrazovanja za izradu zakonskog okvira. U oblasti nauke i tehnologija, strateška opredjeljenja su bila na:

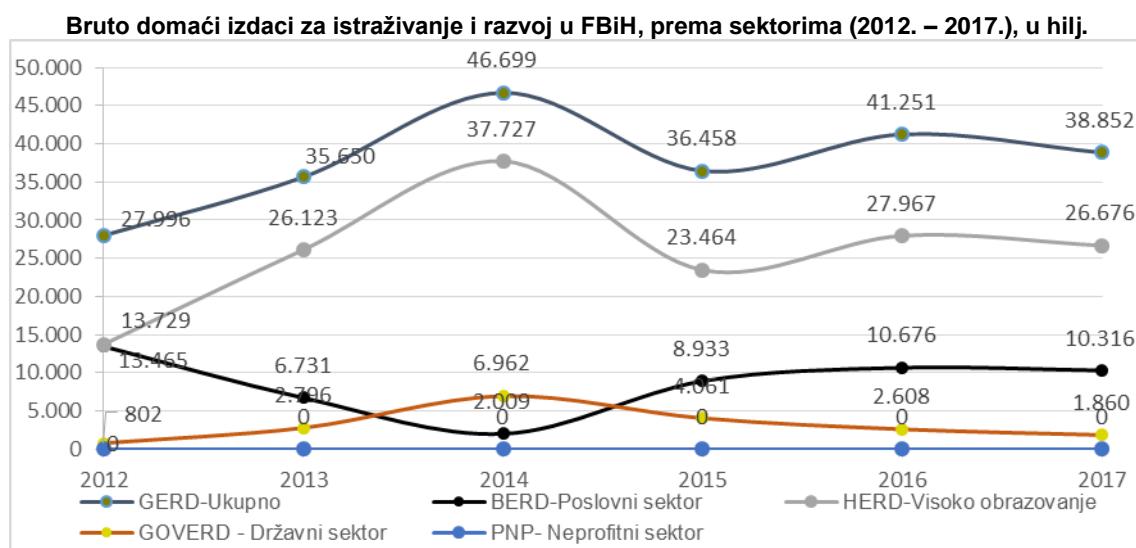
- praćenje zakonodavstva u oblasti nauke i tehnologija,

- podršku razvoju ljudskih potencijala u oblasti nauke (podrška razvoju naučno nastavnog i naučno-istraživačkog kadra, mobilnosti istraživača i podrška izdavaštu u oblasti nauke),
- podršku razvoju naučno nastavne i naučno-istraživačke infrastrukture (tehnička modernizacija, opremanje i rekonstrukcija naučno-istraživačkih, istraživačko-razvojnih i visokoškolskih ustanova),
- podršku razvoju naučno-istraživačke i istraživačko-razvojne djelatnosti (podrška organizaciji naučnih manifestacija, podrška radu biblioteka naučnih i visokoškolskih ustanova, podrška realizaciji naučno-istraživačkih i istraživačko-razvojnih projekata, osiguranje pristupa referentnim međunarodnim bazama podataka, podrška izdavanju referentnih naučnih časopisa i zbornika radova). (FMON, 2019)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019) (Federalni zavod za statistiku, 2018) (Federalni zavod za statistiku, 2018) (Federalni zavod za statistiku, 2019) Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

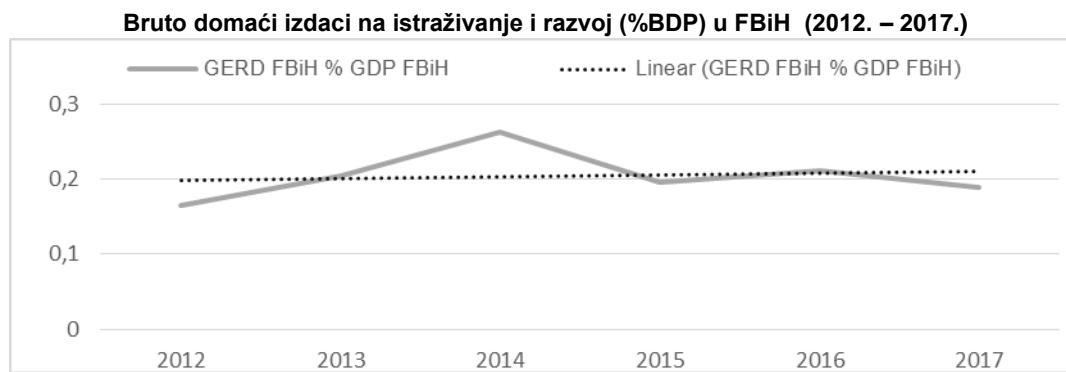
Istraživanje i razvoj (IR) je poduzimanje kreativnog rada na sistematičnim osnovama zbog povećanja znanja, znanja pojedinca, kulture ili društva, i korištenje ovog znanja kako bi se izumile nove primjene. IR aktivnosti su postale međunarodne aktivnosti. IR obuhvata tri vrste aktivnosti: osnovno istraživanje, primjenjeno istraživanje i eksperimentalni razvoj.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

U FBiH, u periodu od 2012. do 2017. godine, bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj su rasli i bili najveći u 2014. godini i iznosili su 46,7 miliona KM. Ponovno ulaganje u istraživanje i razvoj se bilježi u 2016. godini, gdje su veći za 13,14% u odnosu na 2015.

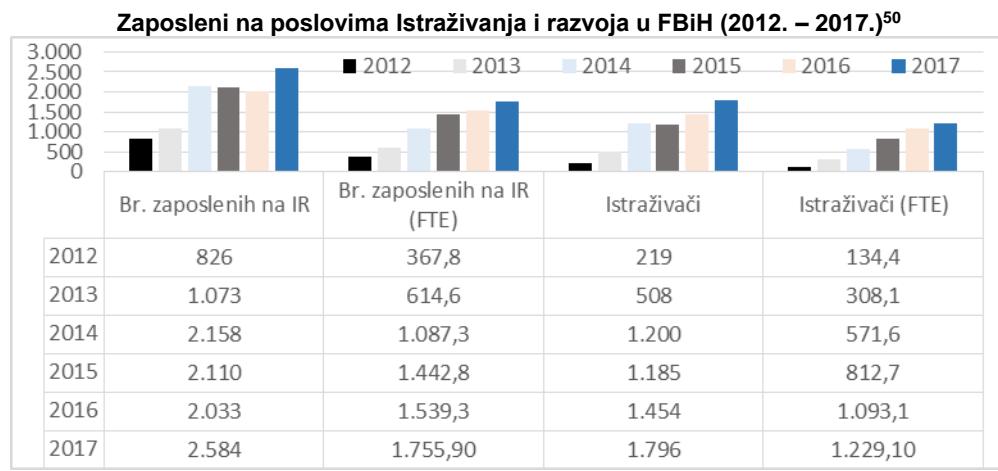
godinu i iznosili su 41,3 miliona KM. Prema zadnjim raspoloživim podacima u 2017. godini ulaganja u istraživanje i razvoj iznose 38,9 miliona i ponovo se bilježi pad za 5,82%.

U FBiH, u 2017. godini bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH kao udio u BDP-u FBiH (0,19%) su blago manji u odnosu na 2016. (0,21%). U periodu od 2012. do 2017. godine javna ulaganja u istraživanje i razvoj kao udio u BDP-u se zadržavaju na 0,2%.

Poređenja radi, prema Eurostatu u 2017. godini EU-28 prosjek izdvajanja za naučnoistraživački rad kao %BDP-a je iznosio 2,06%, a u Južnoj Koreji 4,55, Njemačkoj 3,02%, Sloveniji 1,86%, Mađarskoj 1,35%, Bugarskoj 0,75%, Rumuniji 0,5%, Hrvatskoj 0,86% i Srbiji 0,87%.

Obrazovanje 21. vijeka karakterišu rapidne promjene informacijskih tehnologija koje mijenjaju i preoblikuju socijalne strukture. Proces promjena donosi nove termine i činjenice informacijskog doba ili informacijskog društva. Jedna od najbitnijih karakteristika informacijskog društva je individua koja je sposobna da uči. U informacijskom društvu individua mora razumjeti, interpretirati i koristiti naučne podatke, proizvoditi nove i imati sposobnost da rješava probleme. Okruženje 21. stoljeća zahtijeva obnovu raspoloživih informacija i vještina i znanja, i stalnu potrebu za cjeloživotnim učenjem (Demirel, 2009).

Broj ukupno zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja i broj istraživača u FBiH je u porastu. U 2017. godini je bilo 2.584 zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja

⁵⁰ Ekvivalent pune zaposlenosti iskazuje se u godinama, a predstavlja vrijeme kao udio punoga radnog vremena u kojem zaposleni obavljaju poslove iz područja istraživanja i razvoja (npr. ako je jedna osoba radila na poslovima istraživanja i razvoja šest mjeseci u punom radnom vremenu, to se prikazuje kao 0,5 ekvivalenta pune zaposlenosti).

(istraživači, stručni saradnici, tehničko osoblje, rukovodeće osoblje, ostalo osoblje), što je u odnosu na 2012. godinu (826) više za 212,83% ukupno zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja. Ukupno je bilo 1.796 istraživača, a to je 558,38 istraživača (FTE) na milion stanovnika i više je za 1.577 istraživača u odnosu na 2012. godinu (219 istraživača).

Istraživači u EU i drugim zemljama (2014.-2017.)

	2014	2015	2016	2017
EU-28		2.864.683		
Bugarska	17.795	19.338	21.081	
Njemačka		586.030		
Hrvatska	10.726	11.089	12.951	
Mađarska	39.190	38.418	38.915	
Rumunija	27.535	27.253	27.801	
Slovenija	12.155	11.308	11.282	
Srbija	15.163	16.338	16.592	16.182
Japan	926.671	907.455	917.725	930.720
Južna Koreja	437.447	453.262	460.769	482.796

(EUROSTAT, 2019)

Razvoj ljudskih resursa je sve o slobodi čovjeka kao što je sloboda da se ostvari puni potencijal svakog čovjeka, ne samo nekih, niti većine, ali i svih života na svakom uglu svijeta i sada i u budućnosti. Ovaj univerzalni pristup daje jedinstvenost ljudskog razvoja. (UNDP, 2017)

Poboljšanje vještina, zdravlja i znanja podstiče produktivnost, fleksibilnost i inovativnost. Investicije u ljudski kapital su sve više i više značajne zbog prirode rada u skladu sa brzim tehnološkim promjenama. Karakteristike stanovništva u BiH je da se sve više smanjuje, a i stari. Prema demografskim podacima BiH i postojanju značajne dijaspore postoji veliki društveno-ekonomski izazov za BiH (zapošljavanje, obrazovanje i obuku te i socijalnu zaštitu). Jedna od značajnih prijetnji je „odljev mozgova“ za ljudski kapital.

U BiH, jedan od četiri SDG (ciljeva održivog razvoja) pravca održivog razvoja (akceleratori razvoja) koji su ključni pokretači održivog razvoja je Ljudski kapital za 21. stoljeće (fokus je na unaprijeđenje zdravlja kao preduvjet za ljudski kapital, pristup kvalitetnom obrazovanju, politike aktivnog tržišta rada i cjeloživotno učenje kako bi se građani pripremili za digitalnu ekonomiju budućnosti, bolje uskladila ponuda na tržištu rada sa promjenjivom potražnjom te privukao akumulirani ljudski kapital iz dijaspore i bolja podrška istraživanju i razvoju i inovacijama). (Nacrt:Okvir ciljeva održivog razvoja u BiH, 2019)

Prema zadnjim raspoloživim podacima od Federalnog zavoda za statistiku ukupni javni izdaci za formalno obrazovanje u FBiH, u 2017. godini iznose 902.779.000 KM, od toga javni izdaci za obrazovne institucije iznose 804.341.000 KM (89,2%), privatni izdaci iznose 93.031.000 KM (10,4%) i međunarodni izdaci 5.407.000 KM (0,6%). Udio izdataka za formalno obrazovanje kao procenat GDP iznosi 4,4%. Od javnih izdataka najveće učešće izdataka su bili izdaci na osnovno obrazovanje i to u procentu od 46,8%. Udio izdataka za stipendije u ukupnim izdacima na obrazovanje iznose 0,94%. (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Za napredak društva 21. stoljeća znanje treba da bude dostupno svima. Pored zakonske i finansijske podrške obrazovanju odraslih, značajna je i informisanost i motiviranost građana s ciljem sticanja novih znanja i vještina za aktivno uključenje na tržištu radne

snage. Zaštita i obrazovanje u ranom djetinjstvu se sve više prepoznaje kao presudni temelj za učenje u budućnosti, te jačanje razvoja kognitivnih i nekognitivnih vještina koje utiču na uspjeh u životu. Istovremeno, rezultati istraživanja pokazuju kako uspjeh posebno ovisi od „kvaliteta“ predškolskog odgoja.

Prema procjenama Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke procent obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem uzrasta od 3 godine do polaska u osnovnu školu u FBiH u 2018/19. godini bio je 21%. Također, prema istim procjenama zaosnovanim na podacima kantona i podacima Federalnog zavoda za statistiku, oko 57% djece u godini pred polazak u osnovnu školu je obuhvaćeno nekim vidom predškolskog odgoja i obrazovanja (cjelovitim razvojnim programom predškolskog odgoja i obrazovanja u vrtićima ili određenim kraćim programima).

Obrazovanje i skrb u ranom djetinjstvu postavljaju temelje za uspjeh u životu naročito kod djece iz neprivilegiranih slojeva društva i za djecu koja odrastaju u nepovoljnem okruženju. U 2018/19. godini je evidentirano 15.722 djece koja koriste predškolske ustanove, a to je 674 više upisane djece u odnosu na prethodnu godinu. Broj djece na jednog odgajatelja je 15, a na 1.000 stanovnika iznosi 7.

Vlada veliko interesovanje roditelja za upis djece u predškolske ustanove. Međutim, predškolski odgoj i obrazovanje nisu besplatni i to teško pogađa ekonomski ugrožene porodice, posebno ranjive grupe, kao što su Romi, raseljena lica i druge marginalizirane grupe. U 2018/19 godini 1.850 djece nije primljeno zbog popunjenoj kapaciteta i evidentirano je 3 manje ustanove u odnosu na prethodnu godinu.

U 2018/19 školskoj godini, u Bosansko-podrinjskom kantonu obuhvat djece predškolskim odgojem je 100%, u Zeničko-dobojskom je 98,16%, u Tuzlanskom kantonu 84,45%, u Sarajevskom kantonu 94,07%, u Unsko-sanskom kantonu ukupno 1.128 djece uzrasta 1-6 godina je uključeno u cjeloviti razvojni program predškolskog odgoja i obrazovanja u predškolskim ustanovama. U Hercegovačkonjekretvanskom kantonu 29,6% djece je bilo uključeno u cjelodnevni ili poludnevni program u predškolskim ustanovama. U K-10 realizira se obavezan program predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu, a obuhvat djece ovim programom je skoro potpun. Za Posavski, Srednjobosanski i Zapadnohercegovački kanton nisu bili raspoloživi podaci u Informaciji o upisu učenika u osnovne i srednje škole u školskoj 2018/19 godini u FBiH. (FMON, 2018)

Pokazatelji osnovnog obrazovanja u FBiH (2011/12-2018/19)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	Trend
Broj učenika	206.626	198.999	197.623	190.688	188.430	185.032	184.723	182.986	
Broj nastavnika	15.437	15.350	15.345	14.908	15.153	15.272	15.119	15.296	
Broj učenika na 1 nastavnika	13,39	12,96	12,88	12,79	12,44	12,12	12,22	11,96	
Broj odjeljenja	9.873	9.630	9.697	9.567	9.482	9.437	9.404	9.428	
Broj učenika u 1 odjeljenju	20,93	20,66	20,38	19,93	19,87	19,61	19,64	19,41	
Broj škola	1.091	1.087	1.081	1.078	1.078	1.066	1.066	1.058	

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018) (Federalni zavod za statistiku, 2019)

U FBiH, ukupan broj učenika osnovnog obrazovanja u 2018/19 godini iznosi 182.986 učenika, što je manje za 1.737 učenika ili 0,94% u odnosu na prethodnu godinu i manje za 23.640 učenika ili 11,44% u odnosu na 2011/12 godinu. Broj učenika na jednog nastavnika i prosječan broj učenika u odjeljenju u osnovnom obrazovanju ima tendenciju smanjenja. U 2018/19 godini ukupan broj škola za redovno obrazovanje je iznosio 1.058, što je manje za 8 škola u odnosu na prethodnu godinu, a 33 škole manje u odnosu na školsku 2011/12 godinu. (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Broj nastavnika osnovnog obrazovanja u 2018/19 u odnosu na prethodnu godinu je veći za 177. Najmanji broj učenika na 1 nastavnika evidentiran je u Posavskom kantonu (9,07), K-10 (9,14) i Bosanskom-podrinjskom kantonu (10,09), dok je najveći broj učenika na 1 nastavnika zabilježen u Kantonu Sarajevo (13,73) i Zeničko-dobojskom (12,52).

I dalje, određeni broj djece ostaje izvan školskog sistema. To su djeca posebno ranjivih kategorija poput pripadnika romske nacionalnosti, djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, i to najčešće u ruralnim sredinama, te djeca s posebnim obrazovnim potrebama.

Prema UNDP (2018) koherentna stopa napuštanja školovanja u osnovnom obrazovanju⁵¹ u BiH, u 2015. godini je iznosila 4,4% (77. mjesto od 188 zemalja). U odnosu na 2014. godinu (3%) se bilježi povećanje učenika koje nisu završili zadnji razred osnovnog obrazovanja. (UNDP, 2019)

U svim kantonima u FBiH, srednje obrazovanje regulira se zakonskim okvirima o srednjem obrazovanju učenika normalnog psihičkog i tjelesnog razvoja, te učenika sa posebnim potrebama u psihičkom i tjelesnom razvoju, dopunskom obrazovanju odraslih i stručnom usavršavanju koje se ostvaruje u ustanovama srednjeg obrazovanja. Srednja stručna spremstviće se u srednjoj školi, javnoj ili privatnoj, ustanovi koja je registrirana kao gimnazija, srednja škola za stručno obrazovanje i obuku (srednja umjetnička škola, srednja tehnička škola, srednja stručna škola, srednja vjerska škola, srednja škola za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, srednjoškolski centar sastavljen od dvije ili više vrsta škola i školski centar sastavljen od različitih nivoa obrazovanja u svojstvu jednog pravnog lica u skladu sa potrebama lokalne zajednice).

⁵¹ Procenat upisanih u osnovno obrazovanje koji su napustili školovanje prije završetka osnovnog obrazovanja

Pokazatelji srednjeg obrazovanja u FBiH (2011/12 - 2018/19)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	Trend
Broj učenika	107.258	111.463	103.491	87.533	82.418	82.816	81.470	76.463	
Broj nastavnika	8.416	8.908	8.771	8.748	8.568	8.523	8.588	8.401	
Broj učenika na 1 nastavnika	12,74	12,51	11,80	10,01	9,62	9,72	9,49	9,10	
Broj odjelenja	4.246	4.386	4.248	3.841	3.744	3.755	3.747	3.684	
Broj učenika u 1 odjelenju	25,26	25,41	24,36	22,79	22,01	22,05	21,74	20,76	

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Zbog smanjenja upisa učenika u osnovne škole, došlo je i do smanjenja upisa u srednje škole. Jedan od najbitnijih faktora koji je utjecao na smanjenje broja učenika u osnovnim i srednjim školama u FBiH je pad nataliteta koji je prisutan već niz godina. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj učenika u srednjim školama se smanjuje. U FBiH, u školskoj 2018/19 godini, ukupan broj upisanih učenika u srednjim školama je iznosio 76.463 i u odnosu na prethodnu godinu je manje za 5.007 učenika ili 6,2%, a u odnosu na školsku 2011/12 godinu broj učenika smanjen za 30.795 ili 29%.

Najveće smanjenje ukupnog broja učenika u srednjim školama zabilježeno je u Srednjebosanskom kantonu (17,43%), Zapadno-hercegovačkom (10,86%), Posavskom kantonu (10,6%) i Unsko-sanskom kantonu (8,47%). U 2018/19, evidentirano je prosječno 9,1 učenika na 1 nastavnika i prosječno 20,76 učenika u jednom odjeljenju srednjih škola. Najveći broj učenika na 1 nastavnika imaju USK (10,16) i SAK (9,92), a najmanji broj HNK (7,2) i BPK (7,65). Najveći prosječan broj učenika u jednom odjeljenju zabilježen je u SAK (22,74) i BPK (22,02), a najmanji u K10 (16,38) i HNK (16,96).

U Izvještaju o socijalnoj uključenosti za 2017. godinu od Direkcije za ekonomsko planiranje BiH se navodi kako prema zadnjim dostupnim podacima o ranom napuštanju obrazovanja u BiH, u 2017. godini 5,1% osobe koje imaju 18-24 godine imaju najviše dva razreda srednje škole (u EU - 10,6%). Također se navodi kako stopa ranog napuštanja škole je veća kod muškaraca (5,3%) nego kod žena (4,8%) (DEP, 2018).

Udio učenika u stanovništvu i trend osnovnog i srednjeg obrazovanja (2018/19 - 2007/08)

	Prisutno stanovništvo ⁵²		Ukupan broj učenika				Udio učenika u prisutnom stanovništvu (%)				Rast/pad učenika 2018/19 u odnosu na 2007/08 (u %)	
			Osnovno		Srednje		Osnovno		Srednje			
	2007	2018	2007/08	2018/19	2007/08	2018/19	2007/08	2018/19	2007/08	2018/19	Osnovno	Srednje
FBiH	2.328.359	2.196.233	238.887	182.986	104.980	76.463	10,3	8,3	4,5	3,5	-23,4	-27,2
USK	287.878	269.280	31.024	20.928	12.028	8.703	10,8	7,8	4,2	3,2	-32,5	-27,6
POK	41.187	41.721	4.039	2.060	1.598	1.037	9,8	4,9	3,9	2,5	-49,0	-35,1
TK	496.830	440.351	50.626	37.536	24.354	15.579	10,2	8,5	4,9	3,5	-25,9	-36,0
ZDK	401.796	359.350	42.936	33.046	17.916	13.684	10,7	9,2	4,5	3,8	-23,0	-23,6
BPK	33.662	23.290	2.835	1.866	1.155	903	8,4	8,0	3,4	3,9	-34,2	-21,8
SBK	256.339	250.825	28.604	21.709	11.928	8.329	11,2	8,7	4,7	3,3	-24,1	-30,2
HNK	227.473	217.765	22.628	17.156	9.696	7.614	9,9	7,9	4,3	3,5	-24,2	-21,5
ZHK	82.095	93.529	9.628	7.852	3.956	3.390	11,7	8,4	4,8	3,6	-18,4	-14,3
SAK	419.030	419.414	39.972	36.535	19.701	15.307	9,5	8,7	4,7	3,6	-8,6	-22,3
K-10	82.069	80.708	6.595	4.298	2.648	1.917	8,0	5,3	3,2	2,4	-34,8	-27,6

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2018) (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

⁵² Procjena ukupnog broja stanovnika u FBiH po kantonima u 2018. godini, stanje sredina godine

Posmatranjem ukupnog broja učenika u osnovnim i srednjim školama u FBiH u školskoj 2007/08 i 2018/19. godini, može se konstatovati da je u osnovnim školama 55.901 učenika manje (23,4%) i srednjim 28.517 učenika manje (27,2%). Gledajući po kantonima, najveće smanjenje broja učenika u osnovnim školama 2018/19 u odnosu na 2007/08 je u Posavskom (49,0%), K10 (34,8%) i BPK (34,2%). Najveće smanjenje broja učenika u srednjim školama u 2018/19 godini u odnosu na 2007/08 je evidentirano u Tuzlanskom kantonu (36,0%), Posavskom kantonu (35,1%) i Kantonu 10 (27,6%).

Upisani studenti na visokoškolskim ustanovama u FBiH (2011/12-2018/19)

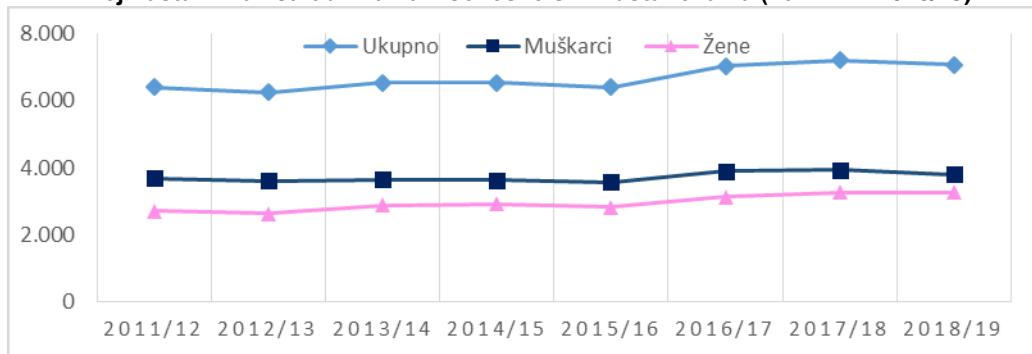
	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	Trend
FBiH	74.565	72.460	72.601	71.873	72.112	69.969	66.027	61.526	
SAK	33.435	33.910	33.949	34.069	34.673	32.599	29.703	28.253	
HNK	14.541	13.856	15.150	15.046	14.485	14.315	14.120	13.425	
ZDK	4.278	4.151	3.917	3.927	3.687	3.495	3.124	3.168	
USK	4.588	3.896	3.355	3.038	3.011	2.894	2.547	2.154	
TK	13.535	12.147	11.686	11.074	11.231	11.338	10.920	9.958	
SBK	4.188	4.500	4.544	4.688	4.913	5.184	5.487	4.491	
BPK	-	-	-	31	112	144	126	77	

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

U FBiH, u 2018/19 godini je ukupno upisano 61.526 studenata što je manje upisanih studenata za 17,5% u odnosu na 2011/12 godinu, a u odnosu na 2017/2018 godinu za 6,9%. Evidentirano je 28 upisanih studenata na 1.000 stanovnika. U UNDP Human Development Reports se navodi kako u 2017. godini, prosjek broja godina obrazovanja odraslih starijih od 25 godina, u BiH je 9,7, u Albaniji 10, u Makedoniji 9,6, u Srbiji 11,1, u Hrvatskoj 11,3 i u Turskoj 8. (UNDP, 2019)

U FBiH, u 2018. godini diplomiralo je 11.747 studenata, što je za 2,59% (313 studenata) manje u odnosu na 2017.godinu. Broj redovnih studenata koji su diplomirali je 9.237 ili 78,64%, 2.337 ili 19,89% su vanredni, a 173 ili 1,47% je broj studenata koji su diplomirali na daljinu. Magistriralo i specijaliziralo je 98 studenata što je 44,94% (80 studenata) manje u odnosu na prethodnu godinu, a doktoriralo je 46 studenata tj. 66,18% (90 studenata) manje u odnosu na prethodnu godinu.

Broj nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama (2011/12 - 2018/19)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2019)

U 2018/19 godini ukupno je zaposleno 7.061 nastavnika i suradnika na visokoškolskim ustanovama (u ekvivalentu pune zaposlenosti iznosi 1.465,09). Broj nastavnika i suradnika je manji za 1,93% u odnosu na 2017/18 godinu. Udio muških nastavnika i

suradnika je 53,83%, a udio ženskih nastavnika i suradnika je 46,17%. (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Udio tercijarno obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu u FBiH po spolu u % (2010.-2018.)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ukupno	8,4	9	9	9,6	10,2	9,9	10,4	9,7	10
Žene	7,6	7,9	8,1	9,2	9,7	9,7	10	9,4	9,6
Muškarci	9,2	10,2	10	10,1	10,7	10,2	10,8	10	10,4

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2018)

Kreiranje mogućnosti za učenje i sticanje vještina već dugi niz godina se nalazi u srcu globalne politike obrazovanja jer su obrazovanje i razvoj vještina od suštinskog značaja za podsticanje individualnog i socijalno-ekonomskog rasta i razvoja. Pored značajnih napora i uspjeha u uspostavljanju veoma jasnih načina realizacije cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih, a pogotovo stručnog obrazovanja, EU još uvijek ne uspijeva da razvije dovoljno fleksibilan i potrebama tržišta rada prilagođen sistem obrazovanja, jer se vrijeme od napuštanja obrazovanja do dobijanja prvog posla još uvijek mjeri u godinama. (Despotović, 2017)

Prema rezultatima Ankete o obrazovanju odraslih u FBiH (u posljednjih 12 mjeseci od dana anketiranja: od 1. februara do 31. marta 2017. godine), u formalnom i neformalnom obrazovanju učestvovalo je 8,07% odraslih (osoba starosti od 25 do 64 godine), dok 91,93% odraslih nije učestvovalo ni u formalnom, ni u neformalnom obrazovanju. Rezultati Ankete su pokazali kako je najvažnija prepreka kod žena udaljenost i neprikladni programi obrazovanja, a kod muškaraca starost i nedostatak podrške poslodavca. (Federalni zavod za statistiku, 2018)

Udio tercijarno obrazovanih u zaposlenim u FBiH po spolu % (2011.- 2018.)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ukupno	20,1	18,6	19,7	20,5	20,1	20,0	18,2	18,8
Žene	26,8	24,5	26,0	27,8	27,9	27,6	23,3	26,0
Muškarci	16,5	15,5	16,2	16,5	15,6	15,9	15,3	14,6

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2018)

Programi Federalnog zavoda za zapošljavanje su fokusirani na nezaposlene osobe koje nemaju potrebna znanja i vještine, posebno kada su u pitanju nove metode i tehnologije rada u sektoru privrede (metaloprerada, drvoprerada, tekstil, turizam i ugostiteljstvo, prerađivačka industrija u najširem smislu), ali i u medicinskom sektoru, građevinarstvu, prehrambenom sektoru i slično. Kroz obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje potiče se rješavanje problema prilagođavanja radne snage i zadovoljavanje stvarnih potreba tržišta rada. Ovim programima se afirmira važnost cjeloživotnog učenja i ulaganje u nova znanja i vještine, i to obostrano, kod radnika i kod poslodavca. Za Program „Obukom do zaposlenja 2018“ obezbjeđena su sredstva u iznosu od 2.000.000,00 KM u skladu sa Finansijskim planom za 2018. i procjenom za 2019. i 2020. godinu. Program će implementirati Federalni zavod za zapošljavanje u saradnji sa kantonalnim/županijskim službama za zapošljavanje. Programi aktivne politike zapošljavanja će biti realizirani i u 2019. godini, a to su: Program sufinansiranja zapošljavanja 2019., Program sufinansiranja samozapošljavanja Start up 2019., Program „Obuka i rad 2019“ i Program sufinansiranja zajedničkih projekata sa drugim organizacijama i institucijama.

U FBiH⁵³ postoje centri za obrazovanje odraslih poput centara u Tuzlanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih u Tuzli, Centar za obrazovanje odraslih Gračanica i Centar za obrazovanje i obuku tehničke struke Živinice), u Zeničko-dobojskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih u Tešnju – Agencija za razvoj općine Tešanj - TRA i Centar za obrazovanje odraslih u Zenici „OdusGreen“), u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (Srednja škola s pravom javnosti "Obrazovni centar" Mostar), u Zapadnohercegovačkom kantonu (Srednja strukovna škola s pravom javnosti Centar za obrazovanje Široki Brijeg), u Unsko-sanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu), u Srednje - bosanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih Travnik), Kantonu Sarajevo (Format Centar) i dr. U Republici Srpskoj je uspostavljen Zavod za obrazovanje odraslih.

Stanovništvo 15 - 64 starosne dobi sa tercijarnim obrazovanjem (u %)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU	22,0	22,8	23,7	24,6	25,4	26,0	26,7	27,3	27,9	28,7
Bugarska	19,2	19,7	20,1	20,7	22,2	23,6	24,1	24,4	24,5	24,8
Mađarska	16,9	17,1	18,0	19,0	19,5	20,2	20,9	20,6	20,9	21,7
Rumunija	11,9	12,9	13,0	13,5	13,8	14,2	15,0	15,1	15,3	15,5
Slovačka	13,4	15,1	16,4	17,0	17,7	18,1	18,9	19,7	20,7	22,0
BiH	7,1	8,2	8,8	8,8	9,7	10,1	9,5	10,0	9,5	9,8
FBiH	7,1	8,4	9,0	9,0	9,6	10,2	9,9	10,4	9,7	10,0
RS	7,0	8,0	8,5	8,5	10,0	10,1	8,6	9,3	9,2	9,4

Izvor: (EUROSTAT, 2019) (Agencija za statistiku BiH, 2018) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Zaposleni sa tercijarnim obrazovanjem u ukupno zaposlenim (%)⁵⁴

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU – 28	28	29,1	30	31,1	32	32,7	33,4	33,9	34,4	35,1
Bugarska	26,3	27,3	27,9	28,5	30,1	31,6	32,2	32,4	31,4	31,6
Mađarska	23,9	24,1	25,5	26,3	26,4	26,5	26,9	26,1	25,8	26,7
Rumunija	16,1	16,5	18	18,5	19	19,1	20,8	21,1	21,1	21,1
Slovačka	17,9	20	21,2	21,3	22,1	22,4	23	23,5	24,6	25,9
BiH	14,3	15,4	17,4	16,5	18,7	19	17,6	17,8	16,8	16,9
FBiH	16	17,1	20,1	18,6	19,7	20,5	20,1	20	18,2	18,8
RS	12	12,8	13,6	13,4	17,3	16,5	13,7	14,6	14,6	14,3

Izvor: (EUROSTAT, 2019) (Agencija za statistiku BiH, 2018) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

EU 28 i dalje bilježi rast udjela tercijarno obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu (od 15 do 64 godine) i u 2018. godini iznosi 28,7%. Otkako je uveden Bolonjski proces postignut je značajan napredak u sistemima višeg obrazovanja sa posebnim reformama u strukturi stepena i sistema osiguranja kvaliteta. Institucije za više obrazovanje su najvažniji partneri EU strategije koja vodi napretku i održavanju rasta.

Preporuke

- Potrebno je svoj djeci predškolskog uzrasta osigurati mogućnosti da budu uključena u programe predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu,
- Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja radi sticanja kvalifikacije i povećanja obrazovnog nivoa stanovništva FBiH,

⁵³ Posljednji raspoloživi podaci za FBiH su iz 2016. godine
⁵⁴ Zaposleni životne dobi od 15-64 godina

- Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti, stranih državljana i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa,
- Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika,
- Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju,
- Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe,
- Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednjom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca,
- Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih (kvalifikacije, prekvalifikacije, doškolovanja, usavršavanja i dr. obrazovanja i obuke za odrasle) i osigurati određena sredstva za ovu namjenu iz federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta,
- Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih,
- U cilju efikasnijeg financiranja, razmotriti financiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba,
- Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacioni sistem za upravljanje obrazovanjem,
- Uskladiti zakone o visokom obrazovanju kako na nivou kantona u FBiH, tako i na nivou BiH sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama.

6.4 Zdravstvena zaštita

Koncept razvoja zdravlja je jedna od najvažnijih determinanti rasta i razvoja jedne zemlje. Zdravstvo i razvoj su tjesno povezani. Nedovoljni razvoj vodi siromaštvu, a i neodgovarajući razvoj rezultira prekomjernom potrošnjom. Veza zdravstva, okruženja i socio-ekonomskog unaprjeđenja zahtjeva intersektorske napore (obrazovanje, stambena pitanja, javni radovi i društvene zajednice kao što su poslovne, školske, univerziteske, religijske, civilne i kulturne organizacije) u cilju osiguranja održivog razvoja. Samo zdrava populacija može postići svoj potpuni ekonomski razvoj. Inovacije i visoko kvalifikovana radna snaga su stubovi razvoja sektora zdravstva. Također, pored velikog značaja zdravstvene zaštite, veliki je značaj porodice, prijatelja i zajednice, jer medicina liječi tjelesno, a najbliži svojom nesebičnošću pomažu jačati duhovnu snagu oboljelih, što je u liječenju i kvaliteti života jednako važno. Kvalitet života se može povezati i sa životnim navikama. Većina zastupljenih bolesti u BiH sadrži bihevioralne faktore rizika kao što su konzumacija duhana, nepravilna prehrana, tjelesna neaktivnost i štetna upotreba alkohola. Zdravstveni efekti ekonomskih strategija bi se trebali fokusirati na efekte raznih ekonomskih politika. Glavni kriterij za prosuđivanje zdravstvenih efekata ekonomskih politika je kako one utiču na ranjive skupine, poboljšanje cjelokupne zdravstvene zaštite i finansijsku održivost zdravstvenog sektora.

Aktivnosti Federalnog ministarstva zdravstva u 2018. godini su bile usmjerene na ostvarenje pet strateških ciljeva, a to su:

- Ojačati mehanizme neophodne za uspostavljanje efikasnog i savjesnog upravljanja u zdravstvu i ojačati upravljanja zdravstvenim sistemom;
- Učiniti zakonodavnopravni okvir efikasnijim kroz usklađivanje sa reformskim ciljevima Federacije BiH i propisima EU;
- Ojačati primarnu, specijalističko-konzultativnu i bolničku zdravstvenu zaštitu;
- Ojačati ulogu javnoga zdravstva;
- Unaprijediti farmaceutski sektor i oblast kemikalija i biocida. (Vlada FBiH, 2018)

Prema Izvješću o radu Federalnog ministarstva zdravstva za 2018. godinu od najznačajnijih aktivnosti Federalnog ministarstva zdravstva u izvještajnom razdoblju su aktivnosti poput Nacrta zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski pomognutom oplodnjom koji je usvojen je od strane Parlamenta FBiH. Usvojen je i Zakon o izmjeni Zakona o zdravstvenom osiguranju. Zakoni u formi Prijedloga koji su usvojeni od strane Vlade FBiH i upućeni u daljnje parlamentarne procedure su: Nacrt zakona o kontroli i ograničenoj upotrebi duhana, duhanskih i ostalih proizvoda za pušenje i Prijedlog zakona o finansijskoj konsolidaciji javnih zdravstvenih ustanova u FBiH. Također, završen je prvi tekot Prednacrta zakona o biocidima i stručne osnove za Prednacrt zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti. Donesene su dvije naredbe, šest novih pravilnika i pet pravilnika o izmjenama ili dopunama važećih pravilnika. Također, navodi se kako Centar za transplantacijsku medicinu, u okviru Federalnog ministarstva zdravstva, kontinuirano radi na osnaživanju mreže za transplantaciju u FBiH. Prema istom izvještaju Odluke koje je donijela Vlada FBiH u 2018. godini su: Odluka o dopunama Odluke o Listi lijekova u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti FBiH, Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o Listi lijekova obaveznog zdravstvenog osiguranja FBiH i nova Odluka o Listi lijekova fonda solidarnosti FBiH. FBiH ima ujedinjeno tržište esencijalnih lijekova u FBiH, ali i dalje je prisutan određeni stupanj različitosti kantonalnih listi lijekova, s time i prava na lijekove osiguranika po kantonima. Stanje u ovom području znatno je unaprijeđeno u odnosu na stanje koje je bilo prisutno ranije. Posebno treba naglasiti da se suradnja sa Agencijom za lijekove i medicinska sredstva BiH odvija kontinuirano, a usmjerena je na unaprjeđenje sustava snabdijevanja i distribucije djelotvornim, sigurnim i kvalitetnim lijekovima koji donose pozitivne učinke i doprinose smanjenju troškova zdravstvene zaštite. Federalno ministarstvo zdravstva, putem svojih predstavnika, sudjeluje u radu povjerenstava za lijekove ove Agencije. U izvještajnom razdoblju kontinuirano se prati primjena Naredbe o standardima i normativima zdravstvene zaštite iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u FBiH. (Federalno ministarstvo zdravstva, 2019)

U skladu sa ILO (2017) direktna i indirektna zdravstvena zaštita je esencijalna za postizanje većine ciljeva održivog razvoja (SDG). Omogućeni zakonski okvir obezbjeđuje zdravstvenu pokrivenost, dovoljno javno fundiranje i odgovarajuću ponudu zdravstvenih radnika sa dobrim radnim uslovima i kvalitetnim uslugama, što ima potencijal smanjena mortaliteta i poboljšanja zdravstvenog stanja stanovništva. Sa gledišta postizanja univerzalne zdravstvene pokrivenosti ovo doprinosi rastu ekomske uključenosti na osnovu bolje produktivnosti i stvaranju odgovarajućih poslova za zdravstvene radnike koji su sad potrebni u svijetu.

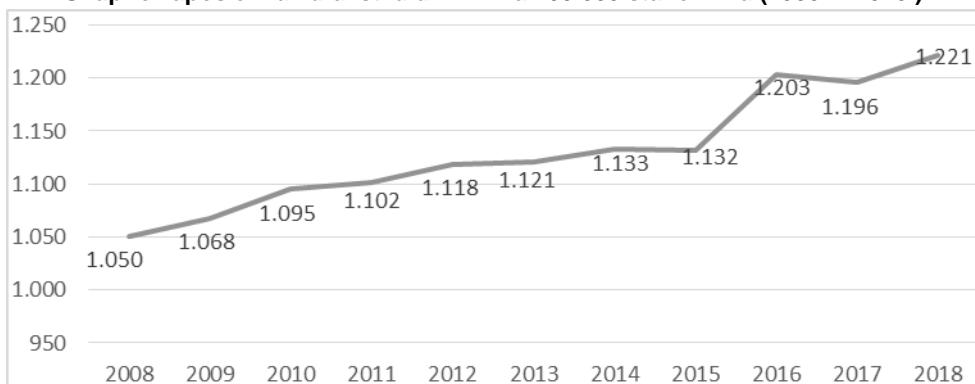
Zaposleni u zdravstvu u FBiH na 100.000 stanovnika (2012. – 2018.)

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ukupno zaposleni (1=2+3+4)	1	1.118	1.121	1.133	1.132	1.203	1.196	1.221
Zdravstveni radnici (2=5+6+7+8)	2	791	802	815	809	862	861	879
Zdravstveni saradnici	3	15	15	16	17	18	18	19
Administrativni i tehnički saradnici	4	311	304	301	306	323	317	323
Ukupno doktora medicine	5	193	198	205	204	216	219	224
Stomatolozi	6	25	25	25	25	27	27	27
Magistara farmacije	7	13	14	14	14	15	15	17
Zdravstvenih tehničara	8	559	565	571	566	605	600	611
Doktori (PZZ)	9	64	66	66	67	71	74	74
Doktori (bolnička)	10	94	97	100	100	105	103	103

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019)

U FBiH, u 2018. godini, u javnom sektoru zdravstvene zaštite je bilo ukupno 26.818 zaposlenih ili 1.221 ukupno zaposlenih na 100.000 stanovnika, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja povećanje za 1,9%.

Ukupno zaposleni u zdravstvu u FBiH na 100.000 stanovnika (2008. – 2018.)

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019)

Doktori medicine/100.000 stanovnika (2013.-2018.)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU - 28	350,51	354,62	356,16	360,98	-	
Bugarska	397,67	398,69	404,54	413,76	-	
Njemačka	399,79	410,82	413,93	418,65	-	
Hrvatska	303,35	314,02	319,15	323,65	-	
Srbija	310,55	307,13	307,81	295,44	-	
Crna Gora	213,46	217,11	235,63	255,34	-	
Slovenija	262,92	277,02	282,53	301,40	-	
FBiH	198	205	204	216	219	224

Izvor: Eurostat i FZZJZ

U FBiH na 100.000 stanovnika evidentirano je ukupno 224 doktora medicine, što je blago više u odnosu na prošlu godinu. Zabilježeno je 27 doktora stomatologije i 17 magistara farmacije na 100.000 stanovnika. Ukupno je zaposleno 611 medicinskih sestara/tehničara na 100.000 stanovnika što je blago više u odnosu na 2017.godinu. Primarna zdravstvena

zaštita je ostvarena u okviru 918 geografske lokacije/ambulante što je u odnosu na prethodnu godinu smanjenje za 65 ambulanti ili 6,6%.

Udio lječara u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u ukupnom broju lječara u FBiH (u %)

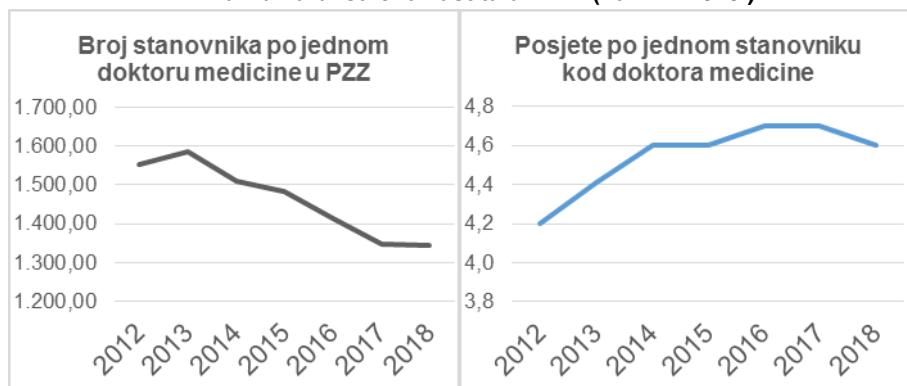

Izvor:(Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019)

Prema preliminarnim podacima FZZJZ (2019) u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (obiteljska medicina, opća medicina, pedijatrija, školska medicina, pneumoftiziološka zaštita⁵⁵, medicina rada, hitna pomoć, patronaža) je radila trećina ukupnog broja zaposlenih doktora medicine (33,2%), a medicinskih sestara/tehničara 22%. Na 100.000 stanovnika je radio 74 doktor medicine i 134 medicinska sestra/tehničar. Prisutne su razlike u pokrivenosti stanovništva timovima primarne zdravstvene zaštite.

Registriran je lagani porast broja lječnika i medicinskih sestara/tehničara u PZZ na 100.000 pučana. U 2018. godini najveći broj doktora medicine je bio u Kantonu Sarajevo (93/100.000) i Tuzlanskom kantonu (87/100.000), dok je najmanji broj doktora registrovan u Posavskom kantonu (48/100.000) i Unsko-sanskom kantonu (48/100.000).

Primarna zdravstvena zaštita u FBiH (2012. – 2018.)

Izvor:(Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019

Prema preliminarnim podacima Zdravstvenog stanja pučanstva i zdravstvene zaštite u FBiH za 2018., evidentirano je 1.344 stanovnika po jednom doktoru medicine u PZZ. Najveći broj stanovnika po jednom doktoru je u Unsko-sanskom kantonu 2.104, a najmanji u Sarajevskom kantonu 1.078.

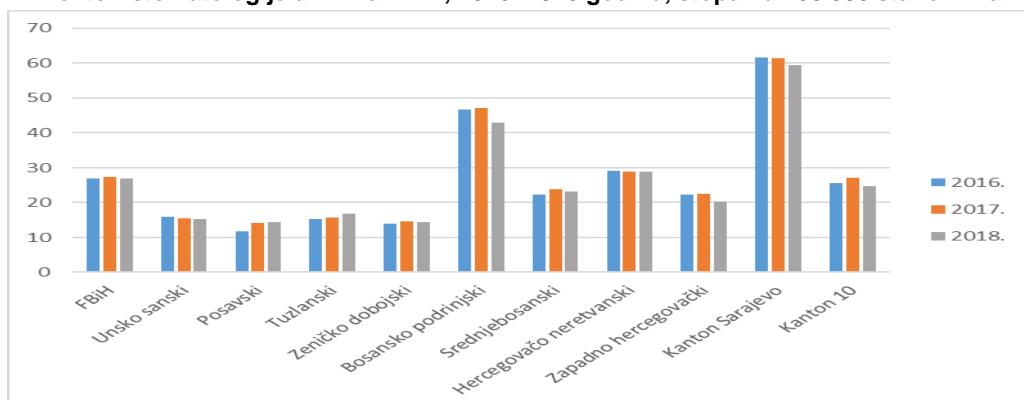
Nasuprot trendu smanjenja stanovnika po doktoru medicine u PZZ, evidentiran je porast posjeta po stanovniku kod doktora medicine. U PZZ je u izvještajnoj godini u prosjeku

⁵⁵ Primjena preventivnih i dijagnostičko-terapijskih metoda u domu zdravlja i kući

ostvareno 4,6 posjeta po jednom stanovniku kod doktora medicine, malo manje nego prošle godine. Najveći broj posjeta ostvaren je u Bosansko-podrinjskom kantonu, a najmanji u Posavskom. Po jednom doktoru medicine, u PZZ, u FBiH ostvareno je u prosjeku 34 posjeta dnevno.

U izvještajnoj godini je ukupno zabilježeno 588 doktora stomatologije (27/100.000 stanovnika). Stomatoloških sestara/tehničara je bilo 653 (30/100.000). Ukupno je bilo 280 stomatoloških ambulanti u javnom sektoru, što skoro isto kao i prošle godine. Najveći broj doktora stomatologije je zabilježen u Kantonu Sarajevo (59/100.000), a najmanji u Posavskoj i Zeničko-dobojskoj županiji (14/100.000).

Doktori stomatologije u PZZ u FBiH, 2016.-2018.godina, stopa na 100.000 stanovnika

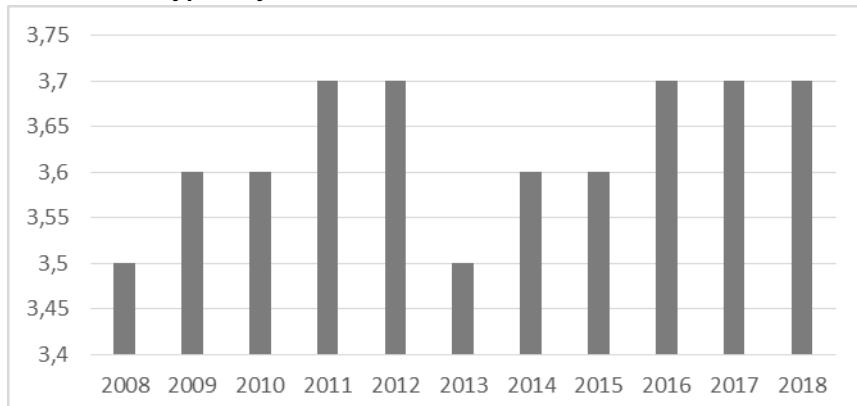
Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019)

Na jednog doktora stomatologije je u prosjeku dolazilo 3.735 stanovnika. Kao i prethodne godine najveći broj stanovnika po jednom doktoru stomatologije je zabilježen u Zeničkodobojskom kantonu, a najmanji u Kantonu Sarajevo. Po jednom doktoru stomatologije, u prosjeku je ostvareno 6,9 posjeta dnevno, manje nego prethodnih godina. Po jednom stanovniku u prosjeku je ostvareno samo 0,4 posjeta stomatologu, što je veoma nezadovoljavajuće. Prosječan broj posjeta stomatologu po stanovniku u svim kantonima FBiH je veoma nizak, sa najvećim brojem posjeta u Bosansko-podrinjskom kantonu (0,9 posjeta) i Kantonu Sarajevo (0,7 posjeta).

U preliminarnom izvještaju Zdravstvenog stanja pučanstva i zdravstvene zaštite u FBiH za 2018. godinu se navodi kako je evidentiran veći broj doktora nego prethodnih godina u specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti, odnosno 27,7 doktora medicine na 100.000 stanovnika FBiH. Broj medicinskih sestara/tehničara je nešto manji (60,1/100.000), a broj zdravstvenih saradnika je viši (5,6/100.000) u odnosu na prethodnu godinu. Također, prema istom Izvještaju broj posjeta po stanovniku specijalističko-konsultativne zaštite je malo manji nego u 2016. godini, najviše zbog više posjeta privatnom sektoru (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019).

Na 100.000 stanovnika bolničku zaštitu je u 2018. godini pružalo 103 doktora medicine i 270 medicinskih sestara/tehničara. Učešće primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom u ukupnoj potrošnji za zdravstvenu zaštitu iznosi 13,1%, dok učešće za bolničku zdravstvenu zaštitu iznosi 29% i ujedno je najveće procentualno učešće u potrošnji za zdravstvenu zaštitu.

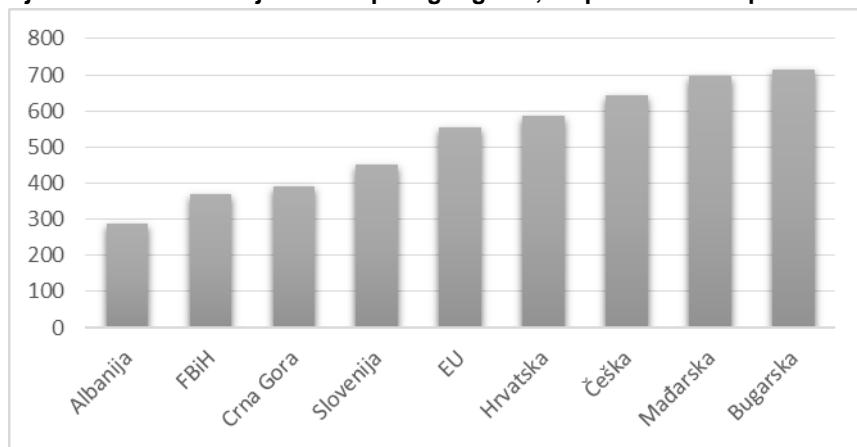
Broj postelja u FBiH 2008 – 2018 /na 1.000 stanovnika

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

Ukupno su evidentirane 23 bolničke ustanove (kantonalne bolnice, kliničke bolnice, klinički centri, specijalne bolnice, lječilišta, medicinski centar, zavodi za bolesti ovisnosti) isto kao i prethodne godine. U bolničkim ustanovama je radilo 46,5% svih doktora medicine i 45,3% svih medicinskih sestara/tehničara. U izvještajnoj godini, broj bolničkih postelja je isti kao i prethodne dvije godine.

Broj postelja u odabranim zemljama Europskog regiona, stopa na 100.000 pučana u 2018.godini

Izvor:(Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019)

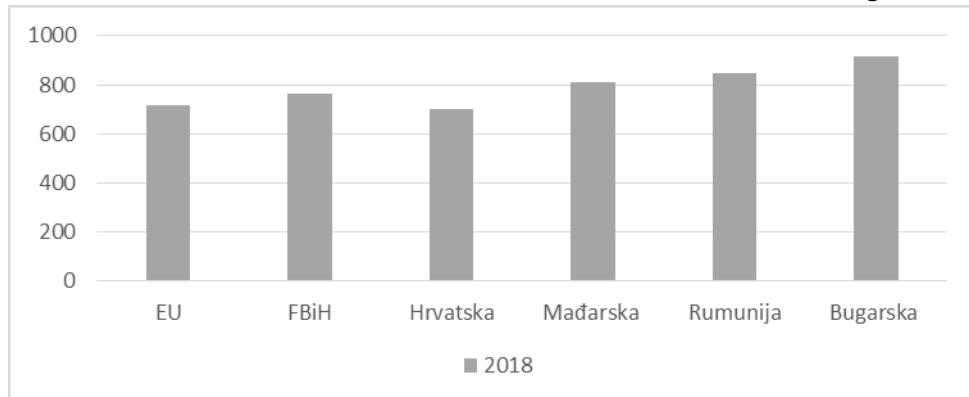
FBiH ima značajno manje postelja (370/100.000) u poređenju sa prosjekom Evropskog regiona (553/100.000), kao i u odnosu na zemlje u okruženju. Najveći broj postelja u FBiH ima Srednjobosanski kanton (5,2/1.000), Kanton Sarajevo i Hercegovačko-neretvanska županija (4,7/1000). Kanton Sarajevo raspolaže sa 120 postelja dnevne hospitalizacije (0,3/1.000).

U FBiH, u 2018. godini stopa opšteg mortaliteta⁵⁶ je iznosila 976,3 na 100.000 stanovnika (9,8‰) i ima tendenciju blagog kontinuiranog smanjenja u odnosu na 2017. godinu kada je iznosila 985,3 na 100. 000 stanovnika. SDR (standardizirana stopa mortaliteta)⁵⁷ za sve uzroke i sve dobne grupe na 100.000 stanovnika iznosila je 766,2 i nešto je lošija u poređenju sa prosjekom EU i Hrvatskom, dok je istovremeno niža u odnosu na Mađarsku, Rumuniju i Bugarsku.

⁵⁶ Opća (gruba) stopa mortaliteta tretira populaciju sredinom godine

⁵⁷ Najčešće se koriste svjetska ili europska standardna populacija, radi poređenja različitih socio-demografskih obilježja populacija. Upotrebljava se radi eliminisanja efekata različite starosne strukture umrlih

SDR mortaliteta za sve uzroke i sve dobi na 100.000 stanovnika za 2018. godinu

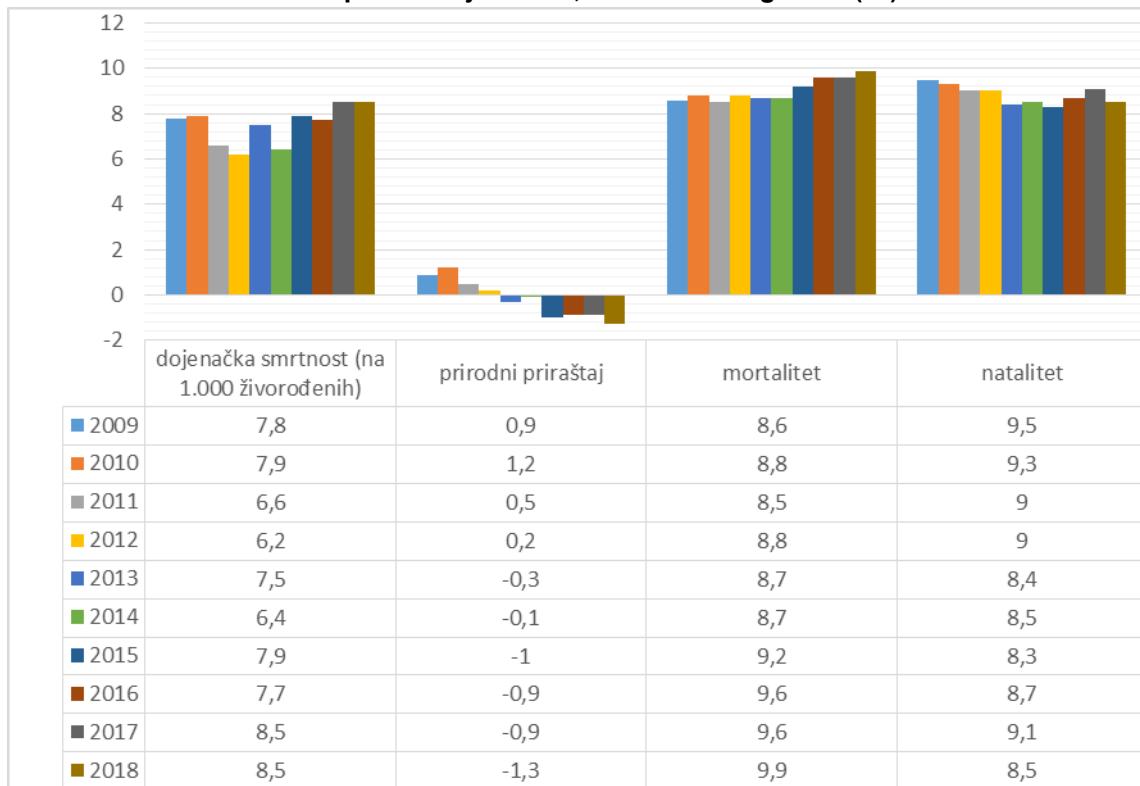

Izvor:(Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019)

Prema preliminarnim podacima Izvještaja zdravstvenog stanja pučanstva i zdravstvene zaštite za 2018. godinu, vodeći uzroci smrti stanovništva FBiH u 2018. godini su oboljenja cirkulatornog sistema (I00-I99) s udjelom od 51,5% svih uzroka (stopa 502,8/100.000 stanovnika), slijede maligne neoplazme (C00-C97) s 21,8% udjela (stopa 212,4/100.000 stanovnika). Ove dvije grupe oboljenja čine oko tri četvrtine svih uzroka smrti. Slijede endokrina i metabolička oboljenja s poremećajima u prehrani (E00-E99), te oboljenja respiratornog sustava (J00-J99). U 2018. godini peti po rangu su simptomi, znaci i nenormalni klinički i laboratorijski nalazi (R00-R99).

Poremećaji mentalnog zdravlja u razdoblju od 2016.-2018. godine jesu neurotski, sa stresom povezani i somatski poremećaji (F40-F48) kod kojih se uočava blagi pad u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu.

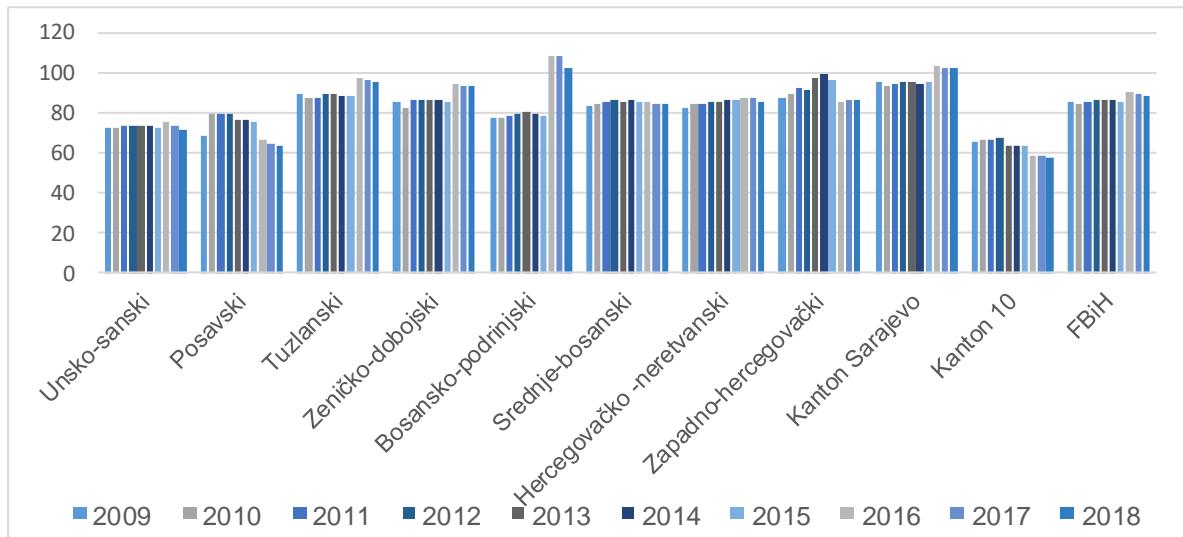
Vitalni pokazatelji u FBiH, 2009. – 2018. godina (%)

Izvor:(Federalni zavod za javno zdravstvo, 2019)

U FBiH, u 2018. godini prirodni priraštaj je negativan i iznosi -1,3‰ i manji je nego prošle godine. Negativan prirodni priraštaj imaju svi kantoni u FBiH, osim Kantona Sarajevo. Stopa nataliteta (8,5/1.000 stanovnika) bilježi smanjenje u odnosu na prošlu godinu (9,1‰) i spada u kategoriju niskog nataliteta. Stopa mortaliteta iznosi 9,9‰. Najvišu stopu nataliteta i ove godine ima Kanton Sarajevo (10,8‰), a najmanju Posavski kanton (3,5‰), dok najvišu stopu mortaliteta ima Bosansko-podrinjski kanton i Posavski kanton (11,9‰). Očekivano trajanje života pri rođenju prema posljednjim dostupnim podacima Federalnog zavoda za statistiku je iznosilo 76,76 godina.

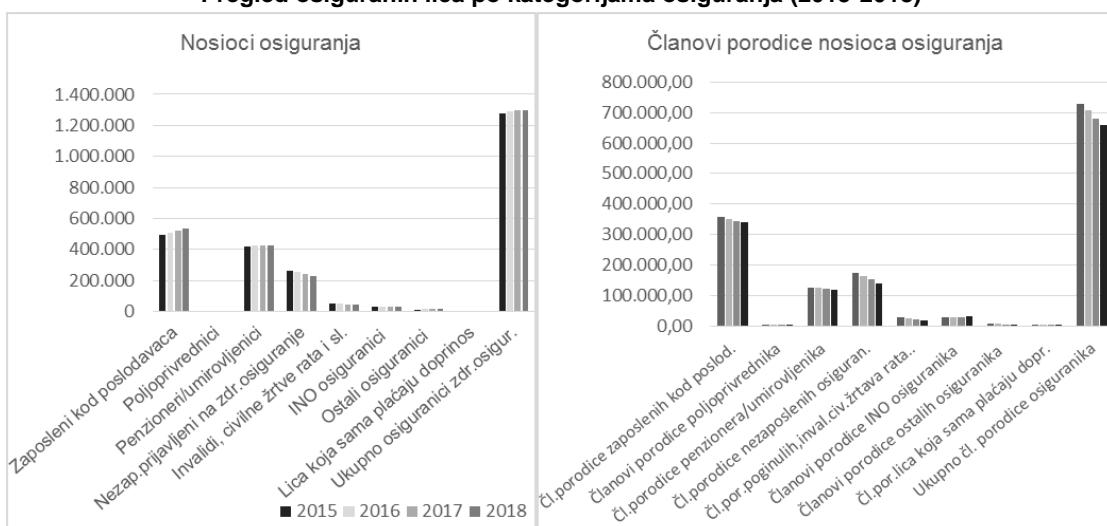
Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem po kantonima u FBiH (2009-2018) u %

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja , 2019)

U izvještajnoj godini, registrovano je ukupno 1.952.449 osiguranih lica. Zdravstvenim osiguranjem na nivou FBiH obuhvaćeno je 88,90% stanovništva što je manje u odnosu na prošlu godinu, a više u odnosu na 2009. (85,07%). I dalje, najveći stepen obuhvata osiguranjem je u Bosansko-podrinjskom (102,59%)⁵⁸ i Kantonu Sarajevo (102,06%), a najmanji u Kantonu 10 (57,33%) i Posavskom kantonu (63,29%).

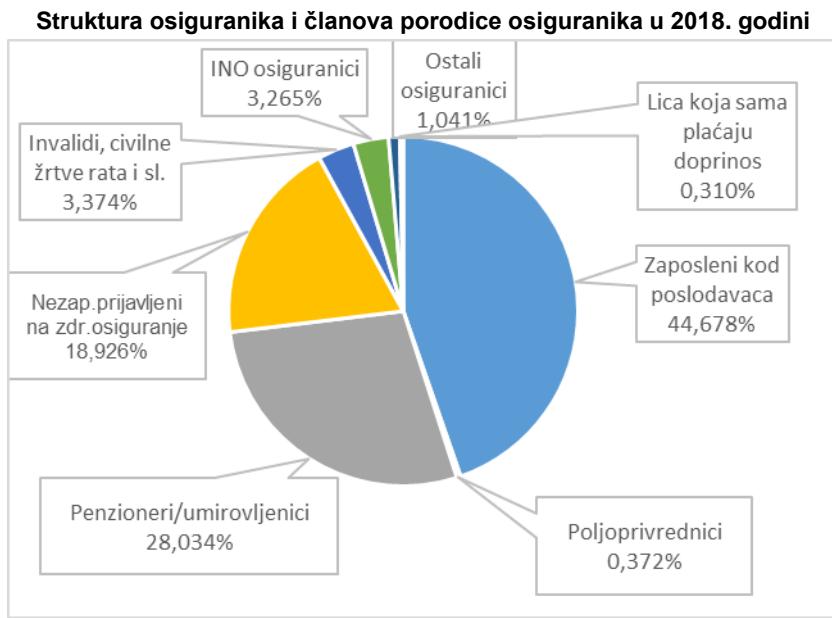
Pregled osiguranih lica po kategorijama osiguranja (2015-2018)

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)

⁵⁸ Razlozi za veći obuhvat od broja stanovnika su zbog prigradskih naselja u RS (Kopači, Ustiprača, Hubjeri i dr.), iz kojih jedan broj građana radi u Goraždu i Sarajevu, kao i popis iz 2013. godine koji nije obuhvatio svo stanovništvo.

Ukupan broj osiguranih lica u odnosu na prethodnu godinu je manji za 1,16%. Ukupan broj nosioca osiguranja je manji za 0,12%, dok je broj članova porodice osiguranika pokrivenih zdravstvenim osiguranjem smanjen za 3,15%.

Izvor:(Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)

U 2018. godini, posmatrano po kategorijama osiguranika i članova porodice osiguranika, najveće smanjene je kod kategorije broja osiguranika poljoprivrednika za 10,94%, lica koja sama plaćaju doprinos za 10,15%, nezaposlenih prijavljenih na zdravstveno osiguranje za 6,06% i invalida i civilnih žrtava rata za 5,9% u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje se bilježi kod INO osiguranika za 7,23% i zaposlenih kod poslodavaca za 0,78% u odnosu na prethodnu godinu.

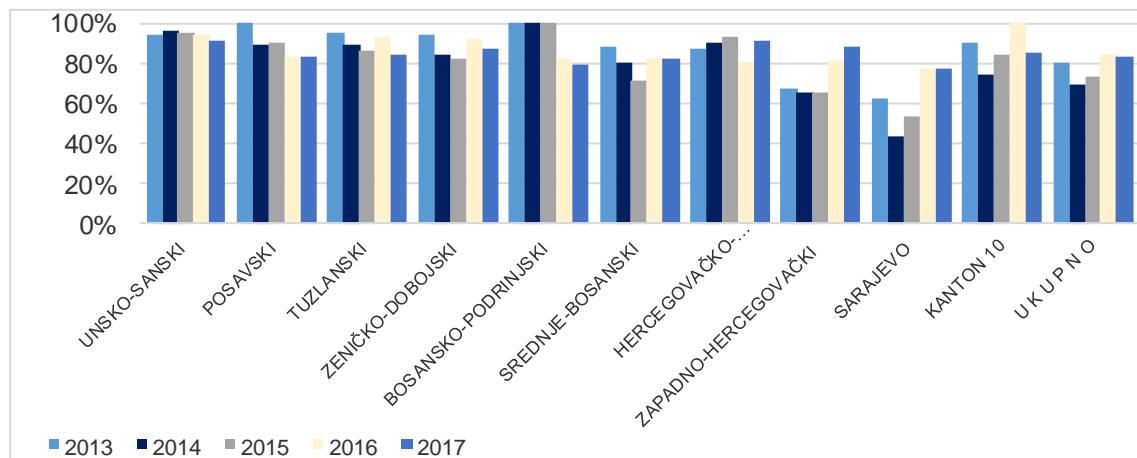
Zdravstvena djelatnost u FBiH, u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, provodi se kao primarna, specijalističko-konsultativna i bolnička zdravstvena zaštita, te djelatnost javnog zdravstva. Po novom Zakonu o zdravstvenoj zaštiti, zdravstvena djelatnost obuhvata i komplementarno obavljanje alternativne medicine od strane zdravstvenih radnika na način i pod uslovima utvrđenim zakonom. Zdravstvena djelatnost se provodi u zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru i u privatnoj praksi.

U Federaciji BiH u 2017. godini registrirane su sljedeće zdravstvene ustanove u javnom sektoru:

- 3 univerzitetska klinička centra (Sarajevo, Tuzla i Mostar),
- 7 kantonalnih bolnica (Bihać, Orašje, Zenica, Goražde, Travnik, RMC Mostar i Livno),
- 8 općih bolnica (Sanski Most, Gračanica, Tešanj, Bugojno; Nova Bila, Jajce, Konjic, Prim dr Abdulah Nakaš Sarajevo),
- 2 specijalne bolnice (Psihijatrijska bolnica Sarajevo i Bolnica za TBC Travnik),
- 4 Iječilišta (Bihać, Gradačac, Fojnica, Olovo),
- 11 zavoda za specifičnu zdravstvenu zaštitu, – 79 domova zdravlja, sa organizacionim jedinicama,
- 21 apoteke, sa pripadajućim organizacionim dijelovima (depoima),
- 11 zavoda za javno zdravstvo (od kojih 1 na nivou Federacije i 10 na nivou kantona) i 1 Zavod za transfuzijsku medicinu Federacije BiH (Sarajevo).

U privatnom sektoru pružaju se usluge nivoa opće medicine, stomatologije i specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u ambulantama i poliklinikama. Prema podacima dostavljenim iz kantonalnih zavoda zdravstvenog osiguranja, u 2017. godini u Federaciji BiH je evidentirano ukupno 1.204 registrirana djelatnika u privatnom sektoru, što je za 8,2% ili 91 djelatnika više nego u 2016. godini. U privatnom vlasništvu je registrirana i jedina bolnička ustanova "Centar za srce BH Tuzla".

Grafikon: Učešće privatnih zdravstvenih ustanova koje su dostavile obračun sredstava zdravstvu u ukupnom broju privatnih ustanova u FBiH i kantona u % (2013 - 2017)

Izvor:(Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018); Obrada: (FZZPR, 2018)

Ukupan broj zaposlenih u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama i zavodima zdravstvenog osiguranja u FBiH (2008. – 2018.)

		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Trend 2008.-2017.
1	Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH* (3+4+2+5)	27.987	28.115	29.521	29.372	30.403	30.929	31.244	31.282	32.403	32.853	33.191	
2	Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama (6+7)	27.314	27.449	28.822	28.657	29.647	30.146	30.408	30.449	31.540	31.974	32.330	
3	Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZD	25.216	25.562	26.908	26.644	27.445	27.738	28.042	27.854	28.106	28.213	28.284	
4	Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	2.098	2.553	2.614	2.728	2.958	3.191	3.202	3.429	4.297	4.640	4.907	
5	Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	673	666	699	715	756	783	836	833	863	879	861	
6	Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	19.895	20.144	21.138	21.004	21.876	22.206	22.431	22.526	23.586	24.039	24.430	
7	Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	7.420	7.305	7.685	7.653	7.771	7.940	7.977	7.924	7.954	7.935	7.900	

Izvor:(Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)

Indeksi - Zaposleni u zdravstvu FBiH (2008. – 2018.)

		<u>2009</u> <u>2008</u>	<u>2010</u> <u>2009</u>	<u>2011</u> <u>2010</u>	<u>2012</u> <u>2011</u>	<u>2013</u> <u>2012</u>	<u>2014</u> <u>2013</u>	<u>2015</u> <u>2014</u>	<u>2016</u> <u>2015</u>	<u>2017</u> <u>2016</u>	<u>2018</u> <u>2017</u>
1	Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH*	100,5	105,0	99,5	103,5	101,7	101,0	100,1	103,6	101,4	101,0
2	Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama	100,5	105,0	99,4	103,5	101,7	100,9	100,1	103,6	101,4	101,1
3	Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZO	101,4	105,3	99,0	103,0	101,1	101,1	99,3	100,9	100,4	100,3
4	Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	121,7	102,4	104,4	108,4	107,9	100,3	107,1	125,3	108,0	105,8
5	Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	99,0	105,0	102,3	105,7	103,6	106,8	99,6	103,6	101,9	98,0
6	Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	101,3	104,9	99,4	104,2	101,5	101,0	100,4	104,7	101,9	101,6
7	Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	98,5	105,2	99,6	101,5	102,2	100,5	99,3	100,4	99,8	99,6

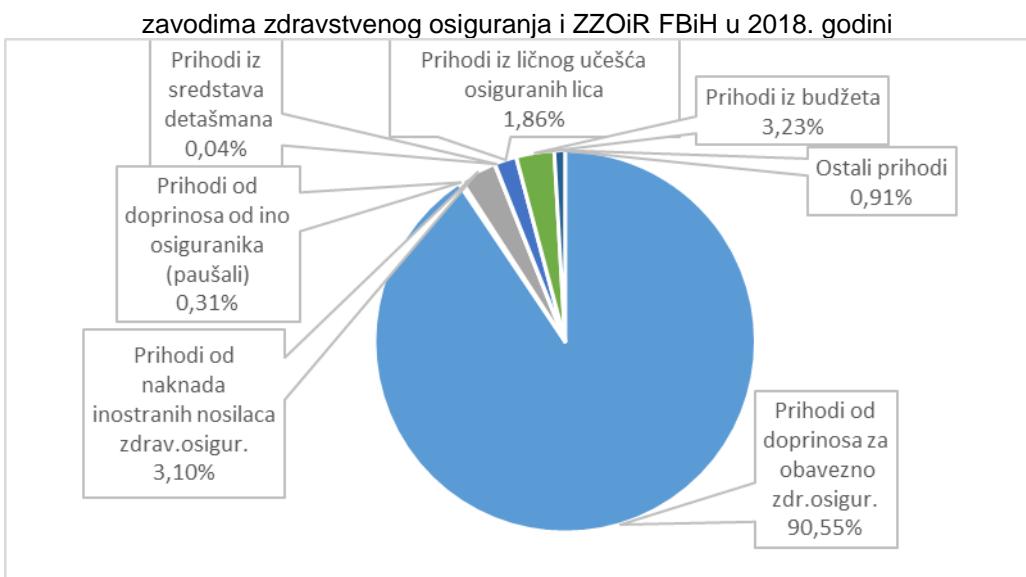
Izvor:(Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)

Prema preliminarnim podacima Obračuna sredstava u zdravstvu FBiH za 2018. godinu Federalnog Zavoda za osiguranje i reosiguranje, u zdravstvenom sektoru FBiH je evidentirano ukupno 33.191 zaposlenih, što je za 1,03% više u odnosu na 2017. godinu.

Od ukupnog broja zaposlenih, u zdravstvenim ustanovama (javnim i privatnim) je evidentirano 32.330 zaposlenika (97,4%), a u zavodima zdravstvenog osiguranja (federalnom i kantonalnim) 861 zaposlenika ili 2,59% od ukupnog broja zaposlenih. Od ukupnog broja radnika u zdravstvenim ustanovama, u javnim zdravstvenim ustanovama radi 27.423 zaposlenika, a u privatnim 4.907 zaposlenika, i zavodima zdravstvenog osiguranja 861 zaposlenih. Od ukupnog broja zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama, na radnike zdravstvene struke se odnosi 24.430 radnika ili 73,604%, administrativne, tehničke i ostale nemedicinske radnike 7.935 ili 23,80% i na ukupno zaposlene radnike u zavodima zdravstvenog osiguranja 861 ili 2,59%. Broj zaposlenih u zdravstvenim ustanovama je povećan za 1,113% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim uslugama je povećan za 5,75% u odnosu na 2017. godinu. Broj medicinskih radnika je povećan za 1,6%, a administrativnih i tehničkih je smanjen za 0,4%. U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je smanjen za 2,1%.

Ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2018. godini iznose 2.106.534.159 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 2.078.259.663 KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 28.274.496 KM. Ukupna sredstva su povećana za 7% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim prihodima, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.501.775.411 KM i povećani su za 6,8%. Najveći dio ostvarenog ukupnog prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja su prihodi od doprinosa u procentu od 90,9%, dok su ostali prihodi iz svih drugih izvora 9,1%.

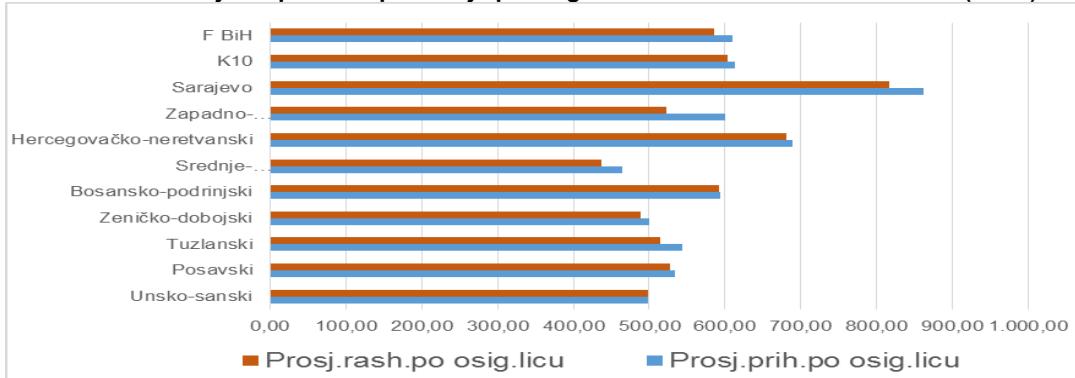
Iz finansijskih podataka o prihodima zdravstvenog sektora posljednjih godina, može se zaključiti da je ostvarivan kontinuirani rast prihoda. U periodu 2003. – 2010. prosječna stopa rasta je iznosila 10%, dok je u periodu 2011. – 2018. godine rast prihoda na nižem nivou (prosječna stopa 4,6%).

Izvor:(Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019) Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Sredstva za zdravstvenu zaštitu se, najvećim dijelom, osiguravaju iz doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje. Najveći teret u obezbjeđivanju sredstava za zdravstvenu zaštitu snose zaposleni kod poslodavaca. Svaka promjena koja se odnosi na ovu kategoriju osiguranika kao što su npr. broj zaposlenih, visina plaća i visina stope doprinosa, se u najvećoj mjeri odražava i na visinu sredstava koja se ostvaruju po osnovu doprinosa za zdravstveno osiguranje, a time se utiče i na ukupna sredstva u zdravstvu od kojih najviše zavisi obim zdravstvenih prava i kvalitet zdravstvene zaštite.

Grafikon. Prosječni prihodi i potrošnja po osiguranom licu u kantonima za 2017 (u KM)

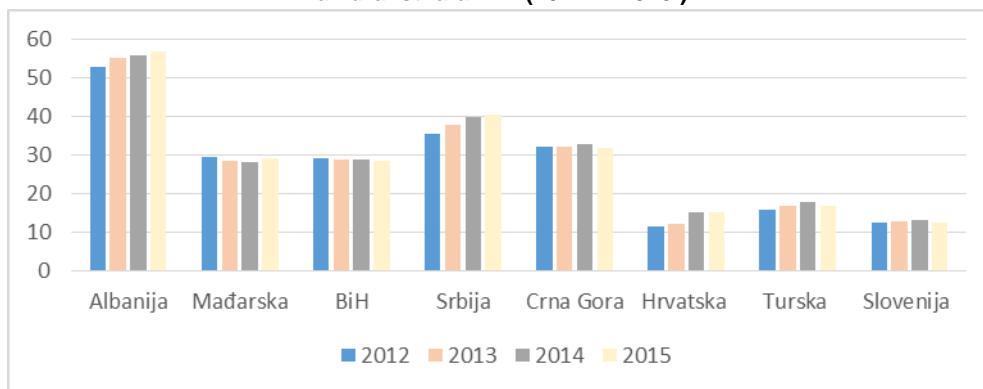
Izvor:(Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2018)

U 2018. godini prihodi ostvareni u zdravstvenim ustanovama u privatnom vlasništvu izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 362.906.236 KM, dok prihodi koje je privatni sektor ostvario iz obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 140.709.935 KM, što znači da su ukupni prihodi ostvareni u privatnom sektoru iznosili 503.616.171 KM i u odnosu na prošlu godinu su veći za 10,56%. Prihodi ostvareni u privatnom sektoru čine 23,91% ukupno ostvarenih sredstava u zdravstvu FBiH.

Gradani sve više izdvajaju vlastitih sredstava za zdravstvenu zaštitu u privatnom sektoru. Jačanje privatnog sektora se svakako može ocijeniti pozitivnim, jer je po zakonskim propisima privatni sektor u potpunosti izjednačen sa zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru. Međutim, još uvijek nije moguće pouzdano dati procjenu koliko građani izdvajaju

sredstava za zdravstvenu zaštitu koju ostvaruju u privatnom sektoru jer nema potpunih podataka.

**Potrošnja na zdravstvo iz džepa kao procenat ukupne tekuće potrošnje
u zdravstvu u BiH (2012. – 2015.)**

Izvor:(WHO, 2019) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

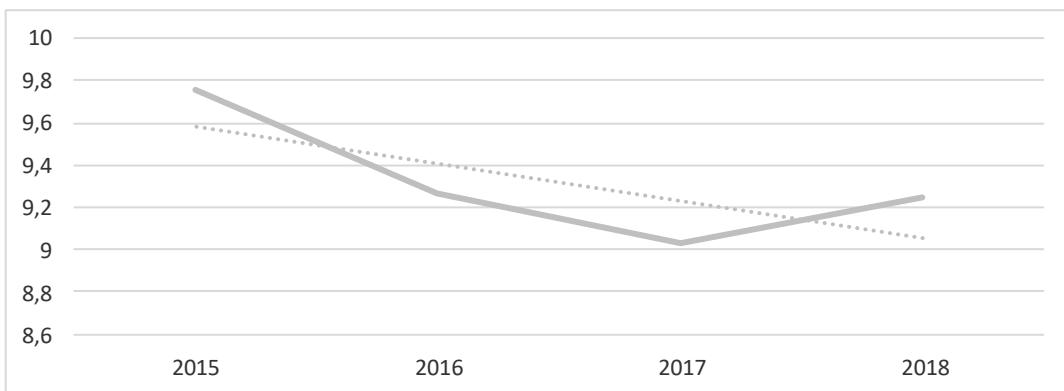
Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prema izvorima financiranja u 2017. godini 70,02% se odnosi na financiranje iz budžeta i obaveznog zdravstvenog osiguranja, dok se 29,984% izvora financiranja odnosi na izdatke domaćinstava iz džepa u FBiH. (Federalni zavod za statistiku, 2019)

Visoka izdvajanja na zdravstvo iz „džepa“ mogu negativno uticati na pristup građana preventivnoj zdravstvenoj zaštiti koja je veoma bitna.⁵⁹ Prema IPA programu EU za BiH, National Health Account 2009.– 2011., sa ciljem smanjenja direktnih plaćanja domaćinstava za zdravstvo, preporučuje se povećavanje efikasnosti uloženih javnih sredstava kako bi se zadovoljila velika očekivanja stanovništva u vezi sa zdravljem i liječenjem.

Ukupna potrošnja u zdravstvu FBiH u 2018. godini iznosila je 2.028.908.270 KM, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 9,4%. Na tekuće rashode odnosi se 1.940.789.918 KM, a na kapitalne izdatke 88.118.352 KM. Tekući rashodi su povećani za 7,7%, a izdaci za kapitalna ulaganja su veći za 72,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Ukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a u FBiH (2015.-2018.)

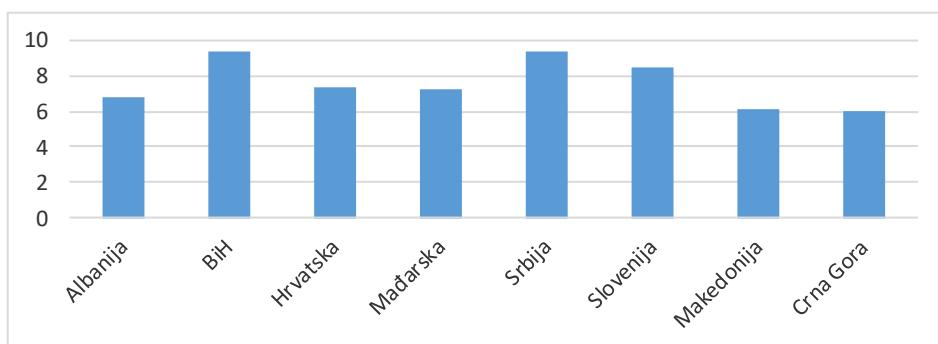
⁵⁹ Prema bazi indikatora Svjetske banke OOP (Out-of-pocket) tj. potrošnja na zdravstvo iz džepa je definisana kao "bilo koji direktni izdatak domaćinstava, uključujući i poklone i druga dobra i usluge čija je primarna namjera doprinos poboljšanju zdravstvenog stanja individue. OOP je također dio privatne zdravstvene potrošnje. U BiH, u direktne izdatke domaćinstva iz džepa uključena su formalna i neformalna plaćanja. Formalna plaćanja su: participacija u javnim zdravstvenim ustanovama i participacija za lijekove, druga direktna plaćanja kod privatnih zdravstvenih radnika (zubari, specijalisti, diagnostika, naočale, itd) i plaćanja za lijekove bez recepta i druga terapeutika pomagala. Neformalna plaćanja su najveća za bolničko liječenje (u bolničkom liječenju velik udio se odnosi na neformalna plaćanja medicinskom osoblju u bolnicama).

Izvor: (Federalni zavod za statistiku) (Federalni zavod za statistiku, 2019)
 (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019) Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U FBiH, u periodu od 2015. do 2018. godine, sveukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a se smanjivala sve do 2018. godine. Prema prvom rezultatu ukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a u 2018. godini iznosi 9,25% što je blago veća u odnosu na 2017. godinu (9,03%).

Grafikon 110. Tekuća zdravstvena potrošnja kao % BDP za 2015 u BiH i zemljama okruženja (%)

Izvor:(WHO, 2018) <https://apps.who.int/gho/data/view.main.GHEDCHEGDPCHA2011v>
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

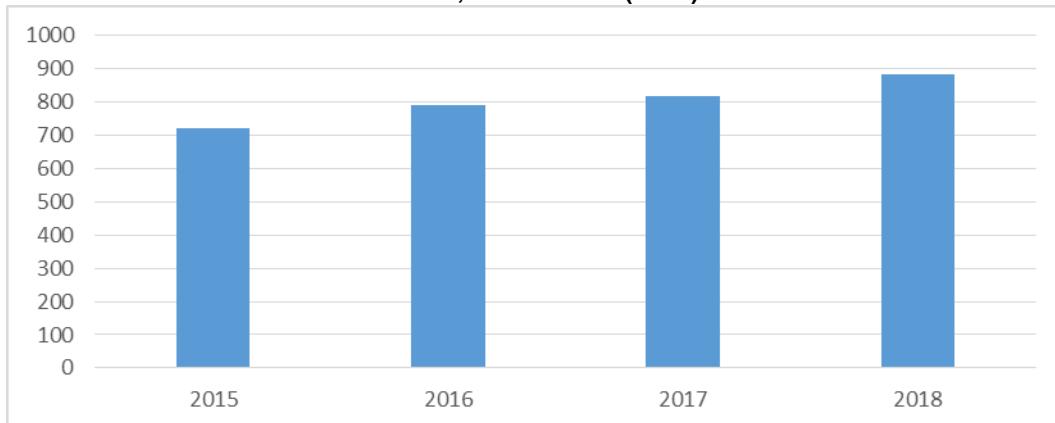
Od ukupnih tekućih rashoda u zdravstvu, potrošnja na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja je iskazana u iznosu od 1.389.319.301 KM, što predstavlja 68,5% ukupne potrošnje, a potrošnja u zdravstvenim ustanovama koja se financira sredstvima ostvarenim iz drugih izvora izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja iznosi 551.470.617 KM ili 27,2% ukupne potrošnje. Kapitalni izdaci iznose 88.118.352 KM i u ukupnoj potrošnji zdravstvenog sektora učestvuju sa 4,3%.

Prema Obračunu sredstava u zdravstvu FBiH za 2018. godinu, potrošnja je povećana u svim segmentima zdravstvene zaštite, osim što su ostali izdaci za provođenje zdravstvene zaštite manji za 0,5%. Ukupni rashodi u zdravstvu u sektoru zdravstvenog osiguranja su povećani za 7,7%, a ukupni kapitalni izdaci su veći za 72,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Povećani su troškovi primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom za 5,4%, lijekovi na recept za 0,3% i bolnička zdravstvena zaštita za 8,8%. Zabilježeno je povećanje troškova za specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu za 12,4% i povećanje troškova funkcionisanja sistema za 1,9%. Povećanje je iskazano kod troškova zdravstvene zaštite u inostranstvu za 0,9% i izdataka za ortopedска pomagala 4,8%. Naknada plaća za

bolovanje preko 42 dana je povećana za 4,4%. Kod putnih izdataka iskazano je povećanje za 16,3%.

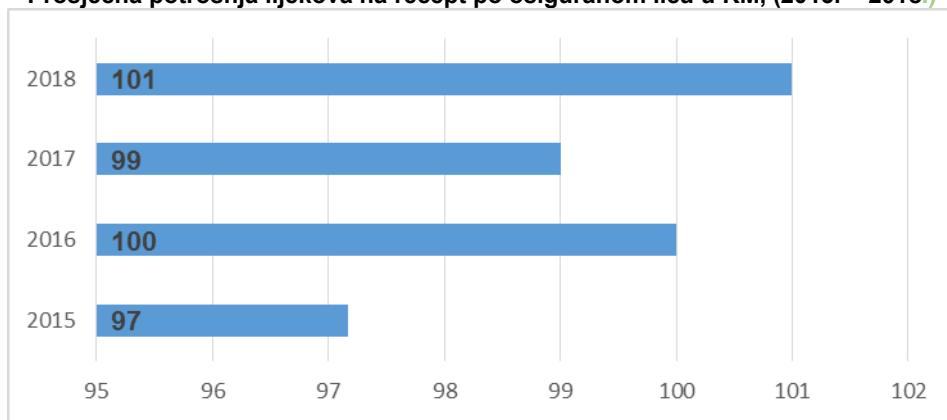
Potrošnja (bez kapitalnih izdataka) za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH, 2015. – 2018. (u KM)

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2018)

Potrošnja (bez kapitalnih izdataka) za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH u 2018. godini je iznosila 883,7 KM, što je više za 7,89% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2015. do 2018. godine potrošnja za zdravstvo bez kapitalnih ulaganja po glavi stanovnika rasla je po prosječnoj stopi od 7%. Prosječna potrošnja iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja po osiguranom licu iznosila je 664 KM i veća je za 6% ili 37 KM u odnosu na 2016. godinu. Prosječna potrošnja po osiguranom licu po kantonima je neujednačena i kreće se od 496 KM u Srednjobosanskom kantonu do 910 KM u Kantonu Sarajevo.

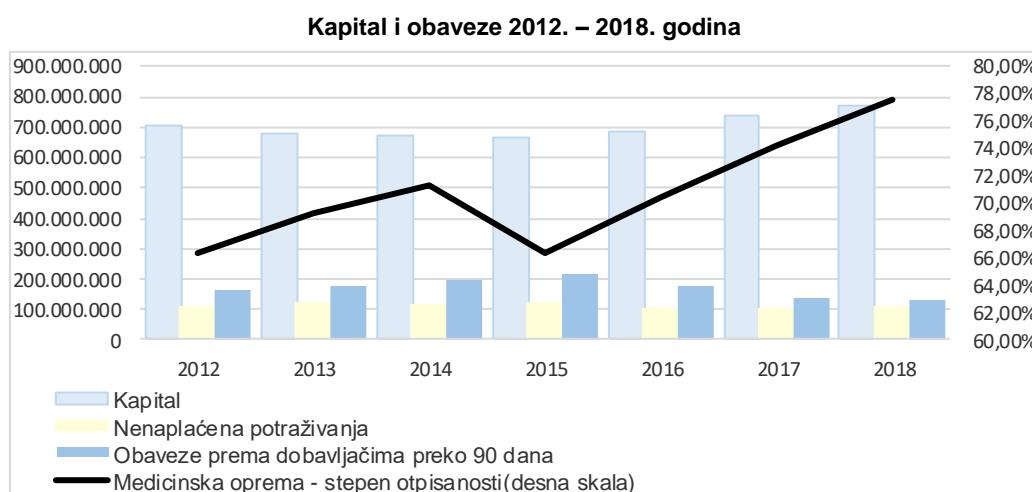
Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguranom licu u KM, (2015. – 2018.)

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguranom licu u 2018. godini iznosila je 101 KM i veća je za 2,02% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2015. godine do 2018. godine potrošnja lijekova na recept rasla je po prosječnoj stopi od 1,3%. Stopa rasta prosječne potrošnje lijekova na recept manja je od stope rasta prosječne potrošnje za zdravstvenu zaštitu po glavi stanovnika. Također, prosječna potrošnja lijekova na recept po kantonima nije ravnomjerna i kreće se od 41 KM u Posavskom kantonu do 174 KM u Kantonu Sarajevo.

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2018. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) dobitak u iznosu od 137.469.745 KM. Dobitak u federalnom i kantonalnim zavodima za zdravstveno osiguranje iznosi 66.308.090 KM, a zdravstvene ustanove u javnom sektoru iskazale su konsolidovani dobitak u ukupnom iznosu od 19.311.741 KM što ukupno čini dobitak javnog sektora zdravstva u iznosu od 85.619.831 KM. U privatnom sektoru iskazan je pozitivan finansijski rezultat sa ostvarenom dobiti u ukupnom iznosu od 51.849.914. Zbirni (konsolidovani) dobitak cijelog zdravstvenog sektora FBiH iznosi 137.469.745 KM. Za razliku od perioda prije 2014. godine kada je javni sektor zdravstva bilježio gubitak, u izvještajnom periodu je zabilježen značajan dobitak što je veliki pomak ka finansijskoj održivosti zdravstvenog sektora. Ukupan kapital u zdravstvenim ustanovama u 2018. godini iskazan je u iznosu od 773.215.352 i povećan je za 4,41% ili 32.673.961. Posljednjih godina, sve do 2016. godine, vrijednost kapitala se umanjivala svake godine zbog gubitaka koji su se pokrivali na teret kapitala.

Izvor:(Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Na dan 31.12.2018. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazana ukupno nenaplaćena potraživanja u iznosu od 107.672.855 KM, što je više za 4,4% u odnosu na prethodnu godinu. Na dan 31.12.2018. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazane obaveze prema dobavljačima preko 90 dana u iznosu od 133.521.336 KM i manje su za 3,5% u odnosu na prethodnu godinu. U periodu od 2008. do 2015. godine, zabilježeno je stalno godišnje povećanje obaveza prema dobavljačima preko 90 dana sve do 2016. godine kad su po prvi put manje. Također, obaveze prema dobavljačima preko 90 dana su manje i u 2017. i u 2018.godini.

Na kraju izvještajne godine u zdravstvu FBiH stepen otpisanosti medicinske opreme iznosi 77,5%. U posljednje periodu evidentiran je stalni rast otpisanosti medicinske opreme, što je znak zastarjelosti postojeće i nedovoljnog ulaganja u novu, modernu opremu.

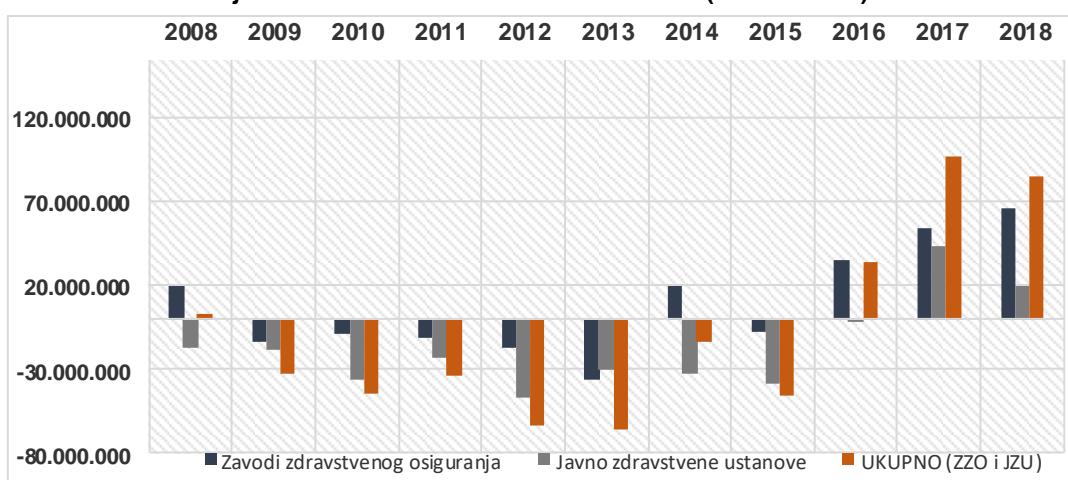
Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja i javnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. – 2018.)

		Zavodi zdravstvenog osiguranja	Javno zdravstvene ustanove	UKUPNO (ZZO i JZU)	
				Višak prihoda nad rashodima	Višak rashoda nad prihodima
2008	Višak prihoda nad rashodima	19.803.006		3.039.019	
	Višak rashoda nad prihodima			16.763.987	
2009	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	13.669.371	18.732.938		32.402.309
2010	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	8.760.633	36.332.549		45.093.182
2011	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	10.635.082	23.049.464		33.684.546
2012	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	16.604.164	47.066.715		63.670.879
2013	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	36.568.242	29.937.350		66.505.592
2014	Višak prihoda nad rashodima	19.221.645			
	Višak rashoda nad prihodima		33.157.866		13.936.221
2015	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	7.585.478	38.441.862		46.027.340
2016	Višak prihoda nad rashodima	35.343.433		34.610.262	
	Višak rashoda nad prihodima		733.171		
2017	Višak prihoda nad rashodima	54.490.084	43.358.525	97.848.609	
	Višak rashoda nad prihodima				
2018	Višak prihoda nad rashodima	66.308.090	19.311.741	85.619.831	
	Višak rashoda nad prihodima				
UKUPNO				221.117.721	301.320.068
SVEUKUPNO					80.202.347

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja i javnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. – 2018.)

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

**Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja,
javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. – 2018.)**

		Zavodi zdravstvenog osiguranja	Javno zdravstvene ustanove	Privatne zdravstvene ustanove	UKUPNO (ZZO i JZU i PZU)	
					Višak prihoda nad rashodima	Višak rashoda nad prihodima
2008	Višak prihoda nad rashodima	19.803.006		8.242.925	11.281.944	
	Višak rashoda nad prihodima		16.763.987			
2009	Višak prihoda nad rashodima			7.360.704		
	Višak rashoda nad prihodima	13.669.371	18.732.938			25.041.605
2010	Višak prihoda nad rashodima			11.181.614		
	Višak rashoda nad prihodima	8.760.633	36.332.549			33.911.568
2011	Višak prihoda nad rashodima			4.243.592		
	Višak rashoda nad prihodima	10.635.082	23.049.464			29.440.954
2012	Višak prihoda nad rashodima			14.837.188		
	Višak rashoda nad prihodima	16.604.164	47.066.715			48.833.691
2013	Višak prihoda nad rashodima			20.461.352		
	Višak rashoda nad prihodima	36.568.242	29.937.350			46.044.240
2014	Višak prihoda nad rashodima	19.221.645		19.400.458	5.464.237	
	Višak rashoda nad prihodima		33.157.866			
2015	Višak prihoda nad rashodima			21.604.806		
	Višak rashoda nad prihodima	7.585.478	38.441.862			24.422.534
2016	Višak prihoda nad rashodima	35.343.433		32.548.038	67.158.300	
	Višak rashoda nad prihodima		733.171			
2017	Višak prihoda nad rashodima	54.490.084	43.358.525	40.979.993	138.828.602	
	Višak rashoda nad prihodima					
2018	Višak prihoda nad rashodima	66.308.090	19.311.741	51.849.914	137.469.745	
	Višak rashoda nad prihodima					
UKUPNO					360.202.828	207.694.591
SVEUKUPNO					152.508.237	

Izvor:(Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2019)

Obrada:Federalni zavod za programiranje razvoja

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH se bilježi dobitak u zadnje tri godine. U periodu od 2008. do 2018. godine, ukupni akumulirani dobitak zdravstvenog sektora iznosi 152.508.237 KM. Ukidan akumulirani gubitak javnih zdravstvenih ustanova i zavoda zdravstvenog osiguranja, u istom periodu iznosi 80.202.347 KM i značajno je smanjen u poslednje tri godine. Ne podcjenjujući potrebu za mjerama koje doprinose rastu prihoda u zdravstvu u narednom periodu, mišljenja smo da bi prioritet trebao biti na analizi troškova i optimalizaciji rashodovne strane što su pokazale 2016., 2017. i 2018. godine kada se zdravstveni sektor ponašao zaista domaćinski.

Preporuke

- Nastaviti sa ograničenjem troškova zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg financiranja zdravstvenog sektora;
- Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih;
- Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosa i dosljedno vršiti prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspekcijskih službi;
- Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa finansijskim mogućnostima zdravstvenog sektora i smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama;
- Smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja;
- Informatički uvezati ZZO i domove zdravlja;
- Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i raditi na uštedi istih;
- Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama;
- Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteda u zdravstvenom sektoru;
- Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja;
- U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova;
- Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja, vrsti zdravstvenih usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteda odnosno uspostaviti evidenciju i šifriranje liječenja po DRG (Diagnosis Related Groups);
- Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije;
- Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova, posebno antibiotika i upućivanja na specijalistički pregled;
- Izvršiti izmjene i dopune Odлуke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmjeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH, odnosno implementirati sistem univerzalne zdravstvene pokrivenosti i njege;
- Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept.

6.5 Penziona politika

Starije osobe su jedna od najranjivijih i najosjetljivih kategorija kada je riječ o socijalnoj isključenosti. Siromaštvo ovih osoba je veoma teško pratiti. Osnovni statistički podaci iz oblasti penzija (kao što je prosječna i minimalna penzija) u poređenju sa pokazateljima o siromaštву prema Anketi o potrošnji domaćinstva ukazuje da većina starih osoba živi ispod granice siromaštva. Rizik od siromaštva starih osoba posebno je izražen u zemljama sa slabim socijalnim sistemom gdje je socijalna zaštita slaba ili je nikako nema. Većina starih u takvim sistemima se oslanja na podršku porodice. Međutim u sve lošijem ekonomskom sistemu, ta pomoć često nije dovoljna. Penzije uglavnom ostaju nijihov glavni prihod.

Reformski proces penzionog sistema u FBiH ima za cilj poboljšati položaj populacije penzionera i smanjiti rizik od siromaštva kako trenutnih penzionera tako i onih koji će u budućim godinama postati korisnici ovih prava, kao i postići veću adekvatnost penzija i veću pokrivenost penzionim osiguranjem populacije starije od 65 godina. Takođe, cilj je osigurati dugoročnu održivost penzionog sistema, te povećanje efikasnosti u prikupljanju doprinosova.

Novi Zakon o penzijsko-invalidiskom osiguranju, koji je stupio je na snagu 01. marta 2018. godine, unio je mnoge novine u penzioni sistem FBiH. Kao i prethodni i ovaj Zakon se zasniva na načelima uzajamnosti i solidarnosti na osnovu kojih se osiguranicima obavezno osiguravaju prava za slučaj starosti ili invalidnosti, a članovima njihovih porodica pravo za slučaj smrti osiguranika, odnosno korisnika penzije. Prava koja proističu iz ovih rizika su pravo na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, prava osiguranika sa promijenjenom radnom sposobnošću, te pravo po osnovu fizičke onesposobljenosti. Ovim zakonom utvrđena je također, mogućnost dobrovoljnog osiguranja za osobe koje nisu obavezno osigurane.

Prema novom, kao i prema starom zakonu niko od rezidenata FBiH ne može imati penziju manju od iznosa 326 KM, bez obzira na visinu plaće ili broj godina radnog staža uz osnovne uslove za odlazak u penziju, a to je 65 godina života i 15 godina staža osiguranja. Također niko od rezidenata FBiH koji ostvari 40 godina staža osiguranja ne može imati penziju manju od 434 KM⁶⁰. Usklađivanje će se raditi svake godine za penzije isplaćene do kraja prethodne godine, po tzv. „švicarskoj formuli“ - koeficijentom koji se dobije kao zbir polovice koeficijenta indeksa potrošačkih cijena (približno troškova života) i polovice indeksa porasta realnog BDP-a. Za isplatu penzija garantuje budžet FBiH, bez obzira na visinu prikupljenih doprinosova, uz prijelaz isplate na trezor u roku do dvije godine.

Broj penzionera u FBiH konstantno raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2018. godine iznosio je 416.828, što je za 1% više u odnosu na prethodnu godinu. U periodu 2013. – 2018. godine, broj penzionera rastao je po prosječnoj stopi od 1,5%. U izvještajnoj godini starija populacija (65+) čini oko 15,12% ukupnog stanovništva FBiH, dok penzioneri čine 18,98% ukupne populacije u FBiH.

U decembru 2018. godine prosječna penzija iznosila je 398,97 KM i u odnosu na decembar prethodne godine veća je za 7,37%. Minimalnu penziju u iznosu od 348,06 KM primilo je 236.199 korisnika ili 56,66% od ukupnog broja penzionera, a penzije u rasponu od minimalne do zajamčene penzije koja je u decembru 2018. godine iznosila 450,12 KM,

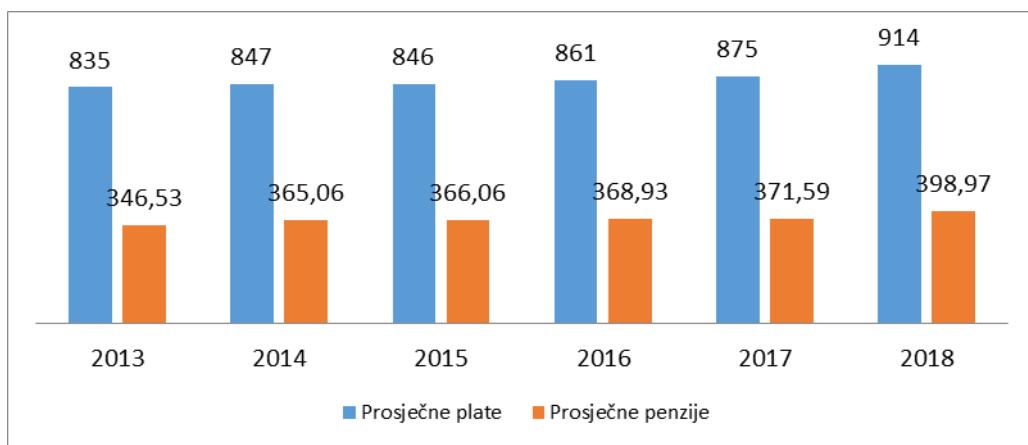
⁶⁰Zakon se veže za penzije iz decembra 2016. godine kada je najniža penzija iznosila 326,17 KM, a zajamčena 434,90 KM.

primilo je 59.019 penzionera. Ove dvije kategorije penzionera učestvuju sa 70,82% u ukupnom broju penzionera.

Od 416.828 isplaćenih penzija, 25.093 su penzije koje se isplaćuju pod povoljnijim uslovima od čega 6.229 po isplatnom koeficijentu 1,161 i 18.864 po isplatnom koeficijentu 1. Povoljnije sticanje prava na penziju uređeno je posebnim propisima za koje se obezbjeđuju sredstva iz doprinosa i Budžeta FBiH i BiH

U 2018. godini, prosječna penzija u FBiH čini 43,65% prosječne plate. U istoj godini zabilježen je rast prosječne plaće za 4,5% u odnosu na prethodnu. U periodu od 2013.–2018. godine prosječna penzija porasla je po prosječnoj stopi od 2,2% dok je prosječna plaća u FBiH porasla po stopi od 1,5%.

Grafikon Prosječne plate i prosječne penzije u FBiH 2013 - 2018 (stanje decembar)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, obrada FZZPR, 2019)

Ukupan iznos isplaćen za penzije u 2018. godini porastao je za 6,77% u odnosu na 2017. godinu, dok su prihodi od doprinosa porasli za 8,23%, što je donekle popravilo stanje održivosti penzijskog sistema. Učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u FBiH u 2018. godini iznosilo je 9,37%⁶¹. U 2015. godini, učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u u FBiH iznosilo je 10%, što je nešto niže u odnosu na zemlje regije (Hrvatska 10,7%, Slovenija 10,9% Srbija 12,2%).⁶².

I dalje je veoma nepovoljan i zabrinjavajući odnos broja penzionera i broja zaposlenih. U decembru 2018. godine bilo je 529.281 zaposlenih pa je odnos broja penzionera i zaposlenih iznosio 1:1,27 što ozbiljno ugrožava ekonomsku održivost penzijskog sistema obzirom da je minimalan odnos za održivost penzionih sistema 1:3.

Tabela: Prihodi od doprinosa 2002 - 2018

Godina	Prihodi od doprinosa	Mjesečni prosjek	Index rasta prihoda
2002.	691.873.780	57.656.148	100
2003.	730.843.664	60.903.638	105,63
2004.	801.260.090	66.771.674	109,63
2005.	851.561.055	70.963.424	106,28
2006.	980.148.744	81.679.062	115,10

⁶¹ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Obračun BDP, Tekuće cijene, prvi rezultati, FZMIO/PIO za podatke o isplaćenim sredstvima po osnovu penzija – Kalkulacija FZZPR

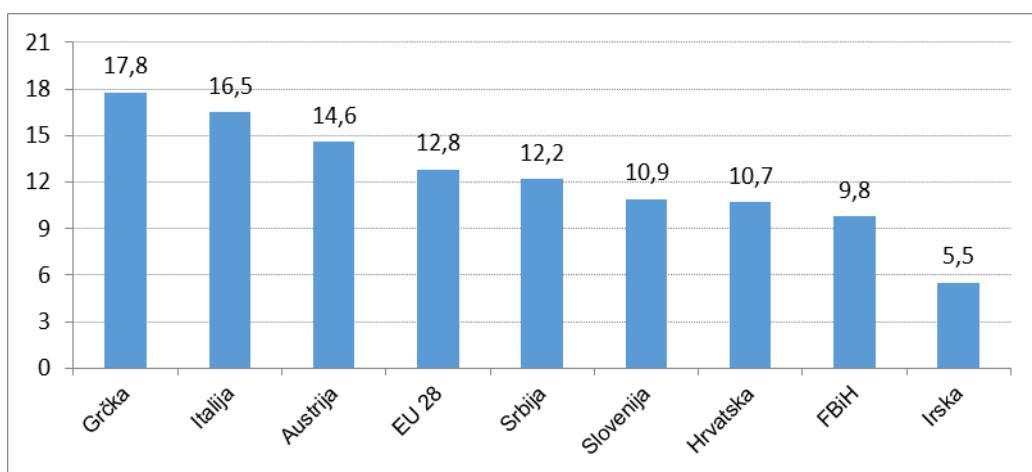
⁶² Izvor Eurostat – zadnji raspoloživi podaci

2007.	1.149.282.320	95.773.526	117,25
2008.	1.397.340.025	116.445.002	121,58
2009.	1.371.747.418	114.312.284	98,16
2010.	1.473.702.514	122.808.543	107,43
2011.	1.464.817.772	122.068.148	99,40
2012.	1.482.004.132	123.500.344	101,17
2013.	1.486.121.497	123.843.458	100,28
2014.	1.547.886.165	128.990.514	104,16
2015.	1.588.911.973	132.409.331	102,65
2016.	1.646.774.849	137.231.237	103,65
2017.	1.764.509.852	147.042.488	107,15
2018.	1.909.719.925	159.143.327	108,23

Izvor: (FZMIO/PIO, 2002-2018)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019.)

Grafikon: Potrošnja za penzije kao % BDP-a 2015

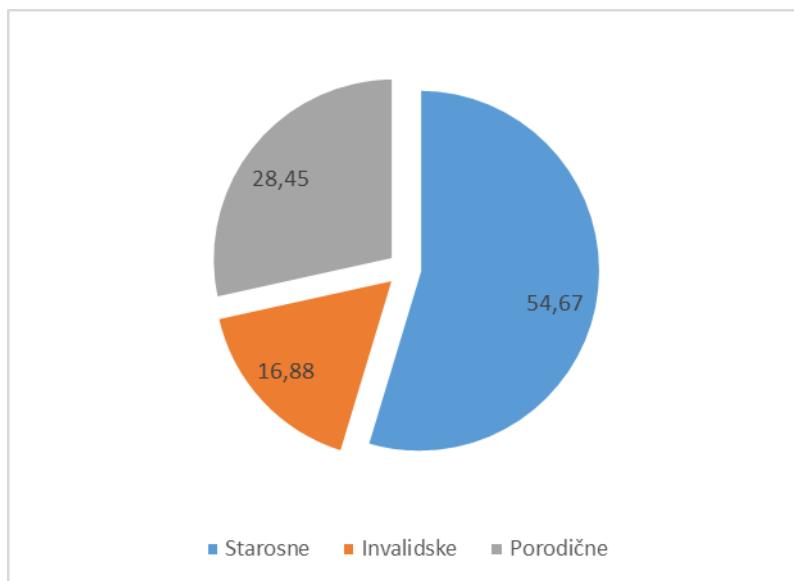

Izvor: (EUROSTAT, osim za FBiH - procjena FZZPR na osnovu podataka FZPiO i FZS, 2015.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

U 2018. godini povećan je broj korisnika starosne penzije (227.863 penzionera u decembru 2018. godine, što je za 2,92% više u odnosu na decembar 2017. godine), dok se broj korisnika invalidske smanjio. Broj korisnika porodične penzije je nešto veći u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon: Vrste penzija, decembar 2018. (struktura u %)

Izvor:(FZMIO/PIO, 2018.)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

Nakon što je stupio na snagu 2018. godine, novi Zakon o PIO je omogućio je proširivanje obima prava korisnika. Takođe u 2018. godini došlo je do povećanja prihoda od doprinosa čime je nastavljena finansijska stabilizacija Federalnog zavoda PIO. Povećanju prihoda od doprinosa doprinijelo je nekoliko faktora, a najznačajniji su povećanje plaća i zaposlenosti, kao i bolja kontrola naplate doprinosa od strane Porezne uprave FBiH.

Kako bi se još više poboljšalo funkcionisanje ovog sistema u narednom periodu predviđeno je donošenje novih zakona koji regulišu oblast penzija (Zakon o organizaciji penzijskog i invalidskog osiguranja i Zakon o doprinosima koji je u parlamentarnoj proceduri) koji između ostalog, tretira pitanje uvezivanja radnog staža za radnike koji ispunjavaju uslove za odlazak u penziju, a nisu to u mogućnosti zbog neizmirenih obaveza prema državi, te izradi prijedloga shema za dobrovoljno penzionisanje.

U decembru 2016. godine usvojen je Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima u FBiH čije je usvajanje bilo sastavi dio Akcionog plana za provedbu Strategije za reformu penzionog osiguranja. Načela na kojima se zasnivaju ovi fondovi su dobrovoljnost članova, raspodjela rizika ulaganja, ravnopravnost članova, javnost rada, akumulacija i investiranje sredstava. Na ovaj način se stvara pravna osnova za daljnji razvoj penzionog sistema u FBiH i tržišta kapitala, na kojoj će se pojaviti nove vrste fondova koji se razlikuju po načinu i kriterijima investiranja.

Preporuke

- Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu;
- Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU.

6.6 Položaj osoba sa invaliditetom

Osobe sa invaliditetom (urođenim ili stečenim) predstavljaju jednu od glavnih kategorija korisnika prava propisanih Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom. Srazmjerno stepenu invaliditeta, osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na osobnu invalidninu, tuđu njegu i pomoć i ortopedski dodatak. Prava osoba sa 100% i 90% tjelesnog oštećenja financiraju se iz federalnog Budžeta, a za financiranje prava osoba sa invaliditetom koji imaju niži stepen tjelesnog oštećenja, a ostvarili su pravo na tuđu njegu i pomoć, zaduženi su kantoni.

Prava civilnih žrtava rata finansiraju se iz federalnog i kantonalnih budžeta u omjeru 70%:30%, dok se prava u oblasti branilačko invalidske zaštite, tj. prava ratnih vojnih invalida i porodica poginulih branilaca, finansiraju iz Budžeta FBiH. Iz Budžeta FBiH vrši se isplata i vojnim invalidima koji su to pravo ostvarili prije rata, a prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca.

Oblast socijalne politike i socijalne zaštite u Federaciji BiH je po Ustavu u zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona. Još uvijek ne postoje adekvatni institucionalni kapaciteti za pitanja osoba sa invaliditetom niti strukture za socijalno uključivanje osoba sa invaliditetom na svim nivoima vlasti. Ključni problem koji postoji je nedostatak sistematskog praćenja kako bismo znali u kakvu je poziciju dovedena većina osoba sa invaliditetom u smislu siromaštva i socijalne isključenosti.

U julu 2018. godine, Vlada FBiH je prihvatile i u parlamentarnu proceduru uputila Nacrt zakona o organizacijama i reprezentativnim organizacijama osoba sa invaliditetom i civilnih žrtava rata. Ovaj zakon uređuje postupak i uslove sticanja statusa organizacija osoba sa invaliditetom i civilnih žrtava rata, njihovih reprezentativnih organizacija, područje, svrhu i ciljeve djelovanja, zadatke, vođenje registra organizacija, finansiranje, te druga pitanja od značaja za funkcionisanje organizacija na nivou općina, kantona i Federacije BiH. Svrha organizacija OSI i organizacija CŽR je da, na osnovama dobrovoljnog udruživanja i zajedničkih potreba, promovišu i zagovaraju, štite i ostvaruju interes populacije koju okupljaju, s ciljem uživanja propisanih prava, postizanja jednakih mogućnosti i njihovog punog uključivanja⁶³.

Do kraja 2018. godine prava na financiranje ostvarilo je 48.238 osoba sa (neratnim) invaliditetom što je za 0,2% više u odnosu na prethodnu godinu, a za financiranje ovih prava iz federalnog budžeta je izdvojeno 139.771.991,30 KM. Iako je u zadnjoj godini zabilježen lagani rast, u periodu 2013. - 2018. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 1,7%.

U izvještajnoj godini, u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 9.439 korisnika, što je za 2,3% manje u odnosu na 2017. godinu. Prosječna stopa promjene ovih korisnika, u periodu 2013.-2018. godina, iznosila je -2%. Za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata izdvojeno je ukupno 35,56 miliona KM od čega je iz federalnog budžeta izdvojeno 25,13 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30% sredstava u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

Sa 31.12.2018. godine ukupan broj korisnika prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 85.922 od čega se na lične invalidnine odnosi 47.119

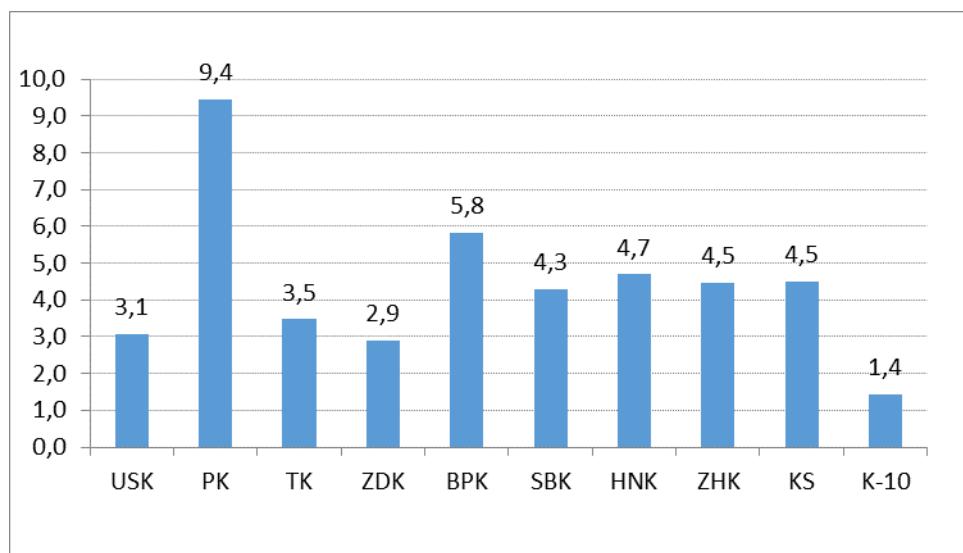
⁶³151. sjednica Vlade Federacije BiH – 19.07.2018.

korisnika, a na porodične invalidnine 38.803 korisnika (FMBI, 2019.). U periodu 2013. - 2018. godina, broj korisnika ratnih invalidnina opao je po prosječnoj stopi od 1,3%. Razlozi smanjenja broja korisnika su nastali uslijed ukidanja prava koji je rezultat provedene revizije, prestanak prava i smanjenja isplata iz razloga smrti, prestanka školovanja, kao i prestancima prava u postupcima inspekcijskog nadzora.

U 2018. godini po ovom osnovu isplaćeno je ukupno 279,52 miliona KM. Smanjenje broja korisnika prati i smanjenje isplaćenih sredstava za ove namjene tako da je u 2018. godini isplaćeno 807.776,52 KM manje od iznosa odobrenog u Budžetu.

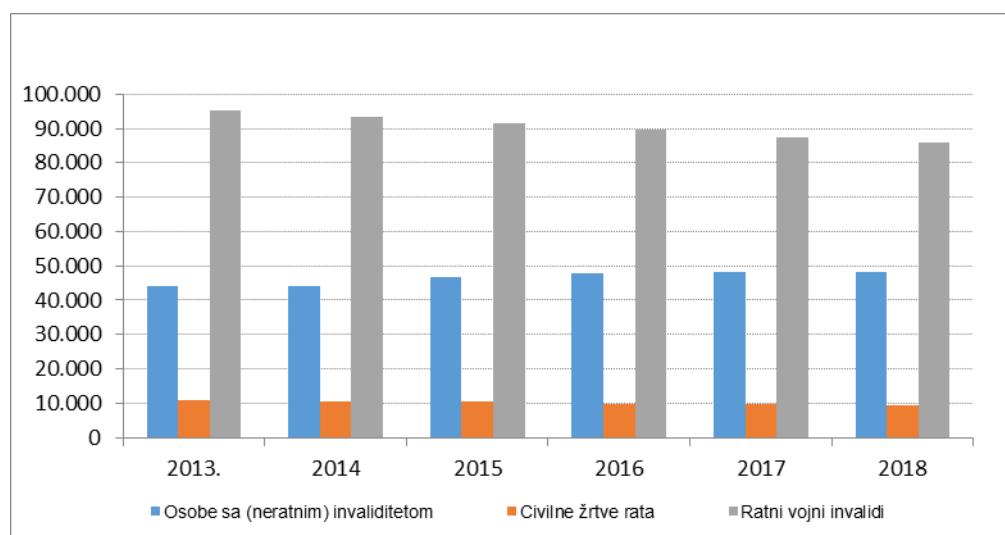
Najveći broj korisnika prava na ličnu i porodičnu invalidninu, na 100 stanovnika zabilježen je u Posavskom kantonu (9 korisnika), a najmanji broj je u Kantonu 10 (1 korisnik na 100 stanovnika) (FMBI, 2019. obrada FZZPR).

Grafikon: Broj korisnika lične i porodične invalidnine na 100 stanovnika, 2018. godina

Izvor: (FMBI, 2018)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

Grafikon: Broj korisnika invalidnina 2013.-2018. godina

Izvor: (FMRSP, FMBI, 2018)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

Tabela: Sredstva isplaćena po osnovu invalidnina iz Budžeta FBiH 2013 - 2018

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Isplaćena sredstva za neratne invalidnine (u mil. KM)	112,00	119,44	133,23	137,72	139,65	139,77
Isplaćena sredstva za civilne žrtve rata (u mil. KM)	27,59	26,82	26,42	25,98	25,41	25,13
Isplaćena sredstva za ratne invalidnine (u mil. KM)	307,8	302,95	294,34	288,39	281,63	279,52
Ukupno za invalidnine (u mil. KM)	447,39	449,21	453,99	452,09	446,69	444,42
Ukupno invalidnine kao % BDP	2,66	2,52	2,43	2,31	2,18	2,03

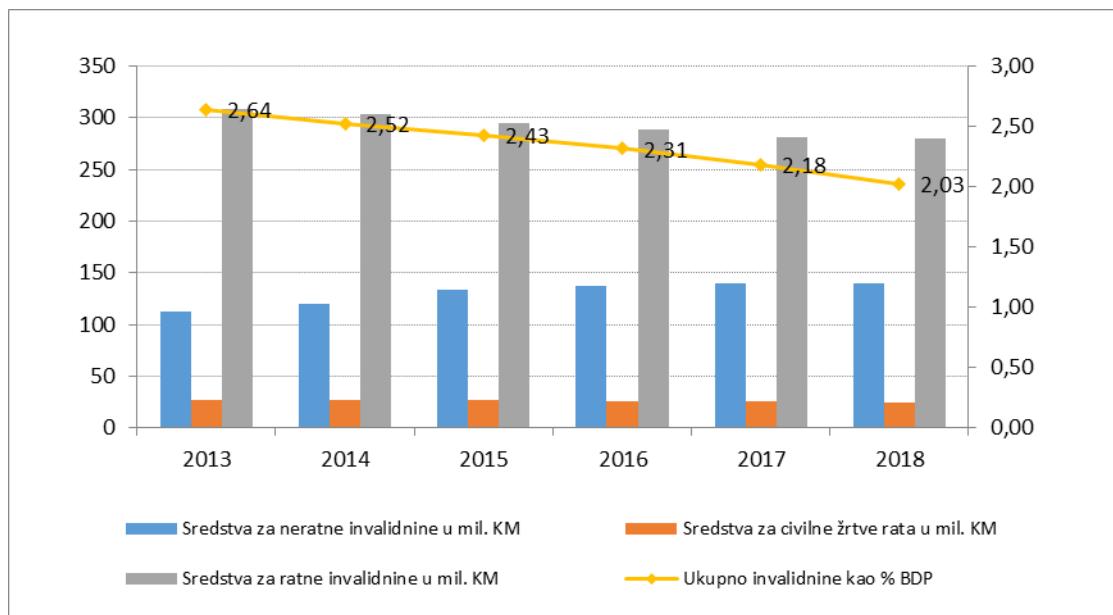
Izvor: (FMRSP, FMBI 2018.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019.)

U periodu 2013 – 2018. godine izdvajanja za ratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 1,8%. U 2018. godini isplaćena sredstva za ratne invalidnine iznosile su 1,27% BDP-a FBiH.

U periodu 2013 - 2018 godine izdvajanja za neratne invalidnine porasla su po prosječnoj stopi od 2,4%. U izvještajnoj godini isplaćena sredstva za neratne invalidnine iznosila su 0,64%, a za civilne žrtve rata 0,11% BDP-a. Ukupna izdvajanja iz Budžeta FBiH koja se odnose na ratne, neratne invalidnine i izdvajanja za civilne žrtve rata, u 2018. godini, iznosila su 444,42 miliona KM, što je za 0,5% manje u odnosu na 2017. godinu.

U periodu 2013 - 2018. godine ova izdvajanja opala su po prosječnoj stopi od 0,5%. Ukupna izdvajanja za ove kategorije konstantno opadaju i u 2018. godini iznosila su 2,03% BDP-a.

Grafikon: Isplaćena sredstva iz Budžeta FBiH za osobe sa invaliditetom (u mil. KM) Izvor: (FMRSP, FMBI, 2018)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

U 2018. godini u FBiH registrovano je 18 ustanova socijalne zaštite za odrasle invalidne osobe (FZS, 2019.). U toku izvještajne godine zaposleno je 166 invalida i svi rade u

zaštitnim radionicama, od kojih je 43,4% žena. I u ovoj izvještajnoj godini povećan je broj zaposlenih žena sa invaliditetom za 3,9 procenatnih poena (2017. 6,6 p.p.).

Tabela: Invalidi i rehabilitanti prema pravnoj osnovi i razlogu korištenja ustanove

	Zaposleni invalidi			Rehabilitanti		
	Svega	U zaštitnoj radionici	Rade kod kuće	Svega	Na stručnom osposobljavanju	Na prekvalifikaciji
Ukupno	166	166	-	20	20	-
Žene	72	66	-	-	-	-
Vojne i civilne žrtve rata	20	20	-	-	-	-
Invalidi rada	1	1	-	-	-	-
Ostali invalidi	145	145	-	20	20	-

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2018.

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2019)

U novembru 2017. godine imenovano je interresorno i intersektorsko Koordinaciono tijelo Vlade FBiH za praćenje, usmjeravanje i izvještavanje o realizaciji aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH 2016-2021. godina čija je implementacija u toku. U ovoj Strategiji ciljevi su definisani po specifičnim pitanjima koja određuju položaj osoba s invaliditetom u društvu i na kojima treba poduzeti odgovarajuće aktivnosti. U provođenju Strategije, posebna pažnja biće posvećena djeci s poteškoćama u razvoju kod kojih je veoma važna rana detekcija i inkluzija u odgojno-obrazovni sistem, mladim osobama s invaliditetom koje se, kao naročito ranjiva grupa osoba, suočavaju s nizom prepreka i ograničenja, osobama s invaliditetom koje su uslijed kulturoloških predrasuda i stereotipa vrlo često suočene s višestrukom diskriminacijom (npr. žene i djevojke), osobama s invaliditetom starije životne dobi, kao i osobama s teškim invaliditetom čija kvaliteta života direktno zavisi od razvijenosti servisa i usluga u zajednici i kojima je potrebna izrazita društvena podrška.

Preporuke

- Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i evidencija u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržište rada u FBiH i kantonima;
- Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije;
- Razmotriti pitanje osnivanja ustanova za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom na nivou kantona/županija i Federacije BiH, koje bi obavljale aktivnosti procjene preostale radne sposobnosti, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba sa invaliditetom;
- Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjem pragu invaliditeta na osnovu kojeg se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta;

- Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo;
- Kontinuirano vršiti provjere boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja zloupotreba;
- Bolje usmjeravanje sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanja dvojnih davanja.